TĖVYNĖS SARGAS

Karui pasibaigus, Lietuvos partizanai dar dešimtį metų kariavo su okupantu.

Steigiamojo Seimo susirinkimas ir jo darbai priklauso prie šviesiausių momentų Lietuvos istorijoje.

Bolševikai klastoja Lietuvos praeitį ir jos šaltinius ir iškraipo Lietuvoje pasiektus laimėjimus.

Nors ir veikdami atskirai krikščionys demokratai ir ateitininkai siekia tų pačių tikslų

Visi praeityje įvykę socialiniai ir politiniai skilimai buvo Lietuvai žalingi.

Labai būtų gražu, kad Lietuvos laisvinimo darbe būtų atstatyta vienybė.

1981 Nr. 3 (50)

TĖVYNĖS SARGAS — GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896

Redaguoja — Editor: Petras Maldeikis

Redakcijos adresas — Address of Editor: 117 Sunset Drive, Hot Springs, Arkansas 71901 Tel. (501) 624-6659.

Administracija: Antanas Balčytis, 6819 S. Washtenaw Ave., Chicago, Ill., 60629

Leidžia Popiežiaus Leono XIII Literatūrinis Fondas.

Vladas Šoliūnas, 8335 Fieldcrest, Willow Springs, IL. 60480. Tel. (312) 839-5874.

Adomas Viliušis, 4050 S. Campbell, Chicago, IL. 60632. Tel. (312) LA 3-8330.

Published by Pope Leo XIII Literary Fund.

Viršelį piešė Paulius Jurkus.

Spaudžia PRANCIŠKONŲ spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

TĖVYNĖS SARGO BENDRADARBIAI:

P. Alšėnas, dr. S. A. Bačkis, P. Bagdanavičius, kun. V. Bagdanavičius, MIC, P. Balčiūnas, dr. K. Bobelis, vysk. V. Brizgys, dr. A. M. Budreckis, St. Dzikas, prof. dr. J. Eretas, P. Gaučys, L. Grinius, A. J. Kasulaitis, B. Kemežaitė, dr. A. Kučas, J. Kuprionis, dr. O. Labanauskaitė, M. Liulevičienė, M. Mackevičius, P. Maldeikis, Č. Masaitis, prof. dr. J. Meškauskas, M. Peteraitienė, prel. P. Ragažinaskas, S. Rauckinas, A. Rinkūnas, A. Rugytė, J. Sakas-Sakevičius, P. Spetyla, dr. V. Sruogienė, P. Stravinskas, S. Sužiedėlis, dr. K. Šidlauskas, dr. A. Škėrys, Vl. Šoliūnas, dr. D. Tamulionytė, K. Tautkus, prel. L. Tulaba, Ig. Urbonas, dr. J. Vaišnora, MIC, dr. J. K. Valiūnas, A. Venckus, kan. V. Zakarauskas, V. Žemaitis, dr. T. Žiūraitis, O.P., B. Žukauskas, kun. St. Yla.

TĖVYNĖS SARGAS

1981 ĮSTEIGTAS 1896 Nr. 3 (50)

LIETUVIŲ PARTIZANŲ KARAS SU SOVIETŲ SĄJUNGA

K. BARTKUS

Antrasis pasaulinis karas Vakarų Europoje baigėsi, sąjunginiinkams nugalėjus Vokietiją ir jiems ją privertus kapituliuoti. Bet jis nesibaigė Lietuvoje. Lietuvių partizaninis karas su Sovietų Sąjunga buvo tik prasidėjęs. Jis čia kilo todėl, kad Sovietų Sąjunga vėl užgrobė Lietuvą ir laikė ją savo sudedamaja dalimi ir kad lietuvių tauta bandė nusikratyti sovietine valdžia ir atstatyti savo laisvę ir nepriklausomybę ir dėl jos kovojo. Taip kilo karas tarp tautos pavergėjo ir norinčios laisvai gyventi tautos, tarp jėgos ir teisės, tarp klastos ir pasiaukojimo. Taip kilo karas, kuris tęsėsi labai ilgai, iki lietuvių laisvės siekimas, ją išsikovojant, teisė į laisvę ir pasiaukojimas laisvei atstatyti buvo pavergėjo brutalios jėgos užgniaužti ir laisvės kovotojai nutildyti.

Lietuvių partizaninį priešinimąsi ypatingai paaštrino dar ir tai, kad Sovietų Sąjunga buvo užplanavusi ne tik Lietuvą užgrobti ir ją aneksuoti, bet ir nemažą ir sąmoningiausią lietuvių dalį išnaikinti. Tai ji jau buvo pradėjusi vykdyti 1941 metų birželio 14-15 dienomis.

Aštuoniais mėnesiais anksčiau, negu Sovietų Sąjunga okupavo Lietuvą (drauge ir kitas Pabaltijo valstybes), Maskvoje jau buvo paruoštos instrukcijos enkavedistams iš Lietuvos deportuoti į žiaurius klimatus ir ten sunaikinti 700.000 žmonių. Tik Lietuvą okupavę, sovietai pradėjo naktimis iš namų grobti iškilesnius žmones, kurių vėliau jau niekas ne-

LTSR Valst. Respublikinė Biblioteka

Ru 246-5486

bematė ir nesužinojo, kur jie dingo. Taip žuvo per tūkstantį lietuvių politikų, visuomenininkų, kultūrininkų, žurnalistų ir kitų pirmaujančių profesijų žmonių. Suvaidinus liaudies seimą ir sovietams Lietuvą pavertus liaudies respublika, sąmoningesniems lietuviams buvo aišku, kas jų laukia. Lietuviai dar laukė jau numatomo Sovietų Sąjungos karo su Vokietija, kada susidarys proga Lietuvai atsipalaiduoti nuo Sovietų Sąjungos. Pergyvenę dar pirmųjų deportacijų siaubą, lietuviai slaptai organizavosi ir ruošėsi sukilti. Po 1941 metų sukilimo, išvarius iš Lietuvos rusus ir vokiečiams okupavus Lietuvą, čia jų buvo pastatyta kieta nacinė civilinė valdžia, kuri nenorėjo nė kalbėti apie Lietuvos suverenumo atstatymą. Išplito pogrindinė politinė veikla su pogrindine spauda, buvo sudarytas Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas. Bet nebuvo ruošiamasi pasipriešinti ginklu prieš okupacinę vokiečių valdžią, o buvo ruošiamasi pasipriešinti prieš bolševikų valdžios atstatymą.

Kada po trejų metų, Vokietijai nusilpus, prie Lietuvos sienos vėl ėmė artėti amerikiečių ginklais ir visų rūšių reikmenimis sustiprinta Raudonoji Armija, lietuviams kilo likiminis klausimas, kaip jiems reikėtų pasielgti, susidariusiomis sąlygomis. Tuo lemiamu metu dalis jų apsisprendė trauktis į Vakarus ir Vokietijoje laukti karo pabaigos. Kiti dėl šeimyninių ar kitokių aplinkybių ir ypač nenorėdami savo krašto palikti, nesitraukė į Vokietiją ir pasidavė likimo valiai. Tačiau dar kitų dalis pasirinko nebėgti iš savo krašto ir ne pasyviai laukti artėjančių baisių įvykių, o su ginklu ginti savo sienas ir, reikalui esant, pasitraukti į miškus ir vesti partizaninį karą su bolševikais.

Susidarę šautuvais ginkluoti jaunų žmonių būriai, suprantama, Raudonosios armijos sulaikyti negalėjo ir buvo jos išblaškyti. Kiti jų dar spėjo pasitraukti į Vakarus, tačiau dauguma jų pasitraukė į miškus ir čia jie nevaidino žymesnio vaidmens, kol baisi karo mašina persirito į vakarus.

Partizaninio pasipriešinimo kristalizavimasis

Atėjus Sovietų Sąjungos kariuomenei, prasidėjo rusų kareivių ir karininkų plėšikavimas, žmonių užpuldinėjimai ir vogimai. Žmonės tada labai pasigedo partizanų pagalbos. Su sovietų kariuomene grįžo ir NKVD daliniai. Prasidėjo žmonių suėmimai ir jų gaudymai. "Kas rytas išgirsdavome gandus apie areštuotus arba ieškomus. Tada žmonės ėmė

bėgti į miškus, sudarinėti gynimosi būrius, kitaip sakant, *Lietuva išėjo į partizaninį karą*, kuris pilnai įsiliepsnojo 1946 metais ir tęsėsi iki 1954 metų, kai kur dar net ilgiau" (E. Juciūtė, "Pėdos mirties zonoje", 33 p.).

Praėjus frontui, užimdami kurią nors krašto dalį, NKVD daliniai vykdė vyrų mobilizaciją. Bet žmonės suprato, kad okupanto vykdoma mobilizacija yra neteisėta, ir nėjo registruotis į mobilizacijos punktus. Enkavedistai gaudė vyrus namuose ir miškuose ir bėgančius šaudė neįspėję. Apšaudė šiaudus ir kitas vietas, kur galėjo būti pasislėpusių mobilizuojamų vyrų. Tuo būdu nemaža jų nužudė; sugautus suėmė, apvilko uniforma ir siuntė į kariuomenę, o kitus uždarė į kalėjimus.

Pakuonyje partizanai granatomis sunaikino sargybinę ir išlaisvino suimtuosius. Panašiai vyko ir kitose vietose: partizanai nušaudavo enkavedistus, išlaisvindavo kalinius, sudegindavo enkavedistų mašinas. Tokie įvykiai dažnėjo, o kartu ir partizanų eilės gausėjo. Jas taip pat didino vis dažnesni enkavedistų vykdomi areštai, žudynės, plėšimai, mobilizacinis prievartavimas, nubuožinimai ir kiti panašūs bolševikiniai smurto veiksmai.

Prie partizanų dėtis žmones skatino ir laukiamų deportacijų baimė. Visi gerai atsiminė 1941 metų baisias deportacijas ir žinojo, kad jos bus vėl tęsiamos. Tai skatino daug ką, ypač pajėgesnius vyrus ir tuos, kurie jau buvo įtraukti į išvežamųjų sąrašus, kada jau nebebuvo galima pasitraukti į užsienį, eiti į miškus pas partizanus.

Pasak buvusios partizanės E. Juciūtės, pagrindinis motyvas, paveikęs vyrus dėtis prie partizanų, buvo asmeninis išlikimas bei saugumas. "Pagrindinis kovos tikslas buvo tuo tarpu išlikti gyviems, išlikti savo krašte, kad, atėjus valandai kovoti už Lietuvos laisvę, tauta nebūtų sunaikinta arba toli nuo savo krašto. Daugumas, išeidami į miškus, gelbėjosi nuo arešto ar deportacijų, kitaip sakant, išėjo į kovą už savo asmens laisvę. Išlaisvinimo kova dar buvo per ankstyva, neturint jokio užnugario, atsidūrus raudonojo tvano viduryje" (ten pat, 35 p.).

Tą Juciūtės prileidimą Vilniaus partizanų vadų 1947 m. suvažiavime Kęstučio apygardos vadas Visvydas griežtai atmetė. Jis pabrėžė, kad partizanai nepasitraukė į užsienį, o į miškus ne dėl savo asmens laisvės. Jo teigimu, par-

tizanai nepaliko savo krašto tik todėl, kad perdaug jį mylėjo ir kad juos su juo sieja tokie dvasiniai saitai, kurie yra stipresni už pavojų gyvybei ir už bet kokius kitus išskaičiavimus.

Visuomenėje partizanai rado didelį pritarimą, kovodami su plėšikais ir kolaborantais. Jie ėmėsi akcijos prieš aktyviuosius bolševikų pataikūnus: prieš stropiuosius administracinio aparato pareigūnus ir prieš NKVD agentus. Kada vienur kitur ėmė dingti smarkaujantieji valsčių valdininkai ar buvo išvaikyti plėšikaujantys rusų kariai ar sulikviduoti suėmimų daryti atvykę enkavedistai, žmonių savijauta gerėjo. Populiarėjo partizanų vardas. Kada enkavedistai saviesiems padrąsinti sustiprino terorą, daugiau vyrų, ieškodami saugumo, prisidėjo prie partizanų. Taip pat pas partizanus ėjo vyrai, kurie dėl savo tėvų padėties buvo nepriimti į universitetą, atleisti iš tarnybų, ar kuriems grėsė suėmimas dėl jų ankstesnės ar patriotinės veiklos. Pagaliau, nebesant galimumų pasitraukti į užsienį, nebeliko kitos alternatyvos ir bolševikų į kariuomenę mobilizuojamiems vyrams arba kam nors gresiant suėmimams, kaip tik drauge su tokio pat likimo tautiečiais imtis ginklo ir kovoti su okupantu.

Taip daugelį vyrų į partizanų būrius nuvedė pirmiausia asmeninio išlikimo bei saugumo ieškojimas. Bet ta atskirų asmenų gelbėjimosi kova, jiems jungiantis į būrius ir kitokius dalinius, virto tautos gelbėjimo kova. Atskiriems žmonėms grėsmė kartu buvo ir visai tautai bendra grėsmė, prieš kurią reikėjo visiems bendrai kovoti. Pasitikėdami, kad, sunaikinus Hitlerio diktatūrą, bus atsigręžta prieš dar žiauresnę bolševikinę diktatūrą, partizanai laukė, kada bus atsigręžta prieš nežmonišką bolševikinę vergiją. Pasak J. Daumanto, juose vyravo kovos dvasia, trokštanti ko skubiau prisidėti prie tautų laisvės priešo sutriuškinimo.

Taip lietuvių tauta įstojo į partizaninį karą. Anot E. Juciūtės, niekas iš lietuvių to karo nenorėjo, jo neorganizavo. Jis kilo tautai pasijutus, kad ji yra okupanto paskirta moraliniam, tautiniam ir fiziniam sunaikinimui. Tad kitos alternatyvos pavergtai tautai neliko, kaip tiktai priešintis iš visų jėgų. Ir atskiriems kovotojams ta kova buvo verta kovoti, nes geriau taip mirti, negu mirti nukankintam ar pažemintam požemio kalėjime arba Sibiro taigose pasibaisėtinose sąlygose (t.p.).

Partizanų akcijos uždaviniai

Nors, įsijungiant į partizanų eiles, savo vaidmenį vaidino ir asmeninio saugumo ieškojimas, tačiau visas partizanų sąjūdis formavosi pagal tautos gynimo ir apsaugojimo uždavinius. Partizanų sąjūdis gelbėti lietuvių tautai nuo daugelio okupanto atneštų blogybių ir savo kovų perspektyvoje turėjo Lietuvos išlaisvinimo uždavinį. Konkretūs partizanų veiklos uždaviniai — buvo daugiausia žmonių nuo enkavedistų bei jų agentų smurto veiksmų gynimas.

Sutraukiant jau anksčiau minėtus partizanų uždavinius, juos galima šiaip apibendrinti:

1. Paraližuoti bolševikinio aktyvo veiklą, trukdant jo užsibrėžtų tikslų įgyvendinimą; neleisti konsoliduoti bolševikinio režimo Lietuvoje, ko jis siekė propaganda ir auklėjimu.
2. Naikinti krašte, ypač provincijoje, siaučiančias NKVD jėgas.
3. Neleisti kolonizuoti Lietuvos, joje apgyvendinant rusus kolonistus.
4. Palaikyti pavergtos tautos moralę; kovoti su alkoholizmu ir defetizmu.
5. Kovoti prieš tautžudystės vykdytojus ir jų pagalbininkus.
6. Palaikyti Lietuvoje viešąją tvarką, apsaugant gyventojus nuo plėšikavimų, vykdomų tiek raudonarmiečių, tiek ir civilių asmenų.
7. Išlaikyti žmonėse gyvą laisvės ir valstybingumo pasiilgimą, kad, laikui atėjus, jie galėtų aktyviai ir efektingai ruoštis būsimiesiems uždaviniams.
8. Laukti tarptautinio konflikto ir jo metu siekti nepriklausomos Lietuvos atstatymo.

Pavergtos tautos kovotojai

Partizanai, sutvarkydami stropiuosius bolševikų kolaborantus, NKVD agentus bei smarkaujančius bolševikinės valdžios pareigūnus ir susiaurindami pačių enkavedistų terorą, valdžiai darėsi vis labiau nepakenčiami. Jų susidūrimai su enkavedistų ginkluotomis jėgomis prasidėjo, bolševikams vykdant vyrų mobilizaciją. Kada enkavedistai gaudė vyrus ir košė miškus, jiems daug ką sukliudė ten esantys partizanai. Tada pradėti miškų valymai ir nuo partizanų. O tai privertė partizanus geriau susitvarkyti ir pasiruošti kovai. Susidurdami su enkavedistų daliniais, partizanai buvo priversti jungtis į

didesnius vienetus ir užmegzti artimesnius ryšius, bendradarbiauti su kitų sričių partizanais. Buvo sudaryta Lietuvos Išlaisvinimo Taryba ir Lietuvos Partizanų Sąjūdis, kurio uždavinys buvo užmegzti ir palaikyti ryšius su visame krašte veikiančiais partizanų daliniais ir, juos sujungus į didesnius vienetus, sudaryti bendrą vadovybę jų veikimui koordinuoti ir, reikalui esant, perkelti komanduojančius vadus iš vieno dalinio į kitą.

1945 metų pradžioje periferijoje veikė partizanų daliniai, ir partizanų judėjimas apėmė beveik visą Lietuvą. Miškingose vietose įsikūrė didesni partizanų junginiai net iki kelių šimtų kovotojų. Išimtį sudarė tos vietovės, kur stovėjo dideli kariuomenės daliniai. Didelėms operacijoms vieni kitiems talkininkaudavo, o po to vėl išsiskirstydavo į savo vietas, kur veikė skirtingai. Pagrindiniai tikslai visų buvo tie patys: paraližuoti bolševikinio aktyvo veiklą, trukdant jų užsibrėžtų planų vykdymą ir naikinti NKVD jėgas, siaučiančias provincijoje. Stoti į atviras kovas su kariuomenės daliniais buvo vengiama.

Bolševikams žiauriai šeimininkaujant ir didėjant miškuose ir kaimuose "valymams", žmonės daugiau dėjosi prie partizanų. Jų eilės augo, jų veikla gyvėjo. 1945 metų balandžio mėnesį, Daumanto žiniomis, Lietuvoje veikė 30.000 partizanų armija, nusistačiusi ginti tautos, asmens ir religijos laisvę. Lemiamais laikais jų buvo tarp 100 ir 110 tūkstančių.

Greta partizanų kovotojų, kurie gyveno nelegalioje padėtyje, buvo dar daug partizanų, kurie gyveno kaip legalūs piliečiai ir veikė slaptai. Jie palaikė ryšį su aktyviaisiais kovotojais. Ryšininkės daugiausia buvo moterys ir net vaikai. "Kaimiečiai maitino ir slapstė ginkluotuosius aktyviuosius partizanus. Daktarai slapta juos gydydavo sužeistus ar sergančius, vaistininkai, gailestingosios seserys pristatydavo vaistus; kunigai suteikdavo mirštantiems paskutinius patarnavimus, tuokdavo, klausydavo išpažinčių" (Juciūtė, "Pėdos mirties zonoje", 38 p.). Dauguma Lietuvos vyskupų ir ordinarų atsisakė pasmerkti partizanų pogrindį.

Partizanų malšinime dalyvavęs, vėliau į vakariečių pusę perbėgęs plk. ltn. Burlickis Kersteno komitetui davė tokį parodymą: "Tie vadinami banditai buvo remiami daugumos kitų Lietuvos žmonių. Nuo pat pradžios Lietuvos teritorijoje buvo didelis skaičius taip vadinamų banditų formacijų.

Jų buvo daug ir susidėjo iš daug žmonių. Jie buvo ginkluoti lengvais ginklais, rusų ir vokiečių gamybos".

Komunistai matė, kad prieš juos buvo sukilusi visa tauta, ir partizanų buvo visur. "Ypač kaimuose šeimininkavo partizanai, kuriuos visur žmonės priimdavo, sušelpdavo ir kuriems suteikdavo reikalingų žinių. Bet susidūrimuose su rusais nemaža jų žūdavo. Kiekviena didesnė sodyba, kiekvienas miškelis prie kaimo turi savo kruviną istoriją" (ten pat, 45 p.).

Žuvusių partizanų lavonus komunistai visaip niekino: pradedant 1946 metais, pamesdavo juos miestelio turgavietėje ir, juos visaip niekindami, žiūrėdavo, ar neišsiduos susijaudinę jų giminės. Todėl žuvusiųjų artimieji neidavo jų žiūrėti, kad dėl to nebūtų nužudyti ar kitaip netektų skaudžiai nukentėti.

Priešų apsupti, partizanai ir partizanės kovodavo iki paskutinio šovinio ir gyvi nepasiduodavo. Negalėdami išeiti iš apsupimo, nusišaudavo ar susisprogdindavo granatomis, kad nebūtų enkavedistų atpažinti. Čekistai, paėmę bunkerius, paprastai juose visus rasdavo negyvus. Žmonės su pagarba minėjo tas vietas, kuriose buvo žuvę partizanai. Apie įvykusių kautynių vietas kalbėjo kaip apie pašventintas mūsų žmonių krauju.

Partizanų nuotaiką ir jų moralę palaikė tikėjimas, kad amerikiečiai ir anglai įvykdys Atlanto Chartoje duotą pasižadėjimą, kad po karo bus atstatytos valstybės, kurios prarado nepriklausomybę karo metu. Tą jų tikėjimą sustiprino šaltojo karo metu labai pablogėję Vakarų sąjungininkų santykiai su Sovietų Rusija. Jų pasitikėjimą Vakarų sąjungininkais sustiprino atominės bombos išradimas, Korėjos karas ir Berlyno blokados pralaužimas. Ir jei kas bandė jiems išaiškinti, kad tada susidariusiomis sąlygomis netenka laukti greito karo, tuo jie visiškai nenorėjo tikėti: "Mes niekada negalėdavome sau prileisti, kad Vakarai leistų Raudonajam Azijos siaubui sunaikinti Rytų ir Vidurio Europos tautas . . ." "Šventai tikėjom, kad laisvė ir žmogaus bei tautų teisės yra nedalomos, kaip tai yra pakartota Atlanto Chartoje ir vėliau tas pat pakartota daug kartų įvairių iškilmingų konferencijų metu" (J. Daumantas, "Partizanai už geležinės uždangos", 64 p.). Kaip partizanų laikraštis "Laisvės Varpas" 1947 m. spalio 15 d. rašė, "Tik bolševikų agentai ir silpnavaliai žmonės, paveikti viešos bolševikų propagandos, pra-

deda įtikinti kitus ir save, kad įvykiai, t.y. ginkluotas konfliktas greitai neįvyks".

Partizanų karą pradžioje bolševikai aiškino, kaip klasinį karą, — kuriame buržuazija ir turtuoliai kariauja už savo dvarus. Toks aiškinimas iškraipo tikrąją padėtį, nes partizaninis pasipriešinimas nebuvo klasių kovos ekvivalentas, o visos tautos ginkluota antisovietinė opozicija prieš sovietinę okupaciją. Vėliau, matydami, kad toks partizanų karo išaiškinimas neveikia, nes partizanų buvo iš visų visuomenės klasių, jie "klasių kovą" pakeitė į politinį banditizmą, kovotojus apšaukdami banditais — nacių kolaborantais, bandančiais išvengti teisingumo. Dar vėliau partizaninį sąjūdį ėmė aiškinti kaip Vakarų imperialistų žvalgybų tinklą, kaip užsienio žvalgybų agentūrų įrankį. Po kautynių Punios šile bolševikai per LTSR spaudą pripažino, kad egzistuoja pogrindžio organizacija, su kuria tenka kovoti.

Visi tie partizanų veikimo esmės išaiškinimai turi sovietams būdingą propagandinį charakterį. Lietuvos partizanai nekovojo nei dėl vieno kurio bolševikų jiems primetamų motyvų: jie kovojo dėl savo asmeninio išlikimo ir dėl savo krašto laisvės.

Partizanų daliniai ir jų organizacija

Į partizanų sąjūdį buvo priimami tik geros moralės lietuviai. Įstodami turėjo duoti priesaiką Visagalio Dievo akivaizdoj vardan kritusių brolių už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę uoliai dirbti Lietuvos Nepriklausomybės atstatymo darbą, nesigailėdamas nei jėgų, nei gyvybės, griežtai pildyti vadovybės įsakymus, didžiausioje paslaptyje laikyti veikimą, nesidėti su priešu ir viską pranešinėti savo viršininkams. Už priesaikos sulaužymą mirties bausmė.

Partizanai pradžioje miškuose telkėsi į būrius, kurie reikale jungėsi į didesnius vienetus. Partizaniniam judėjimui apėmus visą Lietuvą, jis buvo padalintas į apygardas. Apygardos skirstėsi į rinktines, kurias sudarė kuopos, o kuopas būriai. Dar smulkesnis vienetas buvo skyriai. Kiekvienas padalinys turėjo savo ribas ir savo kovotojus. Pavyzdingiausiai tvarkėsi pirmoji įsikūrusi Tauro apygarda, apėmusi Sūduvą. Ši apygarda buvo įkurta 1945 metų rugpiūčio 25 d. iš Sūduvoje veikusių partizanų dalinių vadų suvažiavime, kuriame iš buvusių būrių buvo įgyvendinta karinė organizacija: rinktinės, kuopos, būriai, skyriai.

Greta Tauro apygardos buvo įkurta ir Dzūkiją apėmusi A apygarda. Jos vėliau susiliejo. Kauno mieste buvo įkurta Kauno apygarda, o į šiaurę nuo Nemuno buvo įkurta Kęstučio apygarda, kuri išsivystė iš buvusių žemaičių L.L.A. Vanagų organizacijos. Veikė dar Vyčio, Birutės ir kitos apygardos. Jos buvo sujungtos į visos Lietuvos Partizanų Sąjūdį. Enkavedistų puolimai kartais sunaikindavo stambių dalinių štabus, priversdavo juos trauktis, kitur įsikurti ir apardydavo partizanų administracinį sutvarkymą. Ilgiau neišsilaikė šiaurės rytų partizanai tarp Vilniaus ir Naručio ežero miškuose, kur buvo susidariusi didelė — apie 800 vyrų grupė. Ji susikaudavo su didelėmis rusų kariuomenės pajėgomis. 1945 m. kovo mėn. ji susikovė su dviem enkavedistų divizijom. Žuvo apie 150 partizanų ir apie 800 enkavedistų.

Ilgiau neišsilaikė Kauno ir Vilniaus centrai, kur apsistoję partizanų vadai buvo greitai atpažįstami ir partizanų judėjimas greičiau pastebimas.

Svarbiems klausimams spręsti buvo šaukiami apygardų ir rinktinių vadų posėdžiai. Tačiau jie negalėjo būti labai dažni, nes jų sušaukimas buvo surištas su dideliais pavojais. Enkavedistų šnipų vienur ar kitur pastebėtas vadų judėjimas galėjo išduoti jų rinkimosi vietą, ir iš karto galėjo svarbūs sąjūdžio vadai — visi ar bent kai kurių apygardų — patekti į čekistų rankas. Posėdžiai buvo šaukiami kuriame nors miške ar kurio nors dalinio štabo stovykloje.

Politinė rezistencija okupuotoje Lietuvoje

Vokiečių okupacijos metu 1943 m. susikūręs politinės laisvinimo kovos organas — Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas — buvo Gestapo susektas, ir daugumas jo narių atsidūrė kalėjime Vokietijoje. Kiti įvairių srovių vadai bei politikai buvo 1941 m. deportuoti į Sibirą. Išlikusių laisvų politikų dauguma, frontui artėjant, pasitraukė į Vokietiją. Apie Vokietijoje atsikūrusį VLIKą koncentravosi dauguma lietuvių politikų. Bolševikų okupuotoje Lietuvoje iki 1946 metų balandžio mėn. nebuvo bendro politinės rezistencijos centro.

1946 m. balandžio mėn. dalyvaujant iš Vakarų Vokietijos nuvykusiam J. Deksniui, atstovavusiam Laisvės Kovotojų Sąjungai, Lietuvių Laisvės Armijos ir Vienybės Komiteto atstovams ir partizanų ginkluotų jėgų vadams, buvo sudarytas Bendras Demokratinio Pasipriešinimo Sąjūdis (BDPS) — organizacija, susidedanti iš rezistencijos politinės ir karinės

dalies. Ten buvo sudarytas ir Vyriausias Lietuvos Atstatymo Komitetas — VLAKas, kuris norėjo atsistoti Vokietijoje veikiančio VLIKo vietoje. Bet ginkluotų partizanų štabas atsisakė subordinuotis politiniam organui ir reikalavo lygių su juo teisių. Ginkluotų jėgų vadams buvo nepriimtina BDPS pasiūlytoji ginkluotoms jėgoms vadovauti forma, kaip neatitinkanti laisvės kovos sąjūdžio aspiracijų, nes buvo norima iš jo atimti pirmaujančią visos tautos laisvės kovoje vietą, ką jie pasiekė krauju, nepalaužiama drąsa ir pasišventimu (Daumantas, ten pat 238-9 p.).

BDPS dauguma, nesitikėdama greitų karinių įvykių, norėjo lietuvių pastangų svorį perkelti į politinę rezistenciją. Gi partizanų vadai rezistencijos pagrindu laikė ginkluotą kovą, atmetė jiems nepatinkamus ir nepriimtinus rezistencijos siūlymus ir laikėsi nusistatymo tęsti bekompromisinę kovą. Partizanai tikėjosi griežta ir bekompromisine kova priversti okupantą atsižvelgti į totališką ir griežtą rezistenciją bei sovietinės administracijos boikotą ir pasitraukti iš Lietuvos.

Partizanai skeptiškai žiūrėjo į BDPS, neturintį savo sudėtyje rimtų politikų. Kada Europoje, VLAKui organizuojantis ir siekiant užimti VLIKo vietą, nesutarimui pašalinti 1948 m. liepos 8 d. buvo sušaukta Baden Badeno konferencija, tai joje dalyvavęs partizanų vadas J. Daumantas nepalaikė VLAKo atstovo J. Deksnio, o partizanų vadų vardu palaikė nusistatymą, kad Lietuvos aktyvios rezistencijos politikai vadovauja VLIKas. Taip atkrito savo veiklos neišvystęs VLAKas ir DBPS, dėl kurio iškilo įtarimų, kad jo viršūnę buvo infiltravę sovietų agentai. Partizanai 1949 m. vasaryje laisvės kovai vadovauti sukūrė naują rezistencijos centrą — grynai partizaninę organizaciją — Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdį, kuris išliko iki 1952 metų vidurio. LLKS laikėsi totališkai ginkluotų kovų linijos. Kovodamas prieš Lietuvos sovietizaciją ir kolektyvizaciją, sąjūdis išleido įsakymą likviduoti kolektyvinių ūkių organizatorius ir vesti propagandą prieš kolektyvizaciją. Nepripažindamas pačios sovietinės okupacijos, LLKS uždraudė Lietuvos gyventojams vykdyti Sovietų Sąjungos okupacinės valdžios potvarkius bei įstatymus.

Ką partizanai, kovodami su bolševikais, įvykdė?

Siekdami neleisti pakeisti Lietuvos gyvenimo į bolševikinį, partizanai trukdė įvairius bolšvikų užsimojimus, jų planus bei veiksmus.

1. Jie trukdė bolševikams įgyvendinti Lietuvoje sovietinę santvarką ir kovojo dėl nepriklausomos Lietuvos atstatymo.

2. Jie trukdė Lietuvoje vykdomus rinkimus ir daug kur privedė prie to, kad balsuodavo tik mažas žmonių nuošimtis.

3. Kliudė žemės ūkyje kolektyvizaciją ir išvežtųjų ūkininkų ir nedidelių ūkių žemių dalinimą ir draudė priimti žemę iš tarybinės valdžios vykdomos žemės reformos.

4. Partizanai neleido griauti tuščių, deportuotų žmonių paliktų, sodybų ar grobti jų paliktas mašinas, ūkio inventorių ar kitokį jų turtą. Jie išleido instrukciją visuomenei, uždrausdami bet ką savintis iš tuščių sodybų, užminuodami įėjimus į jas ir iškabindami apie tai skelbimus.

5. Naikindavo tarybinės valdžios aparatą ir jo įstaigas.

6. Naikino okupanto kolaborantus ir jo šnipus.

7. Gamino ir platino pogrindinę spaudą, iškabindavo ją ant stulpų ir užminuodavo, kad kas jos nenuplėštų.

8. Uždraudė gaminti naminę degtinę.

9. Išvaikydavo raudonąsias gurguoles ir konfiskuodavo valdžios iš ūkininkų atimtus grūdus.

10. Neleido Lietuvoje kurtis iš Rusijos atvykstantiems kolonistams.

11. Neleido bolševikams vykdyti grūdų atėmimo iš ūkininkų, surinktus ūkio produktus konfiskuodavo, likviduodavo duoklių rinkėjus ir sunaikindavo dokumentus apie ūkininkų atliktas ir neatliktas grūdų atidavimo prievoles.

12. Trukdė deportacijas. Iš jų atimtų deportuoti paskirtų žmonių sąrašų sužinodavo apie deportuoti numatytus žmones ir juos įspėdavo, kad pasislėptų.

Kovose su partizanais užangažuotos bolševikų jėgos

Partizanams teko nuolat susikauti su Lietuvon atsiųstais enkavedistų daliniais, kurie turėjo visoje Lietuvoje atlikti jiems pavestas funkcijas: vykdyti suėmimus, ruošti ir vykdyti vyrų mobilizaciją. Stipriai pasireiškęs lietuvių partizaninis veikimas angažavo stiprias enkavedistų ir pasieniečių jėgas. Kartais, veikiant didesniems partizanų junginiams ar jiems kur stipriai įsitvirtinus, jiems sunaikinti buvo pasiunčiamos divizijos didumo enkavedistų, pasieniečių ar kariuomenės jėgos. Suslovui vadovaujant partizanų naikinimui, jo žinioję veikė 4-ta ir 7-ta enkavedistų divizijos, 7-ni NKVD pasienio pulkai ir kiti kariniai saugumo daliniai. Jiems ilgai negalint partizanų išnaikinti, tas uždavinys buvo pavesta Berijos pa-

vaduotojui gen. Kruglovui, kuris su specialiomis NKVD divizijomis košė miškus ir visur, kur tik galėjo partizanai pasislėpti.

Kovodami prieš partizanus, kurių jie negalėjo išnaikinti, bolševikai griebėsi represijų ir prieš ramius gyventojus, iš kurių partizanai gaudavo maisto ir kitokią paramą. Buvo sustiprintos Lietuvos gyventojų deportacijos, kurias jie vykdė kasmet, norėdami sunaikinti partizanų veikimo ekonominę bazę. Bet, deportuodami žmones, bolševikai padidino partizanų skaičių.

Partizanų veikimui demoralizuoti enkavedistai griebėsi įvairių provokacijų. Tai jie bandė 1945 metais vasario mėn. Žemaičiuose. Tarp Raudondvario ir Tauragės pasirodė kelių šimtų vyrų — persirengusių enkavedistų dalinys, kuris vaizdavo partizanus ir žudė tarybinius pareigūnus. Po kelių savaičių vėl pasirodė tas pats dalinys, tik jau enkavedistų uniforma. Dabar jie žiauriai žudė visus jiems anksčiau padėjusius žmones: sudegino daug sodybų, sušaudė ir areštavo daug nekaltų žmonių.

Kita provokacija buvo bandyta Tauro apygardos ribose. 1945 m. liepos mėn. naktį enkavedistai išmetė iš lėktuvų nemažą skaičių provokatorių Kazlų Rūdos miškuose. Jie, vaidindami partizanus, nusiviliojo pas save devynis partizanų dalinio vyrus, kuriuos nukankino bei sušaudė. Išgirdę šūvius, partizanai suprato apgaulę ir skubiai pasitraukė tolyn. Greitai provokatoriai drauge su dideliu enkavedistų daliniu krėtė visą mišką, bet jau nerado partizanų.

Ir "amnestijos" pasiūlymas buvo tik provokacija griauti partizanų moralei.

Stribai

Kovoti su partizanais bolševikai 1944 metų rudenį suorganizavo specialius iš jiems patikimo vietinio elemento vadinamų "liaudies gynėjų" arba "naikintojų" dalinius. Rusiškai jie buvo vadinami "istrebiteliais". Žmonės sutrumpintai juos vadino stribais. Buvo užsibrėžta kiekviename valsčiuje sumobilizuoti 30 stribų. Jie buvo atleidžiami nuo mobilizacijos, kas patraukė dalį ir suklaidintų lietuvių. Partizanai dėjo pastangas asmeniniais kontaktais ir atsišaukimų forma juos atitraukti iš stribų junginių. Tos akcijos dėka dalis stribų pasitraukė ir net nuėjo pas partizanus; pasiliko daugiau

kriminalinis elementas. Jų apginklavimas buvo menkas, ir jų dalyvavimas kautynėse nebuvo rimtas — jie lengvai iš kautynių pabėgdavo. Dėl to jie neteko bolševikų pasitikėjimo. Apskritai Lietuvoje jie buvo nekenčiami kaip akli okupanto įrankiai, kurie padeda naikinti lietuvius. Jiems vadovavo rusai.

Partizanams sunaikinus Gižuose, Žaliojoje ir Kačerginėje enkavedistų ir stribų gyvenamus sutvirtintus pastatus su visais jų gynėjais, kur dar išlikę buvusieji stribai, supratę partizanų įspėjimą, atsipalaidavo nuo enkavedistų ir išsislapstė.

Jie atliko savo uždavinį

Partizanais jie tapo ir išėjo išlaisvinti bei ginti savo krašto, vedami patriotinio idealizmo. Partizanai buvo kariai savanoriai, davę priesaiką, dar labiau įpareigojančią už kareivių priesaiką. Ir partizaninis karas paprastai yra daug žiauresnis už konvencinį karą. Paprastame kare siekiama priešą nugalėti; gi partizaniniame kare siekiama ne ką nors suimti ar kurį nors objektą užimti, o pavojingą priešą sunaikinti; čia nėra tokio dalyko, kaip pasidavimas ar priešo paėmimas į nelaisvę. Todėl čia ir partizano narsumą dažnai rasime vertinamą pagal tai, kiek jis sunaikino mūsų tautos priešų.

Skaitydami Daumanto partizanų gyvenimo ir kovų aprašymus, matome, kad jie buvo nuolatiniame pavojuje būti užkluptiems ir sunaikintiems. Dauguma jų gal dešimtį metų, o kai kurie jų ir dar ilgiau, turėjo patirti nuolatinius sunkumus bei nepatogumus — dieną ir naktį praleisti karo būvyje ir mirtiniame pavojuje. Visada būdami pasiruošę stoti į kautynes, tiek vyrai, tiek ir merginos rodė nepaprastą drąsą ir narsumą. Merginos, kartais sužeistus vyrus pavaduodamos, kautynėse valdė kulkosvaidį ir jo nepaleido iki paskutinio šovinio ir sau pasilaikė granatą. Jau pats įsijungimas į partizanų eiles rodo tuo keliu eiti pasiryžusio žmogaus heroizmą. Kaip Kęstučio apygardos vadas Visvydas savo kalboje Vilniaus partizanų vadų suvažiavime išsitarė, į Vakarus pabėgti galėjo visi, tačiau dauguma lietuvių nebėgo, nes perdaug mylėjo savo kraštą, su kuriuo juos riša dvasiniai ryšiai, stipresni už pavojų gyvybei. Tik tuo ir tegali būti paaiškinamas laisvės kovos sąjūdžio narių heroiškumas. Tik tuo, anot jo, tegalima paaiškinti, kad lietuvaitė su granata kišenėje ir slaptąja spauda tamsią darganotą naktį neša slap-

tąją korespondnciją, arba laisvės kovų sąjūdžio narys, apsuptas iš visų pusių priešų, išsaudęs paskutinius šovinius, žūsta susisprogdinęs granata (Daumantas, ten pat, 236 p.). Tai rodo partizanų nebijojimą mirti dėl savo tautos laisvės.

Išskyrus tuos atvejus, kur partizanai buvo užklupti iš pasalų ar visiškai netikėtai, bolšvikai kautynėse beveik visada turėdavo daug didesnius žmonių nuostolius, ką matome iš Daumanto aprašytų kautynių. Žmaitkiemio kautynėse žuvo trys partizanai kovotojai ir penki buvo sužeisti, kada tuo tarpu ten bolšvikai neteko dvidešimt septynių karių. Budninkų kautynėse partizanai neteko tik vienos sanitarės, o bolševikų nuostoliai siekė per šimtą karių; Degimų kautynėse žuvo šeši partizanai kovotojai ir dar keli buvo sužeisti; enkavedistai ten prarado šešiasdešimt septynis karius; Palių kautynės partizanams kainavo septyniolika, o bolšvikams apie du šimtus karių; Paverknių kautynėse žuvo vienuolika partizanų ir dvyniasdšimt keturi bolšvikai; Kalniškių mūšyje partizanai, netekdami aštuoniasdešimt savųjų, sunaikino per keturis šimtus enkavedistų.

Pastebėję kur partizanus, enkavedistai juos puldavo daug didesnėmis jėgomis. Partizanai pasiruošdavo, užimdavo gerą poziciją ir puolančius netikėtai išklodavo. Todėl beveik visose Daumanto aprašytose kautynėse bolševikų nuostoliai būdavo kelis kartus didesni už partizanų

Žmoniškai žiūrint, netektų džiaugtis dideliu nukautų rusų skaičiumi. Bet, kadangi puolančių ir nukautų enkavedistų didelis skaičius reiškė jų pasiruošimą sunaikinti didelį lietuvių partizanų skaičių, tai puolikų sunaikinimas reiškė atitinkamą puolamų lietuvių partizanų išgelbėjimą.

Kadangi partizaniniame kare dalyvavo labai nelygios jėgos, tai ir daug mažesnis žuvusių partizanų skaičius jiems reiškė didelius nuostolius ir buvo skaudžiau pajaučiamas. Milijoninei Sovietų Sąjungos armijai šimto karių žuvimas nesudarė tokios spragos, kokią sudarė partizanams dešimties kovotojų netekimas.

Partizanai daug dažniau buvo besiginančioji pusė. Išskyrus atvejus, kur partizanai vykdė kurį nors uždavinį ar turėjo ką nors sunaikinti, šiaip jie turėjo daugiau slėptis, kad jų neužkluptų daug didesnės bolševikų jėgos. Kur bolševikų pastebėti, partizanai turėdavo toli trauktis ir dar savo atsitraukimą atitinkamai maskuoti, kas juos vis tiek vargindavo. Prieš Punios šile slėptuvę turinčius bolševikų ilgai

ieškomus aštuonis kovotojus su apygardos štabu buvo atsiųsta trys šimtai mašinų su penkiolika tūkstančių bolševikų, kurie, aptikę bunkerį, sudarė aplink jį tris apsupimo žiedus, išstatė kulkosvaidžius ir patys apsikasė. Nesant galimumų išsigelbėti, apygardos vadas nusišovė; kiti ten buvę bandė išbėgti, bet dar gyvi pateko į enkavedistų rankas, tik vienam pavyko išsislapstyti.

Partizanų kovos su bolševikais vyko visame krašte, ir jų daug visur žuvo. Neveltui sakoma, kad partizanų krauju pašventinta Lietuvos žemė. Kiek partizanų per tą dešimtmetį žuvo, turbūt niekada neapskaičiuosime. Vieni prileidžia apie dvidešimt, kiti trisdešimt ir net penkiasdešimt tūkstančių. Pagal sovietų šaltinius, tarp 1944 metų liepos mėnesio iki 1945 metų pabaigos, okupuotoje Lietuvoje buvo "likviduotos" 1.067 antisovietinės pogrindinės organizacijos, 839 ginkluotų partizanų grupės ir 11,870 kontrarevoliucionierių (T. Remeikio "Opposition to Soviet Rule . . .", 40 psl.) Tai buvo kovų pradžios metai. Sekančiais dvejais metais karas įsisiūbavo, ir žuvusių buvo daug daugiau. Todėl ir bendras žuvusių partizanų skaičius turėjo būti didelis. Tą skaičių papildo tie, kurie patikėjo bolševikų skelbiamai amnestijai, pateko į Sibirą ir iš ten negrįžo. Tautai tai baisus žmonių nuostolis. Sukilimas nebuvo laimėtas. O jame turėti nuostoliai, tikslo nepasiekiant, reiškia jo pralaimėjimą ar bent jo nelaimėjimą.

Bet, antraip skaičiuojant, jei kovose su bolševikais žuvę vyrai nebūtų žuvę dėl Lietuvos kovose kaip partizanai, dauguma jų būtų buvę išmarinti lėta mirtimi gulaguose, kaip ten žuvo bolševikų "amnestuotieji" jų draugai ir 1941 metais deportuotieji pagal bendrą bolševikų tautžudystės planą. Nemažos dalies partizanų kovose turėtų nuostolių, ir jiems nekovojant, tauta vis tiek nebūtų išvengusi.

Atvykusieji iš okupuotos Lietuvos pas gimines vyresnio amžiaus žmonės kaltina išeivius, kad šie sukurstė vyrus sukilti. Bet, kaip matėme, partizaninė veikla prasidėjo ir išplito tada, kada su išeivija dar nebuvo jokio ryšio. Taigi išeivijos įtaka, jei tokia ir buvo, galėjo būti tik labai ribota. O diplomatijos šefas St. Lozoraitis jau vėlesniais metais, — jau esant ryšiams tarp išeivijos ir partizanų, labai rimtais argumentais partizanus įtikinėjo, kad esamomis sąlygomis partizaninis karas nepasieks savo tikslo. Bet partizanų vadai kitaip suprato to meto politinius įvykius ir bendrą

to meto politinę padėtį ir kitokias darė iš jų išvadas.

Būtų gal banalu dabar, atitrūkus nuo ano meto gyvenimo, ano meto žmonių nusiteikimų bei idealų, bandyti įvertinti, kas tuo karu buvo pasiekta ir kiek tas karas apsimokėjo. Pasiektais to karo rezultatais niekada nepasversime daugelio tūkstančių netektų gyvybių, daugybės žmonių daugelio metų kančių, vargų ir skaudžiausių pergyvenimų. Bet tų dalykų, kaip matėme, nebūtų buvę išvengta, sovietams vykdant savo tautžudystės programą ir naikinant lietuvių tautą, kas jau buvo anksčiau suplanuota, pradėta ir buvo ilgą laiką vykdoma.

Partizaninis karas ir jo prisiminimai sutvirtino lietuvių vieningumą ir atsparumą prieš rusų vykdomą nutautinimą. Karo metu buvo sulaikytas kitataučių veržimasis į Lietuvą gyventi ir tuo pačiu ją kolonizuoti. Partizanų didvyriškos kovos ir tolimesnėje ateityje bus svarbus tautinio sąmoningumo ugdymo faktorius. Jų susisprogdinimai bunkeriuose pralenkia dažnai prisimenamą Pilėnų pilies gynėjų mirtį.

Partizanų karas Lietuvos istorijoje bus minimas kaip svarbus įvykis, kuris savo apimtimi toli pralenkia anksčiau įvykusius sukilimus prieš Lietuvą užvaldžiusius pavergėjus. Tauta buvo numalšinta, bet liko nenugalėta, ką liudija ir dabartinė rezistencija okupuotoje Lietuvoje.

Tai buvo tautos ginkluotas ir ryžtingas pasipriešinimas prieš okupanto užmačias ją palaipsniui sunaikinti. Pasipriešinant buvo siekiama išsilaisvinimo. Bet pasaulio politika nebuvo pribrendusi pavergtų tautų išsilaisvinimui, todėl ir ginkluotas pasipriešinimas nepasiekė savo tikslo. Tautos išlikimo tikslų toliau siekiama, stiprinant tautinį sąmoningumą ir atsparumą prieš okupanto pastangas lietuvius nutautinti.

Literatūra:

J. Brazaitis, *Partizanai,* Lietuvių Enciklopedija, XXII tomas, 44-51 psl.
J. Daumantas, *Partizanai už Geležinės Uždangos,* Chicago, 1950
E. Juciūtė, *Pėdos Mirties Zonoje,* Brooklyn, 1974.
Dr. T. Remeikis, *Opposition to Soviet Rule in Lithuania,* Chicago, 1980.

KELIOS MINTYS APIE STEIGIAMĄJĮ SEIMĄ

Žvilgsnis pro istorinės užuolaidos plyšelį

A. J. KASULAITIS

"Iškilmingas mišias celebravo vyskupas Karevičius su didele asista. Jo pamokslas buvo pritaikintas šiam istoriškam momentui. Mišioms pasibaigus, buvo giedamas 'Te Deum Laudamus'. Čia jau kunigų-klierikų choras nepagailėjo balsų, o Naujalis vargonų. Iš lauko buvo girdėti varpų skambinimas ir artilerijos šaudymas. Didinga! Graudu! Gana daug St. Seimo narių verkė iš susigraudinimo. Man,senam kariui, verkti lyg nepritiko, bet turiu prisipažinti, visą laiką gerklėje lyg kažkoks kamuoilys judėjo".[1]

Taip savo knygoje Steigiamojo Seimo atidarymo dieną prisimena vienas jo narių pulk. Kostas Žukas.

Toliau jis rašo: "Iš katedros nuėjome į Rotušės aikštę, kur mums buvo paruošta garbės tribūna mūsų garbei. Prasidėjo kariškas paradas. Ir čia, kaip katedroje, jaučiau kažkokį ypatingą malonumą, lyg išdidumą, kad aš esu nepaskirtas, bet laisvos tautos laisvai išrinktas, kad turiu savo tautiečių pasitikėjimą. Manau, kad tokį pat jausmą turėjo ir kiti Steigiamojo seimo nariai. Diena buvo nepaprastai graži: saulėta, medžiai pilname žydėjime. Aplink žmonių minių minios, ir visi džiaugsmingai šaukė 'valio'."[2]

Nepakartojamasis Tumas-Vaižgantas, gi, apie tą pačią dieną sako: " . . . jau stovime angoje savojo, Dieve brangus, lietuviškojo (!!!) Steigiamojo Susirinkimo. Ar patikėtina? Ar tai ne sapnas?

Kokiomis virpančiomis širdimis mes jo laukėme — netikėdami, kad galime tokios laimės susilaukti. Laukėme 'pašnibždomis', net nedrįsdami viešai to laukimo perbalsiai reikšti . . .

Juo virpėjo širdys baime belaukiant, juo dabar virpa džiaugsmu širdys, susilaukus.

. . . Steigiamasis Seimas iškyla aukščiau visų kitų tautos veiksmų, kokių tik randame mūsų istorijoje."[3]

LTSR Valst. Respublikinė Biblioteka

Ru 246-5486

Būdingai tą dieną prisimena ir "St. Seimo Darbų" redaktorius Adolfas Klimas-Kelmutis. Jis rašo: "Steigiamojo Seimo atidarymą ypatingai stengėsi pamatyti mūsų senieji veteranai, kurie carizmo laikais kovojo dėl lietuvių spaudos atgavimo ir bendrai dėl lietuvių laisvės. Man tada, tame pirmame St. Seimo posėdyje, teko sėdėti tokioj vietoj, kur iš vienos pusės šalia sėdėjo Juozas Tumas Vaižgantas (1869-1933), o iš kitos pusės Jonas Jablonskis (1860-1930), abu pasižymėjo lietuvių spaudoj. Jiedu tada savo nepaprastą džiaugsmą kokiais nors žodžiais išreikšdavo. Kai kartais žmonės keldami ovacijas dar atsistodavo, tai ir J. Jablosnkis buvo vieną kartą atsistojęs ir plojęs rankomis. Tokiu momentu J. Tumas-Vaižgantas buvo nusistebėjęs, nes tada J. Jablonskis jau turėjo, taip sakant, pusiau paralizuotas kojas ir negalėdavo laisvai atsistoti. Tada man J. Tumas į ausį trumpai pasakė: 'kiekviena gražiausioji liepsnelė prieš pabaigą smarkiai žybtelėja ir paskui visai užgęsta'."[4]

Nežiūrint Tumo-Vaižganto rūpesčio, Jablonskis dar gyveno 10 metų ir mirė 1930 m. sulaukęs 70 m. amžiaus. Už trejų metų mirė ir Vaižgantas, tesulaukęs tik 64 m. amžiaus.

Nenuostabu, kad ano meto Lietuva Steigiamąjį Seimą sutiko taip entuziastingai ir egzaltuotai. Kaip jau anksčiau tarta, Vaižgantui jis buvo aukščiau visų kitų veiksmų". Šiandienos istorikas dr. J. Jakštas, gi, sako, kad "tas istorinis įvykis, St. Seimas, laikytinas iškiliausiu visuomeniniu reiškiniu mūsų trumpame nepriklausomo gyvenimo laikmetyje".[5]

Savosios buities ir pasaulinių įvykių užgožta išeivija tik neseniai atskira knyga paminėjo St. Seimo 55 m. sukaktį. Tai V. Daugirdaitės-Sruogienės ir VLIKo puikus darbas. Šiaip Seimo sukaktys dažniausiai praeina nepastebėtos.

Tiesa, kas dešimtmetį lyg sukruntama ir bandoma atrasti jame paslėptus lietuviškos politikos, valstybingumo, demokratijos lobius.

1960 m. net 20 St. Seimo narių, gyvenančių laisvajame pasaulyje, minėdami 40 m. sukaktį, pasiuntė visų didžiųjų demokratinių valstybių parlamentams memorandumą, reikalaudami Lietuvai laisvės. Ta proga savo atsišaukime "Į pasaulio lietuvius" jie tarp kitko rašė:

"Lietuvos išlaisvinimo idėjai realizuoti, netik šios svarbios Steigiamojo Seimo 40 m. sukakties proga, bet ir visomis kitomis progomis turime statyti prieš akis šviesų Steigiamojo Seimo pavyzdį, jo idealus, jo pasigėrėtiną politinių grupių vieningumą

ALGIRDAS J. KASULAITIS,
iškilus visuomenininkas ir politikas,
krikščionių demokratų veikėjas

Lietuvos gynimo reikaluose, jo pasiaukojimą savo tautai ir valstybei, jo demokratiškumą. Turime netik patys vaduotis jo idealais, bet jais maitinti ir jaunąją kartą, kur užims mūsų vietas ir tęs žūtbūtine kovą už savo tėvynės laisvę ir nepriklausomybę. Visi kaip vienas turime suglaustomis gretomis rikiuotis prie VLIKo ir Tautos Fondo, nes jie yra tie organai, kurie grumiasi su raudonuoju okupantu ir tiesia kelią į laisvąją tėvynę".

Memorandumus ir atsišaukimą pasirašė: K. Bielinis, J. Bildušas, S. Digrys, E. Draugelis, M. Galdikienė, P. Jočys, S. Kairys, M. Krupavičius, J. Makauskis, J. Pakalka, V. Požėla, J. Pronskus, V. Sirutavičius, K. Šaulys, V. Šmulkštys, K. Škirpa, V. Vaidotas, J. Valaitis ir K. Žukas. Pasirašė ir V. Kasakaitis, nors vėlesni šaltiniai teigia jo St. Seimo nariu nebuvus, bet buvus vėlesnių Seimų nariu.

Pavergtoje Lietuvoje tuo metu gyveno ir tauriu didvyrio pavyzdžiu tautai švietė St. Seimo pirmininkas, vėliau antrasis Lietuvos prezidentas Aleksandras Stulginskis, ilgus metus kentėjęs Sibiro tremtyje.

Beje, 40 m. sukaktį paminėjo ir Clevelando lietuviai susirinkę gegužės 15 d. į specialų susirinkimą ir priimdami ta proga JAVvyriausybei adresuotą nutarimą dėl Lietuvos laisvės.

Jau daug ryškiau išeivija paminėjo 50 metų sukaktį. Beveik visi žurnalai ir laikraščiai išspausdino atitinkamus straipsnius, kai kurie net išleido specialius numerius. Organizacijos paskelbė atsišaukimus į visuomenę.

Jau tik septyni laisvajame pasaulyje likusieji St. Seimo nariai vėl kreipėsi į "atitinkamų aukštųjų parlamentų rūmų bei senatų, ir į žemųjų parlamentų rūmų narius" prašydami kiekviena proga veikti, siekiant:

1. neleisti, kad tarptautinėse institucijose, konferencijose ar sutartyse sovietų agresijos veiksmai tiesiogiai ar netiesiogiai būtų pripažinti teisėtais;

2. reikalauti, kad SSSR iš okupuotos Lietuvos ir kitų sovietų užimtų kraštų atšauktų jos karinius, politinius dalinius bei administracijos aparatą, tuo būdu sudarant sąlygas toms tautoms naudotis jų laisvo apsisprendimo ir laisvo vyriausybės pasirinkimo teisėmis."[6]

Memorandumus pasirašė: Eliziejus Draugelis — LŪS, Mykolas Krupavičius — LKDP, Jonas Pakalka — LSDP, Magdalena Galdikienė — LKDP, Antanas Milčius — LDF, Juozas Pronskus — LVLS ir Kazys Škirpa — LVLS.

Prezidentas Stulginskis auksinio jubiliejaus nesulaukė. Jis buvo miręs prieš šešis mėnesius. Iš tikrųjų rytoj (rugsėjo 22 d.) minėsime 11 metų nuo jo mirties. (Ši paskaita buvo skaityta Clevelando lietuvių visuomenei 1980 m. rugsėjo 21 d., minint St. Seimo 60 m. sukaktį).

Šiandien, vėl už dešimtmečio, iš septynių (7) jau, berods, tik vienas dr. E. Draugelis beliko, kuris leidžia išeivio dienas tolimame Sao Paulo, Brazilijoje.

Kodėl St. Seimas yra toks išskirtinis įvykis modernioje Lietuvos istorijoje?

Pirmajame Seimo posėdyje, po valstybės prezidento Antano Smetonos ir posėdžio pirmininkės Gabrielės Petkevičaitės kalbų, kalbėjo ir Seimo pirmininku išrinktas Aleksandras Stulginskis, kuris savo kalbos gale tarė:

"Einant prie konkrečių Steigiamojo Seimo darbų, pirmuoju darbu turėtų būti Lietuvos nepriklausomybės skelbimas. Steigiamasis Seimas visu autoritetingumu turi pasauliui pareikšti, kad Lietuva yra nutraukus visus valstybinius ryšius, kuriais ji buvo kadaise sujungta su kitom valstybėm: Steigiamasis Seimas taria Lietuvą esant atstatytą kaip nepriklausomą valstybę (gyvas pritarimas).

Tos rūšies rezoliuciją siūlau Steigiamajam Seimui išklausyti atsistojus. (Atstovai atsistoja).[7]

Rezoliucija trumpa.

"Lietuvos Steigiamasis Seimas, reikšdamas Lietuvos žmonių valią, proklamuoja esant atstatytą nepriklausomą Lietuvos valstybę, kaip demokratinę respubliką, etnografinėm sienom ir laisvą nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitom valstybėm".[8]

Jau viena ši rezoliucija jį išskyrė ir padarė nepakartojamai svarbiu, tiesiog gyvybiniu įvykiu XX a. Lietuvoje ir lietuviuose. Jis tokiu būtų išlikęs, jei po anos rezoliucijos nebūtų nei tų nei krisleliu dalyvavęs atkurtos valstybės ir atgimusios tautos bei atgimstančios politinės bendruomenės gyvenime. O tačiau toji rezoliucija, tasis tautos valios pareiškimas, šį kartą, pirmą kartą per demokratinį organą buvo tik pagrindas anam dideliam valstybės rūmui, kurį Steigiamasis Seimas didele dalimi pastatė.

Steigiamasis Seimas tautinio atgimimo sielai suteikė kūną. Jei tautinio atgimimo laikotarpis buvo lietuviškosios meilės vaisiaus užuomazga, Vasario 16-ji gimimas, tai Steigiamasis Seimas — to gležno kūdikio subrandinimas į jauną, stiprų

vyrą, aprūpintą visomis priemonėmis skintis keliui į gyvenimą.[9]

Apie St. Seimą kalbant, būtina atsiminti tris dalykus. Pirma, jis nėra atsitiktinis, vienkartinis atsitikimas, bet istorinio vyksmo dalis, istorinis faktas, organiškai suaugęs su tauta, jos išsvajotas ir pagimdytas. Jis yra istorinis įvykis.

Antra, seimas dirbo tuo metu kai Lietuva kariavo dar net trijuose frontuose — su lenkais, bolševikais ir bermontininkais.

Trečia, jo darbus reikia tad vertinti ne tik atsižvelgiant į tuometinę Lietuvos politinę, kultūrinę, socialinę, ekonominę padėtį, ne tik tarptautinę situaciją, bet kaip tik dar ir aukščiau paminėtus faktus. Buvusiose aplinkybėse, gi, tie darbai pačia tiksliausia prasme yra milžiniški.

Istorinius saitus juto labiau negu mes ir patys Steigiamojo Seimo nariai. Lygiai išgyveno jie ir kovojančių jaunų vyrų pasiaukojimą, kančią ir mirtį. Štai Lietuvos Vyriausybės 1920 m. kovo 2 d. atsišaukime dėl St. Seimo rašoma:

"Lietuva atbudo ir tampa nepriklausoma valstybė. Ilgai kentė svetimą jungą, šio baisiojo karo audrų sujudinti, šoko Lietuvos sūnūs ir dukterys vaduoti savo tėvynės. Vieni darbu ir išmintimi stojo dėti pirmutinių valstybinio gyvenimo pagrindų, kiti kardu rankoje savo krauju ir gyvybe ginti to, kas jau sukurta."[10]

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, gi, kalbėjo:

"Tesuskamba čia mūsų tarpe nemirtingi mūsų Daukanto, Valančiaus, Baranausko, Kudirkos, Višinskio, Biliūno vardai. Mūsų širdimi nuskriskime tą valandą ir prie tų kareivių kapų, kurie šiame kare arba šioje kovoje savo jaunas galvas padėjo begindami tėvynės sienas."[11]

Savo ruožtu St. Seimo narys, pirmasis Lietuvos savanoris, Laikinosios vyriausybės min. pirm. pulk. Kazys Škirpa rašo:

"Ypatingu šiltu žodžiu noriu čia prisiminti tą didelį vaidmenį, kurį tame lemtingame tautos sąjūdyje suvaidino lietuviškoji kunigija ir lietuvė — motina. Malda į Dievą ir dvasiškojo ganytojo žodžiu ta mūsų kunigija drąsino jaunuolius ryžtis aukščiausiam pasiaukavimui Tėvynės labui ir Dievo garbei, o lietuvė — motina laimino, kad ir su ašara akyse, savo sūnus karo žygiui, ir kad jį sėkmingai atlikus, grįžtų sveiki . . ."[12]

"Kada po 20 metų Lietuvą ištiko jos 1940 m. didžioji nelaimė ir veiklesnieji jos sūnūs pasijuto priversti vėl sielotis Lietuvos likimu, pirmieji ėmėsi iniciatyvos ne kas kitas, kaip buvę

Lietuvos kariuomenės kūrėjai-savanoriai, savo 1918-1919 m. kovos žygiais pravėrę lietuvių tautai duris į Lietuvos St. Seimą. Pagal formalinius davinius jų buvo per 12,000, kurių dauguma buvo susitelkę į Lietuvos Savanorių-Kūrėjų Sąjungą, o dalis tebetarnavo kariuomenėje karininkais ir virštarnybiniais puskarininkiais."[13]

"Sunki buvo vergija, nes kentė ne tik kūnas, bet ir dvasia. Ar yra pasauly tiek turtų, kuriais galėtume atlygint lietuvių tautos kančias po Rusų jungu, kad ir per paskutinį šimtmetį. Koriko Muraviovo laikai, 40 metų spaudos draudimo, 40 metų dvasinės nakties — be vieno šviesos spindulio, nes už tai juk grėsė katorga ir Sibiras! . . . Žudymai ir ištrėmimai geriausiųjų Lietuvos sūnų vien tik už tai, kad jie Lietuvą mylėjo, 1907-8 m. žiauri reakcija, pagaliau Stolypino rusifikacijos politika ir Lietuvos kolonizavimas . . .

Visos tos Rusų padarytos lietuviam skriaudos, kraujo upeliai ir ašarų klanai ir begalinės dvasios kančios — tai mūsų atsiminimai bendrojo su Rusais gyvenimo.

Kovotojų dėl Lietuvos kraujas ir ašaros atgaivino jos žemę ir toji žemė pagimdė Nepriklausomybės idėją. Nepriklausomybės idėja įėjo į visos Lietuvių Tautos kūną, į jos kraują, kaip įėjo vienkart ir Rusų viešpatavimo atsiminimai. Bet tie žiaurūs atsiminimai ne keršyt mus šaukia — jie sergėjo ir gaivino, jie sergės ir gaivins ir toliau Lietuvos Nepriklausomybę ir stiprins mūsų pasiryžimą.

Negi atlyginsi už dvasios ir kūno kančias, negi prikelsi iš kapų negyvėlius!"[14]

Aukščiau tariau, kad Seimo darbai buvo milžiniški. Iš tikrųjų. Šalia konstitucijos, žemės reformos, valiutos įvedimo, seimas priėmė dar apie 150 svarbiausių įstatymų, turėjusių labai reikšmingos, netgi gyvybingos įtakos, trumpam, bet gaivalingam laisvos Lietuvos gyvenimui.

Gal daugiausia speciali komisija ir pats Seimas dirbo ruošdami konstituciją, palyginus su kitais darbais. Nenuostabu, juk tai pagrindinis valstybės įstatymas. Įtemptas darbas truko virš dviejų metų kol ji buvo priimta 1922 m. rugpiūčio 1 d. Laikas neleidžia (pagaliau tai būtų jau ir atskiras-specialus klausimas) kiek plačiau apie ją kalbėti, vienok keli būdingi pasisakymai verti dėmesio.

Alcide de Gasperi, ilgametis pokarinės Italijos ministeris pirmininkas, faktinis jos atkūrėjas, 1922 m. konstituciją vadino

"viena iš pačių demokratiškiausių Europos konstitucijų".

Teisininkas Antanas Liūdžius apie ją sako:

"Steigiamojo Seimo priimtoji ir praktiškan gyveniman įvestoji konstitucija, kuri dar iki šiol **nėra teisėtu keliu pakeista** parodė mūsų parlamentarų politinį ir valstybinį subrendimą, konstitucinės teisės žinojimą bei demokratinių principų teisingą supratimą . . . 1920-22 metais paruoštoji Lietuvos valstybės konstitucija ne tik buvo iš pažangiausiųjų Vakarų Europoje, bet ir dabartiniu metu — 33 metams praėjus — ji savo kai kurių socialinių problemų išsprendimu (kaip pvz. valstybės socialinė apsauga — draudimas, piliečių lygybė, žemės reforma) gali konkuruoti su daugelio demokratinių valstybių konstitucijomis, net JAV ir Kanados. Universitetų teisių fakultetų bibliotekose mūsų konstitucija laikoma kaip konstitucinės teisės pavyzdinė medžiaga."[15]

Net toks tarptautinės teisės specialistas, prof. Mykolas Roemeris rašo, kad konstitucija esanti "vieningas, logingas vienetas — vienos kūrybinės minties išdėstymas."[16]

Žinoma, kaip nebuvo vienos nuomonės ją ruošiant tarp Seimo narių, taip nėra vienos nuomonės ją interpretuojant dabar.

Štai kitas ilgametis Fordhamo universiteto konstitucinės teisės ir tarptautinių santykių profesorius Konstantinas Račkauskas savo knygoje rašo:

"1922 m. konstitucijos politinė filosofija individą laikė pagrindiniu visuomenės veiksniu. Tasai individas buvo abstraktinė sąvoka žmogaus, kuris visoje žmonijoje toks pat, protingas, moralus, siekiąs laimės ir kuriam būtinai reikia laisvės"[17]

Pagal Račkauską 1922 m. Lietuvos konstitucinė teisė didele dalim "atspindėjo Vakaruose tuo metu vyravusias liberalizmo, nacionalizmo, individualizmo ir pluralizmo pažiūras."[18] Jos savo ruoštu įtakojo ir apibrėžė seimokratinį parlamentarizmą, liberalinę demokratiją ir politinės lygybės bei daugumos valios principus. Račkauskas taria, kad Vakarams tokia politinė filosofija buvo jau įgimta, gi lietuviams per ankstyva.

Kai kuriuos paragrafus kritikavo ir teisininkas, pedagogas Vincas Misiulis 50 m. sukakties proga paskelbęs ilgesnį straipsnį "Laisvojoje Lietuvoje", kur pasisakė ir kitais St. Seimo klausimais.

Žemės reformos idėja negimė Steigiamajame Seime. Reformos idėja brendo palaipsniui ir ilgai. Lietuviui žemė — šventas daiktas. 80% Lietuvos gyventojų vertėsi žemdirbyste, o apie apie 40% dirbamos žemės priklausė dvarininkams. Nepriklau-

somybė jiems nerūpėjo. Jie buvo svetimšaliai, atėjūnai.

Seimas idėjai buvo išskirtinai imlus. Juk daugelis jo narių — kaimo vaikai. Visos partijos savo programose turėjo reformos planus. Gi Seimas buvo partijų Seimas.

Darbas buvo sunkus ir ilgas. Žemės Reformos įstatymas priimtas tik 1922 m. vasario 15 d. Jo tikslas:

"Žemės reformos įstatymas leidžiamas bežemiams ir mažažemiams žeme aprūpinti, žemės valdymui taip sutvarkyti, kad būtų tinkamos sąlygos žemės ūkiui ir visų pirmiausiai smulkiajam ir vidutiniajam ūkiui tarpti, ir suvalstybinti tiems žemės turtams, kuriuos valstybė gali tikslingiau naudoti ir saugoti, negu privatiniai asmenys."[19]

Savo knygoje "Steigiamasis Seimas" Daugirdaitė-Sruogienė rašo:

"Žemės reforma išlygino amžių skriaudą — nusavino žemes iš keliolikos šimtų nuo tautos kamieno atskilusių dvarininkų ir aprūpino tūkstančius žemės troškusių bežemių ir mažažemių. Šis įstatymas net šiandien galėtų būti pavyzdžiu ir kitoms valstybėms."[19]

Istorikas Pauliukonis tarė, kad "reforma daug prisidėjo prie tautos ekonominio gyvenimo pakėlimo ir prie valstybės vienybės sustiprinimo."[20]

Suprantama, kad ir šiuo taip gyvybiškai svarbiu klausimu nebuvo visiškai vieningos nuomonės nei tuomet nei vėliau. Karštos diskusijos vyko dėl bažnytinių žemių nusavinimo, dėl nusavinamų žemių atlyginimo, dėl ūkių didumo ir t.t. Pažangos partija iš vis buvo prieš tokią reformą, tik ji tuo laiku neturėjo seime atstovų.

Savo ruožtu daug vėliau žurn. A. Merkelis sakė, kad žemės reforma buvo kontraversišką, o jos pravedimas dar kontraversiškesnis. [21]

Iki šiol nesutariama kam tenka žemės reformos autorystė. Beveik visuotinai ji pripažįstama Mykolui Krupavičiui. Jis gi taria, kad žemės reformos autorius buvo visa tauta, bet ne asmuo. Visi pripažįsta didelius nuopelnus ir Albinui Rimkai, giliam reikalo žinovui ir propaguotojui.

Tačiau ji ypatingų pateisinimų nereikalinga. Jos pasisekimas — istorinis faktas. Ji pakeitė Lietuvos žemės veidą, kuris buvo toks pat nuo Zigmanto Augusto laikų. Anot jau minėtojo buv. Italijos politiko Alcide de Gasperi:

"Aš pats atsimenu, kaip nuo 1922 m. iki 1926 m. Lietuvos Krikščionys demokratai prel. M. Krupavičiaus rankomis atliko

aną žemės reformą, iškėlusią tautą į aukštos ekonominės gerovės laipsnį, kuri kartu su mokyklų reforma trumpu laiku įgalino Lietuvą pasiekti aukšto kultūros bei pavydėtino socialinės gerovės lygio".[22]

Ypatingos svarbos turėjo ir savos valiutos sukūrimas. Tuo buvo padėtas krašto ūkiui stiprus ekonominis pagrindas.

Steigiamasis Seimas įkūrė Lietuvos universitetą, M. K. Čiurlionio Meno Galeriją, muzikos ir meno mokyklas, centrinį valstybės archyvą, valstybės spaustuvę, karo mokyklą, Lietuvos banką, aukštuosius karininkų kursus, Šaulių Sąjungą, kredito banką, liaudies banką, kooperacijos banką, Probacijos rūmus, valstybinio draudimo įstaigą ir t.t.

Jo darbo metu taip pat pasirašyta taikos sutartis su Sovietų Sąjunga (1920.VII.12), pagal kurią Lietuva atgavo teritoriją ir tris (3) milijonus aukso rublių kompensacijos, kuri davė pagrindą Lietuvos valiutai. Įstota į Tautų Sąjungą. Pabaigtas karas su Lenkija. Sužlugdyti bolševikų aktyvistai, veikią Lietuvoje. Palanga sugrąžinta Lietuvai. Išgautas visos eilės valstybių de jure pripažinimas.

Nesuprantantys politinių partijų reikšmės ir svarbos demokratijoje ar net jų priešai ir dabar dažnai randa St. Seime buvus perdaug ginčų ir t.t. Bet tai nenuostabu. Tai diskusijų forumas. Tiesa, gal būta excesų, bet ir klausimai juk buvo labai jautrūs. Kas yra susipažinęs su Amerikos istorija, teatsimena jos kongreso pirmuosius metus . .'!

O kas liečia to meto politines partijas štai ką sako "Tėvynės Sarge" prieš 10 metų Juozas B. Laučka, dabartinis Ateitininkų Federacijos Vadas:

"Politinės partijos išlaikė brandos egzaminus, pajėgdamos didžiųjų tautos bėdų metu atiduoti pirmumą valstybės gerovei. Jaunimui ginkluotose pajėgose aukojant savo sveikatą, amžių, turtą ir gyvybę, politiniai vadai neatsiliko savo išmintimi. Tai matome koalicinėje vyriausybėje, Mažajame Seime, Vyriausiame Gynimo Komitete. Be abejonės Steigiamasis Seimas būtų galėjęs ir daugiau darbų atlikti, jei Lietuvai tuo pačiu metu nebūtų reikėję ir ginklu kovoti dėl savo teisės laisvai ir nepriklausomai gyventi."[23]

Kokia tad buvo Steigiamojo Seimo reikšmė?

Seimo meto koalicinės vyriausybės ministeris pirmininkas, vėliau respublikos prezidentas Dr. Kazys Grinius, kuris ėjo išeivijos takais kaip ir mes,pažymi, kad "svarbiausias St. Seimo nuopelnas buvo laimingai baigta kova dėl nepriklausomybės ir

nors dalies buvusios okupuotos etnografinės Lietuvos teritorijos atgavimas." [24]

Jau aukščiau minėtas teisininkas Misiulis rašo, kad "Steigiamasis Seimas buvo, yra ir paliks pirmasis lietuvių tautos savo laisva valia išreikštas jos suverenumo simbolis. Tauta jam pasitikėjo, ir jis jos nepavylė. Dirbo kaip mokėjo. Dirbdamas daug padarė. Jo atliktais darbais tauta didžiavosi."[25]

Buvęs koalicinės vyriausybės vidaus reikalų ministeris Rapolas Skipitis savo atsiminimų knygoje rašo:

"Tie dveji metai buvo Lietuvos laisvinimo karų ir mūsų valstybės kūrimosi metai. Tais metais buvo įveikti didžiausių sunkumų kalnai ir padaryti didžiausi darbai. Todėl galima sakyti, kad tai buvo pats gražiausias, dideliais kūrybiniais darbais vaisingiausias mūsų laisvojo dešimtmečio laikotarpis."[26]

Sunku apie St. Seimą kalbėti vienoje knygoje, neįmanoma jį aptarti akademinėje valandoje. Bet baigdamas noriu paliesti jo ryšį su šiandiena. Jei jis iš karto atrodo tik menkas ir formalus, iš tikrųjų gi yra esminis ir prasmingas.

Jau anksčiau užsiminiau apie politinių partijų svarbą seime ir jų kritiką dabar, dažniausiai paremtą bereikšmiais argumentais.

Kitas įdomus ir svarbus faktas yra šis. Lietuvos laisvę atkūrė, nepriklausomybę atgavo ir valstybei pagrindus Steigiamajame Seime padėjo ne kas kitas tik lietuviškasis jaunimas. Iš 116 Seimo narių nė vieno nebuvo virš 60 metų amžiaus. Tik 8 buvo virš 50 m. 29 nariai neturėjo 30 metų. "Tai buvo jaunas seimas, kokių demokratijos praktikoje reta. Tai rodo ne tiktai jaunų žmonių domėjimąsi krašto, politiniais klausimais, bet ir pasiryžimą dirbti politikos, valstybinį darbą."[27]

Nežiūrint jų riboto formalaus išsimokslinimo, jų "valstybinės sąmonės gylis, teisinė nuovoka, politinių mokslų ir kazusų sanprata buvo išskirtinai plataus diapozono. Kiekvieną uždavinį Seimas sprendė rimtai, į jį gilinosi, jį studijavo.

Šis atvirumas politikai ir politinėms partijoms rodo ir dar kitą anos jaunos kartos bruožą — jų politinį brandumą . . . Jie teisingai suprato ir demokratinio proceso teigiamumą ir jo ribas bei neigiamybes. Jie teisingai suvokė, jog demokratija be partijų yra neįmanoma. Jie teisingai pasirinko aiškų, nedviprasmišką politinės-partinės demokratijos kelią . . . Nežiūrint kai kurių nuokrypų, jų pasirinkimas buvo pats tiksliausias. Tai paliūdijo Seimo ir tautos kūrybingumo laipsnis, o iš kitos pusės, iš ilgesnės perspektyvos, pati istorija."[28]

Todėl liūdna kai šiandienos išeivijos jaunimas, kuriam prieinami geriausi universitetai, kuris kvėpuoja laisvu demokratijos oru, dažnai didžiuojasi savo apolitiškumu, tarsi dorybe.

"Pagaliau Steigiamojo Seimo darbai išskirtinai išryškino ir krikščioniškojo valstybės ir socialinio mokslo bei krikščioniškosios demokratijos grožį ir veiksmingumą."[29]

Tiek konstitucijos, tiek žemės reformos, tiek kitų, ypač socialinių įstatymų "sėklos buvo išdaigintos krikščionybėje, toje istorinėje energijoje, suželdintos krikščioniškosios demokratijos dirvoje, pagaliau krikščionių demokratų persodintos lietuviškoje žemėje, kur sužydėjo jau lietuviškais, ypatingai gražiais žiedais ir nešė prasmingą ir palaiminga vaisių.[30]

Šiuo klausimu prasmingai pasisakė prof. J. Jakštas minėdamas St. Seimo 50 m. sukaktį. Tuo metu "Drauge" jis rašė, jog lietuviai kaimiečiai nuo amžių buvo konservatyvūs, laikėsi prie savo parapijų ir ten ieškojo paguodos. Atgimimo laikų šviesuliai — kaimiečių vaikai, nemaža dalis kunigų. Tautinis, valstybinis sąjūdis, žinoma, buvo konservatyvus, "bažnytinės ideologijos" persunktas.

Toliau jis rašo:

"Ši tautos būsena ir nulėmė Steigiamojo Seimo pobūdį . . . (Jis) buvo krikščioniškas Seimas, krikščioniškos Lietuvos atspindys. Jo ir parengti du pagrindiniai įstatymai, konstitucija ir žemės reformos, turėjo tos krikščioniškos Lietuvos žymes. O į konstitucijos pagrindą padėta parlamentarinė sistema atliepė tada Vakaruose vyravusiai politinei krypčiai. Vadinasi, Lietuva, išsivadavusi iš rytų kaimyno šimtmetinės priespaudos, pasinešė eiti su Vakarais. Jai per amžius skiepyta krikščioniška katalikiška dvasia nukreipė ją į Vakarus tais 1920 m.

Nuo 1920 iki 1940 m. kito Lietuvos politinis veidas, kito ir drauge tautos dvasia. Tačiau Lietuva vis dėlto paliko vakarietiškos, krikščioniškos kultūros kraštas.

Neištrynė visai tos žymės ir nuo 1940 m. sekusios okupacijos ir dabartinė bolševikinė. Kam teko skaityti tas jaudinantis mūsų kunigų Kremliui įteiktas skundas, galėjo lengvai įsitikinti, kokia dar stipri lietuviuose ta krikščioniška vakarietiška dvasia. Okupantas stengiasi išrauti ją visokiomis policinėmis, administracinėmis priemonėmis. Jis nepaiso šiuo atveju net savo pagrindinio įstatymo, kalbančio apie visokias laisves, pirmoje eilėje apie sąžinės bei tikėjimo. Tas mūsų tautoje glūdįs tylus pasipriešinimas okupantui rodo, kad anoji 1920 m. steigiamojo Seimo dvasia nėra vien praeities dalykas, ji dar

gyva. Priešindamasi persekiojimui, mūsų tauta netiesiogiai balsuoja taip, kaip ji tiesiogiai balsavo 1920 m."[31]

Čia glūdi pats didysis ir niekuomet nenykstantis Steigiamojo Seimo laimėjimais.

Išnašos:

[1]K. Žukas, "Žvilgsnis į praeitį" 254 psl.

[2]Ten pat

[3]Vaižganto *Raštai*, III tomas, Kaunas, 1922, 65 psl.

[4]A. Kelmutis, Žiupsnelis prisiminimų apie Lietuvos Steigiamąji Seimą, Naujienos, 1970 m.

[5]J. Jakštas, St. Seimas istorinio įvykio prasme, Naujienos 1970 m.

[6]Lietuvos Steigiamojo Seimo 50 m. sukaktis, V. Daugirdaitė-Sruogienė, *Lietuvos Steigiamasis Seimas*, New York, 1975 226 psl.

[7]Ten pat, 65 psl.

[8]Ten pat.

[9]A.J. Kasulaitis, Steigiamojo Seimo reikšmė, Tėvynės Sargas, 1970 m., Nr. 1 (31) 1 psl.

[10]Naujienos, 1970

[11]Ten pat. Pov. Dirkis, Steigiamojo Seimo 50 m. sukakčiai artėjant.

[12]Pulk. K. Škirpa, SLA paminėjo Steigiamąją Seimą, Naujienos 1970 m.

[13]Ten pat.

[14]Ten pat, J. VLKS., Steigiamojo Seimo 50 m. sukaktis, kovos metai

[15]Antanas Liūdžius, Draugas, 1955.V.28.

[16]Plgk. Konstitucinė teisė I, 453-454

[17]Konstantinas Račkauskas, *Lietuvos konstitucinės teisės klausimais*, New York, 1967, 90 psl.

[18]Ten pat, 91 psl.

[19]V. Daugirdaitė-Sruogienė . . . 217 psl.

[10]Pr. Pauliukonis, Aidai, 1970 m. Nr. 5

[21]Plg. A. Merkelis, *Antanas Smetona*, E95

[22]Cituota iš Krikščioniškoji demokratija ir LKDS kovoje už žmogų ir laisvę, Cleveland, 1966, 19 psl.

[23]Juozas B. Laučka, Lietuvos parlamentarinė santvarka, Tėvynės Sargas, 1970 m. Nr. 1 (31), 123 psl.

[24]Žr. V. Daugirdaitė-Sruogienė . . . 217 psl.

[24]Vincas Misiulis, Steigiamojo Seimo auksinį jubiliejų minint, Laisvoji Lietuva, 1970.V.4, Nr. 12

[26]Rapolas Skipitis, "Nepriklausomą Lietuvą statant", Čikaga, 1961 m., 396 psl.

[27]A.J.K. Steigiamojo Seimo reikšmė, TS, 1970 m. Nr. 1 (31) 3 psl.

[28]Ten pat, 4 psl.

[29]Ten pat.

[30]Ten pat

[31]J. Jakštas, Steigiamasis Seimas nepriklausomybės raidoje ir tautos dvasios atspindys jame, Draugas, 1970 m. gegužės 9 d.

BOLŠEVIKAI APIE LIETUVĄ

L. GIRIŪNAS

Pereitų metų pabaigoje Lietuvoje pasirodė nedidelės apimties knygelė, pavadinta "Lietuvių buržuazinių emigrantų istoriografijos kritika". Iš esmės tai yra septynių tarp savęs ir su knygelės pavadinimu nelabai susijusių straipsnių rinkinys, kuris papildo bolševikinę apologetiką lietuvių tautinio atgimimo ir Lietuvos nepriklausomybės istorijos klausimais. Šis veikalėlis buvo atspausdintas vos 3.000 egzempliorių tiražu ir bus turbūt sunkiai prieinamas tiek Lietuvoje, tiek ir užsieniuose. Jame patiekiamos ištraukos yra gana įdomios ir svetur esantiems skaitytojams.

Knygelėje yra šie straipsniai:

L. Mulevičius. "Buržuazinė istoriografija apie agrarinius santykius Lietuvoje XIX a. pabaigoje — XX a. pradžioje".

V. Merkys. "Buržuazinė istoriografija apie lietuvių spaudos draudimą".

E. Vidmantas. "Buržuazinė literatūra apie Lietuvos socialdemokratų spaudos istoriją".

I. Lempertas. "Lietuvių buržuazinių emigrantų istoriografija apie fašizmą Lietuvoje".

S. Noreikienė. "Buržuazinė literatūra apie Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungą".

R. Zepkaitė. "Emigrantinė istorinė literatūra apie Lietuvos ir Lenkijos santykius".

V. Kancevičius. "Buržuazinių politinių veikėjų atsiminimai apie 1940 metų birželio įvykius Lietuvoje ir istorinė tiesa".

Pirmi trys straipsniai liečia daugiausia Lietuvos tautinio atgimimo laikotarpį ir remiasi ne vien emigrantų šaltiniais. Ketvirtas iki šešto straipsniai polemizuoja su užsieniuose paskelbtais šaltiniais, o paskutinis — įrodinėja sovietų kariuomenės primestos Justo Paleckio — Vinco Krėvės-Mickevičiaus komunistinės valdžios "teisiškumą".

Ši knygelė yra įdomi tuo, kad joje yra randamos 369 ištraukos iš įvairių, daugiausia ne komunistinių, leidinių. Šaltinių išnašos, gi, skaitytojui Lietuvoje parodo, kokia gausi yra išeivių spauda ir jos išleidimo vietos: pradedant kny-

gomis — P. Alšėno "Martynas Jankus — Toronte, Bostono Lietuvių Enciklopedija, K. Jurgėlos "History of the Lithuanian Nation" ir A. Merkelio "Antanas Smetona" — New Yorke, V. Daugirdaitės-Sruogienės "Lietuvos Istorija" — Čikagoje, S. Raštikio "Kovose dėl Lietuvos" — Los Angeles, M. Gudelio "Lietuviai gynė savo miškus" — Meksikoje, V. Požėlos "Jaunystės prisiminimai" — Londone, L. Sabaliūno "Lithuania in Crisis", "Nationalism to Comunism" — Blumingtone ir Londone, J. Ereto "Kazys Pakštas" — Romoje, K. Graužinio "La question de Vilna" — Paryžiuje, M. Hellmano "Gruzuege der Geschichte Litauens und des Litauischen Volkes" — Darmstadte (1966), ir baigiant periodika "Darbu", Londone, "Draugu", "Margučiu", "Metmenimis", "Naujienomis", "Sėja", "Varpu" — Čikagoje, "Aidais" ir "Vienybe" — New Yorke. Knygelėje taip pat apstu šaltinių iš spaudos draudimo, Lietuvos nepriklausomybės ir antrosios sovietų okupacijos laikotarpių, pradedant J. Jansono "Opyt statističeskovo isledovanije o krestijanskich nadielach i platežach" — Petersburge 1881 metais ir baigiant "Švyturiu" — Vilniuje 1979 metais. Atseit, partijos propagandininkams yra prieinama per vadinamus "specfondus" beveik visa svetur atspausdinta literatūra (vėliausias nurodytas šaltinis yra P. Čepėno "Naujųjų laikų Lietuvos istorija", išleista Čikagoje 1977).

Knygelės puslapius vartant, krenta akin du tipiški bolševikinei galvosenai išsireiškimai. Pirmas jų apibūdina bolševikinių istorikų paskirtį:

> "... Ryžtingas, argumentuotas mokslinis atkirtis buržuaziniams Lietuvos istorijos klastotojams ir senųjų reakcinių koncepcijų propaguotojams yra vienas svarbiausių tarybinių lietuvių istorikų uždavinių" (3 psl.).

Šiame sakinyje ir glūdi visos knygelės esmė: sovietų istorikai nesiekia objektyvumo, bet "atkirčio". Turbūt dėl šitos priežasties medžiagos apie liečiamus laikotarpius Lietuvoje nėra, bet atsirado reikalas atsverti Lietuvos pogrindžio (laisvosios spaudos) ir išeivių patiekiamą medžiagą. Antras išsireiškimas parodo sovietų moksliškumą politinių partijų atžvilgiu:

> "... lietuvių buržuazinė emigracija, būdama viena iš tarptautinio antikomunizmo frakcijų, išreiškia jo raidos tendencijas. Dėl to, analizuojant emigrantų

publikacijas, galima išsamiau suvokti tiek fašizmo interpretavimo ypatybes tarptautinėje antikomunistinėje literatūroje, tiek apskritai procesus, vykstančius antikomunizmo ideologijoje, jo propagandoje" (71 psl.).

"Kas gi vienija šias iš pažiūros tokias skirtingas grupes? Pirmiausia neapykanta Tarybų Sąjungai, komunistams" (73 psl.).

Suprastinę politinių partijų esmę, autoriai, tačiau, skuba pateisinti pastangas, tyrinėjant ir komentuojant emigrantų pateiktą medžiagą:

Visų pirma, nepaisant tendencingumo, o neretai ir tiesioginio faktų klastojimo, jų rašiniuose kartais pateikiama ir naujos medžiagos, ypač liečiančios įvykius fašistinio režimo viršūnėse. Nemažai dalykų (pvz. neoficialūs pašnekesiai) neužfiksuota dokumentuose; kita vertus, smetonininkai pasistengė sunaikinti daugelį svarbių archyvinių dokumentų (pvz. tautininkų sąjungos centro valdybos posėdžių protokolus). Anksčiau minėta medžiaga, nuodugniai patikrinta ir kritiškai įvertinta, gali būti panaudota.

Antra, gali būti naudingi ne tik jų pateikiami faktai, bet kartais ir vertinimai. Jie padiktuoti autorių simpatijų ar antipatijų, labai prieštaringi, dažniausiai menkaverčiai, tačiau tarp jų pasitaiko ir taiklių pastebėjimų. (71 psl.)

Šios kelios citatos netiesiogiai paaiškina, kodėl ši knygelė yra reikalinga: priaugusi karta domisi tautinio atgimimo ir nepriklausomybės laikotarpių istorija ir randa medžiagą be bolševikinės interpretacijos; kompartija todėl ieško būdų šitai medžiagai atsverti, pirmiausia kaltindama autorius antikomunizmu, fašizmu, nemokšiškumu ir faktų klastojimu. Peržvelgus šį straipsnių rinkinį, šalia teisingų citatų galima rasti kaip tik neobjektyviai parinktą medžiagą, emociniai, bet ne faktais pagrįstų tezių skleidimą ir net falsifikatų. Priauganti karta Lietuvoje be abejonės mokės kai kurias tiesas pati susirasti, bet jos atmintyje liks ir bolševikiškos interpretacijos pavyzdžiai. Šio vyksmo pavyzdžius teko pastebėti vieno Lietuvą apleidusio asmens teigime, kad Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės raštinės kalba buvo rusų (vietoje senovinės bažnytinės kirilicos); tokių pavyzdžių taip pat galima užtikti Lietuvos pogrindinėje spaudoje, kurioje

bandoma vertinti nepriklausomos Lietuvos istoriją.

Knygelėje pirmieji du straipsniai paliečia iš pažiūros rusams nepalankias temas: spaudos draudimą ir 1861 metų žemės reformą. Abi temos yra gana plačiai dėstomos, neužsimenant, kad dabartinė oficiali lietuvių kalba propaguoja slaviškus pakaitalus, kada tik įmanoma. Antai, vietoje tautos yra rašoma *nacija,* vietoje garbės — *šlovė,* vietoje gaidų — *natos,* vietoje jungtinio — *suvienytas,* kaip Suvienytų Nacijų Organizacija. Šis žodyno keitimas vyksta palaipsniui, lygiai, kaip yra vykdomas privalomas rusų kalbos mokymas, ir jau bent dvidešimtmetį reikalaujamas aukštųjų mokyklų baigimui disertacijų pateikimas rusų kalboje. Knygelės autoriai taip pat neužsimena, kad po šimtą metų vystytos žemės reformos Lietuvos ūkis (po trečiosios reformos buvo pertvarkytas į 1089 milžiniškų dvarų kompleksą ir jame dirbantieji yra vėl padaryti baudžiauninkais be žemės nuosavybės teisių.

Abi temos panaudojamos buržuazinių autorių kaltinimui:

> "Lietuvos buržuazinio laikotarpio istorikai bei teisininkai 1861 m. valstiečių reformos tyrinėjime nieko nauja nepadarė". (16 psl.).
>
> "Po Antrojo pasaulinio karo Lietuvos buržuazija emigracijoje naujų tyrinėjimų nepateikė" (17 psl.).

Nežiūrint šių teiginių, straipsnio autorius Leonas Mulevičius gana išsamiai apžvelgia senuosius ir antrojo pokario šaltinius ir patiekia jų kritiką ypač dėl statistikos šaltinių netikslumų. Jo kritika dėl nepakankamo ekonominės padėties priežastingumo revoliucijai ir lietuvių tautiniam atgimimui įvertinimo, tačiau remiasi išvedžiojimais, o ne faktiškais duomenimis. Skaitytojo dėmesį todėl bandoma nukreipti Moravjovo koriko tema:

> "A. Milovidovas pripažino, jog 1863 m. kovo 1 d. įstatymas dėl prievolinių santykių nutraukimo buvo išleistas prasidėjusio sukilimo dėka, tačiau tvirtino, kad jis suteikė valstiečiams laisvę, kuria jau dvejus metus naudojosi centrinių gubernijų valstiečiai. Garbindamas carą pats ir primesdamas caro kultą Lietuvos valstiečiams, jis padarė išvadą, kad dėl Moravjovo "gabumų" per trumpą laiką buvo įvykdyta praktikoje nepasitaikanti išlaisvinamoji re-

forma. Todėl Muravjovas tam tikru atžvilgiu buvo Šiaurės vakarų krašto valstiečių išlaisvintojas".

"P. Klimas M. Muravjovą vadino Lietuvos valstiečių vaduotoju.

P. Šležas, nors pripažino, kad M. Muravjovas "žemės reformos neišsprendė", bet neatsisakė jo idealizavimo ir jį vadino "geradariu". A. Šapokos redaguotoje Lietuvos istorijoje baudžiavos panaikinimas Rusijoje P. Šležo parodytas kaip caro politikos liberalėjimo po Krymo karo rezultatas. Jis pripažino, kad, vykdant 1861 m. reformą, Lietuvos dvarininkai "tik savimi tesirūpino", todėl valstiečiai ėmę bruzdėti, bet, kai tik "Muravjovas 1861 m. reformą pakreipė valstiečiams naudingesne linkme, ir šie nurimo". (16 psl.).

E. Remeris teigiamai vertino Kauno gubernijos komiteto 1858 m. paruoštą valstiečių atleidimo iš baudžiavos be žemės projektą. "Nėra pagrindo tvirtinti, — rašė jis, — kad evoliucija lietuviškose provincijose būtų buvusi kitokia kaip Kurše. Dvarininkų ūkis, jo nuomone, pažangos ir agrarinės kultūros pagrindas. 1861 m. reformos pataisas, padarytas dėl 1863 m. sukilimo, E. Romeris laikė valdžios priemone — "iškasti bedugnę" tarp dvarininkų ir valstiečių. (15-16 psl.).

Iš šių citatų matyti, kad bolševikiniai ideologai yra pasiryžę patiekti veik kiekvieno anksčiau pasirodžiusio darbo savitą interpretaciją — kritiką. Šiuo būdu partijos liniją pažįstantiems skaitytojams istorinių duomenų interpretacija yra palengvinama.

Svarstydamas 1905 m. revoliuciją, L. Mulevičius taip pat pasitelkia tarp kitų jau cituotą žymų Lietuvos teisininką Mykolą Roemerį talkon:

"Pasak M. Remerio, 1905-1907 m. revoliucija buvo nacionalinio judėjimo, vykusio iki revoliucijos, tęsinys. 1906-1907 m. politinis ir nacionalinis judėjimas tiek susilpnėjo, jog į pirmą vietą iškilo tokios judėjimo rūšys, kaip streikai ir agrarinis judėjimas, todėl M. Remeris 1906 ir 1907 metais visiškai nesidomėjo. Į valstiečių reikalavimus jis taip pat kreipė labai mažai dėmesio; išanalizavo

tik keletą dokumentų apie Lietuvių suvažiavimo organizavimą ir Valstiečių sąjungos įkūrimą. Kiek daugiau domėjosi partijų programomis, aiškino jų pozicijas agrariniu klausimu. Dvarų darbininkų streikai, M. Remerio nuomone, — klasių kovos apraiška". (22 psl.).

Kaip matyti, straipsnio autoriui yra sunku Lietuvos valstiečių judėjimą paversti komunistinio kurpaliaus klasių kova jau vien todėl, kad lietuvių tautinio judėjimo esmė buvo tautiška, nors ekonominės sąlygos ir pakaitų galimybė nebuvo iš šio judėjimo tikslų išskirta.

Straipsnio autorius, apkaltinęs emigrantus nepakankamom pastangom, čia pat randa progą pasidžiaugti, kad dabartinių Lietuvos tyrinėtojų medžiaga vis tik randa atgarsį ir emigrantų istorikų tarpe:

"Naujausią emigrantų literatūrą yra šiek tiek paveikusi tarybinė istoriografija. Autoriai perima iš jos ne tik faktus, bet ir kai kurias išvadas. Antai K.R. Jurgėla knygoje apie 1863 m. sukilimą, remdamasis tarybinių istorikų darbais, dėsto baudžiavos panaikinimo sąlygas, aiškina dvarininkų pozicijas, jų eksproprijatiškus tikslus ir veiksmus valstiečių atžvilgiu. K.R. Jurgėla tebesilaiko tradicinio teiginio, kad po reformos valstiečių žemėvalda padidėjusi apie 1/5. Neteisingas, paimtas iš senosios literatūros teiginys, jog išperkamieji mokesčiai buvo sumažinti tik 35%. K.R. Jurgėla, nors ir pripažįsta antidvarininkinį valstiečių judėjimą, tačiau kiekviena proga stengiasi paneigti klasių kovą. (20 psl.).

"Platesnę Lietuvos istoriją ėmėsi rašyti P. Čepėnas. 1977 m. išėjo jo Lietuvos naujųjų laikų istorijos pirmasis tomas, apimantis laikotarpį nuo 1863 m. sukilimo ligi Pirmojo pasaulinio karo. Tai nėra ištisinis Lietuvos istorijos kursas, nes daugiausia vietos skirta tautiniams ir religiniams santykiams, švietimui ir kultūrai. Apie ūkinę krašto raidą beveik nerašoma. Šiam autoriui tarybinė istoriografija padarė dar didesnę įtaką.

Baigiant šias ištraukas žemės reformos klausimu, belieka pacituoti pripažinimą, kad žemės reforma tęsėsi daug metų, įskaitant ir Lietuvos nepriklausomybinius metus:

"Dabar jau visiškai aišku, kad valstiečiai po 1863 m. sukilimo nenurimo, ir jų judėjimas Lietuvoje buvo vienas iš stipriausių Rusijos imperijoje. Reforma (išpirkimo aktų sudarymas, dvaro ir kaimo žemių atskyrimas) tęsėsi iki XIX a. pabaigos, o kai kuriose Kauno gub. vietose net iki Pirmojo pasaulinio karo". (17 psl.).

"Dar varpininkai kėlė žemės reformos klausimą, kurį iš jų perėmusios kitos partijos. Liaudininkų veikėjai žemės reformą laikę būtina sąlyga lietuvių valstiečiams naudingai socialinei santvarkai sukurti, be to, atitaisyti "bent dalį tų skriaudų ir pažeminimų, kuriuos dvarininkai šimtmečiais vykdė mūsų krašte". Vėliau žemės reforma paskubinta, nes reikėję tesėti pažadus savanoriams. Abiejų besivaržančių krypčių veikėjams nerūpi, kokios gilios ekonominės bei politinės priežastys nulėmė žemės reformą. Visai natūralu, kad krikščionys demokratai ir liaudininkai, būdami taip pat lietuvių agrarinės buržuazijos interesų reiškėjai, siekė žemės reformos, iš kurios daugiausiai naudos turėjo kaip tik šis sluoksnis. Bet ir vieni, ir kiti, slėpdami savo klasinę prigimtį, dėjosi ir tebesideda rūpinęsi darbo valstiečių ir kaimo varguomenės reikalais. 100-101 psl.).

Knygelės moksliškumą ir "buržuazines klastas" iliustruoja ir tokie teiginiai:

"K. Grinius savo atsiminimuose pateikė neteisingus periodinių leidinių "Lietuvos darbininkas" lietuvių ir lenkų kalbomis leidimo duomenis. Jis rašė, kad 1896 m. gegužės mėnesį išėjęs "Robotnik litevski" Nr. 1 po keleto mėnesių Tilžėje buvęs išspausdintas lietuvių kalba. Iš tikrųjų "Robotnik litevski" išėjo 1896 m. balandžio mėnesį, o "Lietuvos darbininkas" tų pačių metų gegužės 1 dieną. Autorius taip pat neteisingai nurodė "Lietuvos darbininko" Nr. 3 leidimo vietą Tilžę. Iš tikrųjų šis numeris spausdintas Bitėnuose, M. Jankaus spaustuvėje.

Buržuazinių emigrantų atsiminimų analizė rodo, kad jų autoriai ne tik nenoromis klydo, bet ir są-

moningai iškraipė kai kurių Lietuvos socialdemokratų organizacijų veiklą. Kyla klausimas, kuriems tikslams buvusiems LSDP nariams, to laikotarpio darbininkų judėjimo liudininkams, praėjus 50 ir daugiau metų, prireikė griebtis praeities faktų klastojimo". (67-68 psl.).

Tereikia pasakyti ačiū už vieno mėnesio iš atminties rašytų atsiminimų paklaidos atitaisymą ir drauge pabrėžti, kad knygelėje nurodomas Dr. K. Grinius buvo ne socialdemokratas, o liaudininkas.

Nežiūrint čia patiektų tipiško bolševikinio žargono pavyzdžių, šiame rinkinyje galima rasti daug įdomios medžiagos, kuri skaitytojui Lietuvoje ir emigracijoje gali sukelti daug svarstytinų klausimų. Kaip pavyzdį verta įsiskaityti į dviejuose straipsniuose gan plačiai nagrinėjamą 1926 metų gruodžio 17 dienos perversmo temą:

"K. Grinius, jau būdamas emigracijoje, teigė, kad po III seimo rinkimų valdžia turėjusi būti tik koalicinė, liaudininkų su krikščionimis demokratais. Bet dėl visuomenės kritiškos pažiūros į klerikalų bloko organizacijas ir jų įtūžimo bei nusiminimo, pralaimėjus rinkimus, su jais nepavykę susitarti dėl koalicijos. M. Krupavičius neigia, kad liaudininkai kvietę krikščionis demokratus į koaliciją, nes jie kreipęsi į klerikalinių grupių lyderius tik po to, kai buvusi suformuota liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybė" (102 psl.).

"Liaudininkams artimas K. Žukas taip pat juos kaltina neribotos laisvės įvedimu ir apie liaudininkų bei socialdemokratų valdymo laikotarpį rašo, kad jį galima apibūdinti vienu žodžiu: apsileidimas. Liberaliosios Santaros, vėliau Ūkininkų partijos veikėjas R. Skipitis naujosios vyriausybės narius vadina nerealiais politikais, kaltina liaudininkus, kodėl jie nesudarė koalicijos su krikščionimis demokratais, nes koalicija su socialdemokratais sužlugdžiusi demokratinį režimą.

K. Grinius griežtai atmeta šiuos kaltinimus. Jis rašo, kad komunistiniam perversmui, dėl kurio tiek triukšmavo reakcinės partijos, tada nebuvo pagrindo. Pilietinėmis laisvėmis daugiausia pasinaudojo reakcinės grupės, ruošusios perversmą. Destruktyvi tautininkų ir krikščionių demokratų opozicija atėmė daug jėgų ir laiko, smarkiai trukdė tik pradėjusiai darbą liaudininkų ir socialdemokratų

vyriausybei. (103-104 psl.).

"K. Grinius smulkiai aprašo gruodžio 17 d. įvykius. Liaudininkų taktikai perversmo metu paaiškinti jis cituoja M. Sleževičiaus žodžius: "Opozicijai svarbu, kad kraštas galimai greičiau išeitų iš pavojingos situacijos, į kurią jį įvedė perversmininkai, o pilietinis karas tik dar labiau situaciją pasunkintų ir gal net pražudytų kraštą. Ar tautininkai patikėjo šiais adv. M. Sleževičiaus žodžiais, iki šiol pasakyti sunku, bet adv. M. Sleževičius juose suformulavo priežastį pasyvios opozicijos laikysenos, kuri tuo metu buvo teisinga ir tiksli. Tokiais argumentais, taip pat artumu agresyvios Lenkijos, kuri pasinaudotų Lietuvoje kilusia suirute, liaudininkų spauda aiškino savo lyderių elgesį tuoj po perversmo. Iš laiko perspektyvos liaudininkų pažiūra nepasikeitė, jie taip pat teisina savo partijos bei jos veikėjų elgesį perversmo metu, kai jie padėjo fašistiniams smurtininkams įforminti naująją vyriausybę pagal konstitucijos reikalavimus" (106 psl.).

Jau anksčiau nurodyta bolševikų pažiūra, kad visų buržuazinių politinių partijų svarbiausias tikslas yra antikomunizmas, savaime teigia, kad varžybos jų tarpe yra paviršutinės, netikros. Šios tezės įrodymui ir buvusių veikėjų diskreditavimui yra pasiremiama net falsifikacija:

"Visa tai paneigia jų bandymus sukurti mitą, — esą jie priešinosi smurtininkams — ir parodo jų pritarimą perversmininkams. Tai patvirtina ir forma, kurią pasirinko K. Grinius pareiškimui, perduodamas prezidento funkcijas A. Smetonai: "Aš esu laimingas, galėdamas perduoti šį raktą įžymiam mūsų valstybės veikėjui...", kartu K. Grinius palinkėjo jam laimingai valdyti" (81 psl.).

Paraštinė pastaba nenurodo, iš kur toks pareiškimas yra cituojamas, tik pasitenkina nurodyti, kad "šie faktai minimi K. Griniaus prisiminimuose ir daugelyje kitų straipsnių..." Šios apžvalgos autorius turi visus šios temos knygelėje nurodytus šaltinius, bet čia minimo pareiškimo juose nėra, o apie pareiškimą juose nėra ir užsimenama. Anaiptol, net pats pareiškimo žodynas ir epitetai yra svetimi dr. K. Griniui.

Liudydama apie tautininkų valdžios laikotarpį, Sigita Noreikienė nurodo ir vėliau sekusias opozicijos partijų pa-

stangas suartėti:

> "LKDP CK narys K. Pakštas prisimena: 1934 vasarą pribrendo supratimas, kad dviejų didžiausių srovių pasitarimai būtų šaukiami beveik reguliariškais protarpiais. Nuo tų metų rudens jie ir buvo pradėti. Pradžioje jie vyko pas Sleževičių, paskiau pas p. Bortkevičienę, bent vienas jų buvo pas dr. Karvelį, jo ūkyje netoli Kauno (...). Paprastai pirmiausia būdavo politinės aktualijos, kai kuomet pasvarstyta suderinta akcija vasario 16-tą d. švenčiant; Kiti klausimai dar buvo civilinė metrikacija, kultūrinė autonomija ir t.t. Tų pasitarimų tikslas — ieškoti susitarimo ir santykių sušvelninimo. Liaudininkams buvo pavesta informuoti socialdemokratus apie pasitarimus." Toliau K. Pakštas nurodo, kad vienas iš bendrų renginių buvo 1935 m. rugpiūčio mėnesį Kaune įvykusio pasaulinio lietuvių kongreso metu surengta trijų minėtų partijų bendra vakarienė su daugeliu vienminčių iš kitų kraštų". A. Valuckas mini po 1935 m. valstiečių streiko vyriausybei įteiktą liaudininkų ir krikščionių demokratų memorandumą. K. Grinius prisimena, kaip po 1938 m. Lenkijos ultimatumo M. Sleževičius sušaukęs buvusius prezidentus ir ministrus; jie surašę "nutarimą, kad būtų grąžinta demokratinė tvarka". Susirinkimo pavesti K. Grinius ir P. Leonas turėję nutarimą įteikti prezidentui, bet tas nukreipęs juos pas ministerį pirmininką gen. Černių. P. Leonas jam maždaug šiaip pasakęs: "Gautas iš Lenkijos ultimatumas ir negalėjimas lenkams pasipriešinti dar kartą parodė, kad totalitarinė santvarka Lietuvai netinka. Prašome mes tamstą (. . .) padaryti žygių, kad būtų grąžinta bubusi iki 1926 m. pabaigos demokratinė respublikoniška santvarka. Mes tikime, kad mūsų kariuomenė savo 1926 m. klaidą atitaisys" (108-109 psl.).

Yra įdomu, kad knygelė paliečia socialdemokratų istoriją, tautininkus ir liaudininkus atskirais straipsniais, bet ne krikščionis demokratus, kurie prez. A. Stulginskio valdžios laikotarpyje (1920-1926) paliko žymų įspaudą. Praleidimas turbūt yra sąmoningas. Viena, šis laikotarpis iki 1977 metų nebuvo plačiai aptartas emigrantų spaudoje, todėl partijai gal nėra reikalo patiekti savo "atkirčius". Antra, gal propagandistams trūksta specifinių gairių, kaip reaguoti. Trečia,

gal jis nėra labai naudingas propagandiniu atžvilgiu. Antai, 1926 metų sukilimo atžvilgiu komunistai turi aiškią tezę — jiems būtų buvę parankiau, jei prez. K. Grinius būtų leidęs Lietuvoje įsiliepsnoti pilietiniam karui; Lietuvos-Lenkijos santykiai duoda progą pabrėžti sovietų geraširdiškumą Lietuvos rytinių sienų ir Vilniaus reikalu; gi prez. A. Smetonos režimas buvo fašistinis, tad ir čia autoriams partijos linija yra aiški...

Nepriklausomos Lietuvos atstatymo paskelbimas ir valstybės atkūrimas atskirai nuo Rusijos knygelėje nėra nagrinėjamas ir niekur nėra nurodytas 1918 metų vasario 16 dienos aktas. Turinyje tačiau yra randami aplinkiniai nepriklausomos Lietuvos kūrimo ir laisvės kovų aiškinimai:

"Pirmasis pasaulinis karas, Vasario buržuazinė, o ypač Spalio socialistinė revoliucijos sustiprino lietuvių tautos nacionalinės nepriklausomybės, politinio savarankiškumo, socialistinės laisvės siekimą ir kovą dėl jų. Lietuvių buržuazija sugebėjo pasinaudoti liaudies masių ilgamečiu nepriklausomo gyvenimo troškimu. Deklaruodama buržuazinės Lietuvos nepriklausomybės ir savarankiškumo šūkius, jie siekė įsitvirtinti politiniame gyvenime; jai buvo svarbu sustiprinti savo pozicijas ekonomikoje, atsikratyti kitų tautybių buržuazijos konkurencijos. Savo tikslų lietuvių buržuaziniai nacionalistai, be politinės ir socialinės demagogijos, siekė, skandindami kraujuje revoliucinę Lietuvos liaudies masių kovą". (113 psl.).

"1918-1919 m. galutinai susiformavusios lietuvių buržuazinės partijos kovojo prieš revoliucinę liaudį ir, užsienio imperialistinių jėgų remiamos, užgniaužė pirmąją proletarinę revoliuciją, sukūrė buržuazinę valstybę" (91 psl.).

"Gindama savo nacionalinę nepriklausomybę, lietuvių tauta pakilo į kovą. Krašte vyko masiniai mitingai, kuriuose buvo priimamos rezoliucijos, išreiškusios Lietuvos visuomenės pasiryžimą aukoti ne tik savo turtą, bet ir gyvybę. Į kariuomenę savanoriais stojo jaunimas. Skambėjo reikalavimai apginkluoti visą liaudį. Kraštą buvo apėmęs patriotinis pakilimas.

Buržuazinė Lietuvos vyriausybė apginkluoti liaudį bijojo dėl daugelio priežasčių. Viena iš jų — baimė, kad ginklai nebūtų nukreipti prieš ją pačią". (124 psl.).

"Nedidelė Lietuvos kariuomenė, paskatinta krašte vyravusių nuotaikų, sulaikė L. Želigovskio dalinius ir nedideliame fronto ruože tarp Giedraičių ir Širvintų laimėjo mūšį.

Ir šiuo atveju tenka nuneigti kai kurių lietuvių emigrantų teiginius, jog Širvintų ir Giedraičių kautynės atidarė Lietuvos kariuomenei kelią į Vilnių, privertė Lenkijos kariuomenę sparčiai trauktis. Vieni jų teigia, kad Lietuvos kariniai daliniai ruošėsi žygiuoti į Vilnių, kiti jog "... su dideliu pasisekimu vijo lenkus Vilniaus link ir pan."

Žinoma, lietuvių tautai mūšių prie Širvintų ir Giedraičių laimėjimas buvo labai svarbus įvykis. Tai — pirmas Lietuvos kariuomenės laimėjimas. Tačiau jo karinę reikšmę buržuaziniai veikėjai ir istorikai labai padidino" (126 psl.).

"Visų vienbalsiai tvirtinama, jog po Lietuvos kariuomenės pergalės prie Širvintų ir Giedraičių (1920 m. lapkričio 19-21 d.) į kovų vietą atskubėjo Tautų Sąjungos Kontrolės komisija ir sulaikė jos kontrapuolimą.

Tenka pažymėti, kad apskritai lietuvių emigrantų raštuose, kaip iki karo išleistuose veikaluose, labai ryški tendencija nutylėti nepalankią Vakarų valstybių poziciją Lietuvos atžvilgiu. Iškilus neišvengiamam reikalui, ji vaizduojama labai sušvelnintai" (123 psl.).

Po visų šių teiginių visai netikėtai atveriama aplinkybė, kad Lietuva prez. A. Stulginskio ir min. pirm. dr. K. Griniaus laikotarpyje kariavo su Sovietų Sąjunga:

"Remiantis anksčiau pateiktais faktais, galima teigti, kad Lietuvos kariuomenė užėmė Vilnių Vakarų valstybių bei Lenkijos vadovams žinant ir pritariant. Lietuvos karinė vadovybė tikriausiai su vyriausybės žinia ruošėsi ir jį vykdė tuo metu, kai derybos su Tarybų šalimi ėjo ne tik į pabaigą, bet ir kai jau buvo pasirašyta taikos sutartis (1920.VII.12) (120 psl.).

Galop, išlaikant bolševikinę liniją, knygelėje būtina rasti "atkirtį" demokratijai ir žmogaus teisių klausimui:

"Oficialioji JAV propaganda, kaip žinia, fariziejiškai

didžiuojasi demokratinėmis tradicijomis, bando net ir kitus mokyti humanizmo bei asmens teisių gerbimo; net aršiausi rasistai neretai deklaruoja savo ištikimybę Linkolno ir Džefersono idėjoms. Pašiepdamas tai, vienas JAV žurnalistas ironiškai pasakė, kad jeigu fašizmas kada nors laimės Jungtinėse Amerikos Valstybėse, tai tik su laisvės ir demokratijos gynimo vėliava. Laisvės ir demokratijos šalininkais bei gynėjais dedasi ir visi buržuaziniai nacionalistiniai emigrantai, tarp jų aktyvūs fašistinio režimo veikėjai, net hitlerinių okupantų talkininkai, "užmiršę", ką jie skelbė ir ką darė visai dar netolimoje praeityje" (75 psl.).

Paskutinis šio rinkinio straipsnis bando išaiškinti sovietų kariuomenės grėsmėje įvykdyto Liaudies seimo "teisėtumą":

"A. Smetona, pasitraukdamas į Vokietiją, nepadarė jokio pareiškimo. Jis netgi nepaaiškino, kodėl pasitraukia iš Lietuvos. Nei žodžiu, nei raštu jis nieko nepareiškė dėl Lietuvos — TSRS santykių. 1940 m. birželio 15 d. aktu pavesdamas prezidento pareigas A. Merkiui, jis kartu atleido nuo pavaldumo Lietuvos diplomatines tarnybas užsienyje jam kaip respublikos prezidentui ir teisiškai padarė pavaldžiomis A. Merkiui, kaip teisėtam respublikos prezidento pavaduotojui, esančiam Kaune ir vadovaujančiam valstybei. Be to, Lietuvos diplomatines tarnybas užsienyje ir apskritai užsienio diplomatus pasiekė žinios apie nelegalų A. Smetonos pasitraukimą į Vokietiją ir jo apsisprendimą nebegrįžti į Lietuvą. Tuo tarpu A. Merkio vyriausybė ir pats ministras pirmininkas Merkys, turėdamas įgaliojimus pavaduoti prezidentą, vykdė konstitucines vyriausybės funkcijas. Visa tai turėjo didelę reikšmę 1940 m. birželio 15-17 d. įvykių Lietuvoje vertinimui konstitucinės ir tarptautinės teisės požiūriu. Užsienio doplomatinės atstovybės Lietuvoje pripažino A. Merkį kaip teisėtą prezidento pavaduotoją. Jos taip pat pripažino A. Merkio 1940 m. birželio 17 d. patvirtintą J. Paleckio vyriausybę kaip konstituciniu požiūriu teisėtą vyriausybę. Tai jos pareiškė, prisistatydamos naujos vyriausybės užsienio reikalų ministrui V. Krėvei-Mickevičiui" (148-149 psl.).

"J. Paleckio vadovaujamą Liaudies vyriausybę, kaip

konstitucinę vyriausybę, 1940 m. birželio mėnesį pripažino oficialūs buržuaziniai politiniai veikėjai. Birželio 18 d. J. Paleckiui prisistatė tuometinio buržuazinio seimo prezidiumo pirmininkas K. Šakenis, vicepirmininkai J. Indrišiunas ir A. Galvydis, seimo sekretoriai — J. Viliušis ir B. Gudavičius. Birželio 19 d. J. Paleckį, kaip prezidentą, sveikino Šaulių sąjungos vadovybė: plk. P. Saladžius ir adv. R. Skipitis, Savanorių kūrėjų sąjungos centro valdybos atstovai — P. Gužas, J. Kalnėnas, Liaudininkų partijos vardu šios partijos lyderiai advokatai Z. Toliušis ir L. Šmulkštys. Birželio 20 d. J. Paleckiui, kaip respublikos prezidentui, prisistatė vyriausioji kariuomenės vadovybė — kariuomenės vadas, kariuomenės štabo vadovybė, kariuomenės divizijų ir junginių vadai" (148 psl.).

Bandymai smulkiais fakteliais įrodinėti, kad prez. A. Smetona, pabėgdamas iš Lietuvos, savo pareigas pagal Lietuvos konstitucijos straipsnius perdavė min. A. Merkiui, rodo tiktai, kad klausimas tebėra Lietuvoje aktualus. Bolševikiško "moksliškumo" įkandyje straipsnis nė žodžiu neužsimena, kad Lietuva pateko į Sovietų Sąjungos sferą 1939 metų rugpiūčio 23 dienos Molotovo-Ribentropo pakto pasėkoje pirmiausia Lietuvą Raudonajai armijai okupavus. Nėra minima, kad net Liaudies seimas 1940 metų liepos 21 akte padėkojo Raudonajai armijai už "išvadavimą", tuo pačiu pabrėžiama, kad Lietuva buvo rusų kariuomenės okupuota. Čia verta pastebėti, kad nei Latvijos, nei Estijos panašūs seimai savo aktuose tokios Raudonosios armijos pagalbos nepaminėjo. Šalia teigimo, kad prez. A. Smetona nelegaliai pasitraukė į Vokietiją, autoriai pamiršta nurodyti, kad Latvijos prezidentas Karlis Ulmanis, pasilikęs Latvijoje, buvo priverstas persikelti į Vorošilovską ir Rusijoje mirė, o Estijos prezidentas Konstantinas Paets buvo išvežtas į Ufą ir ten apie 1943 metus mirė.

Knygelė, vietomis gana išsamiai nurodydama gausią Lietuvos nepriklausomybės laikotarpio literatūrą ir joje paskelbtas nuomones, atsiminimus, neabejotinai bus sutikta Lietuvoje su dideliu dėmesiu. Reikia tikėtis, kad jos skaitytojai mokės atskirti tiesą nuo propagandos, o joje paskelbta bibliografija bus kelrodžiu tolimesniems skaitiniams ieškoti. Gaila, kad jos mažas 3000 egz. tiražas šią laidą labai greitai išsems.

KRIKŠČIONYS DEMOKRATAI IR ATEITININKAI

P.M.

Lietuvių krikščioniškoji demokratija ir ateitininkija savo ankstyvoje veikloje ėjo drauge, veikė sutartinai, viena kitą remdamos. Ryškiausias to pavyzdys plačiai išplitusi Voronežo katalikų veikla Pirmojo pasaulinio karo metu. Krikščionių demokratų vadai — Vytautas Endziulaitis, Mykolas Krupavičius, Petras Karvelis, Leonas Bistras, Bernardas Žukauskas, Jonas Matulionis ir kiti — buvo ir ateitininkų vadai ir žymūs jų veikėjai. Ateitininkai organizavo Krikščionių Demokratų Partijos skyrius, dėl jų suorganizavimo ir jiems daromų kliūčių kovojo su aušrininkais, socialistais revoliucionieriais ir kitais kairiaisiais ir aktyviai dalyvavo, LKDP centro komitetą sudarant. Jie stropiai ruošėsi politiniam Lietuvos atstatymui su šūkiu "Lietuva turi būti katalikiška". Lietuvą atkuriant, jie suvaidino labai svarbų vaidmenį. Daug veikliųjų ateitininkų, grįžę į Lietuvą, tapo krikščionių demokratų veikėjais. Politinį krikščionių demokratų dirbamą darbą daug ateitininkų pasirinko kaip jų šūkio "Visa atnaujinti Kristuje" realizavimą viešosios veiklos srityje.

Nors ir tų pačių idealų siekdamos, Krikščionių Demokratų Partija ir ateitininkija praktinėje veikloje nesutapo ir planavo juos realizuoti skirtingai. Kaip M. Krupavičius jų santykius aiškino, "Ateitininkai ir krikščionys demokratai yra ne viena, o dvi organizacijos. Praktiškai galėjo būti ateitininkas ir ne krikščionis demokratas, kaip Šalkauskis. Galėjo būti krikščionis demokratas ir ne ateitininkas, kaip pvz. krikščionys demokratai, nebaigę reikalingo mokslo. Bet čia tik organizacinės ribos. Tačiau dvasiniai abi šios organizacijos ne tik artimos, bet ir giminingos. Jos abi siekė to paties tikslo. Ateitininkai siekė visa atnaujinti Kristuje, krikščionys demokratai gi valstybinį gyvenimą sutvarkyti Kristaus mokslo pagrindais. Gyvenimo sukrikščionimo darbą jie pasiskirstė tarp savęs. Politiką perėmė krikščionys demokratai, kultūrą gi ateitininkai. To tikslo pasiekti negalėjo nei vieni ateitininkai, nei vieni kr. demokratai. Buvo reikalingas jų ankštas bendradarbiavimas, vienų kitų rėmimas ir darnus sugyvenimas. Lietuvoje toks sutarimas ir bendradarbiavimas buvo, ir dėl to vyko milžiniškus darbus atlikti.

"Jei ateitininkija nemaža savo organizacinių vienetų pavadi-

no žymių krikščionių demokratų vardais, tai parodo, kad krikščionims demokratams kultūros darbas nemažiau rūpėjo už politiką, kad jiems ateitininkas buvo tiek brangus, kiek ir krikščionis demokratas, ir kad jie vienoj ir kitoj srityj nusipelnė.

Didelių nelaimių ir pavojų metu tarp vienų ir kitų turi žydėti didelė vienybė ir darna. Vytautas Endziulaitis tebūnie mums pavyzdys ir kelrodis" (P. Maldeikio "Vytautas Endziulaitis veikėjas, kovotojas, politikas" 13-14 pusl.).

Ankstyvaisiais nepriklausomo gyvenimo metais ateitininkai leidosi į politinį darbą, dalyvaudami krikščionių demokratų partinėje veikloje, organizuodami LKDP skyrius ir juose dalyvaudami. Jų darbu daugiausia ir buvo laimėta, kad krikščionys demokratai turėjo daugumą Lietuvos seimuose. O turėdami daugumą, jie galėjo apginti Seime sunkiose politinėse kovose prieš kairiųjų partijų nusistatymą Bažnyčios teises, tikybos dėstymą mokyklose, teologijos-filosofijos fakulteto įsteigimą, sąlygas veikti katalikiškoms moksleivių organizacijoms ir daugelį kitų katalikiško gyvenimo Lietuvoje principų. Taip su ateitininkų pagalba krikšč. demokratai laimėjo daugumą seimuose; o turėdami daugumą, apgynė daug katalikiškų reikalų, kartu ir sąlygas, palankias veikti ateitininkams.

Bet politinė veikla turi savo trūkumų ir nepatogumų. Politinės kovos neretai pasireiškia nesimpatingu būdu. Ypač jos buvo aštrios Lietuvos seimų rinkiminėje agitacijoje. Jos neretai pasirodė netinkamos nesubrendusiam jaunimui. St. Šalkauskis paskelbė principą, kad moksleiviai ateitininkai nedalyvauja politinėje veikloje, o studentai jai tik ruošiasi, kad, baigę mokslus, galėtų įsijungti ir į politinę veiklą. Tuo būdu ir studentai ateitininkai buvo išskirti iš praktinio politinio darbo, o krikščionys demokratai neteko jų pagalbos.

Krikščionių demokratų politinėje veikloje pasireiškė nemaža kunigų. Į Steigiamąjį Seimą į krikščionių demokratų bloką buvo išrinkta 10 kunigų. Kovodamos prieš krikščionis demokratus, kairiosios grupės priekaištavo, kad Seimuose per didelė kunigų įtaka, ir agitacinėse kalbose reikalaudavo, kad kunigai pasitrauktų iš politikos. Tas jų dažnai kartojamas priekaištas kartais rasdavo pritarimo ir nuo politikos nuošaliai besilaikančiuose dvasiškiuose, kurie, ypač stebėdami rinkimines kalbas, dažnai pasisakydavo, kad kunigams netinka politiniai barniai ir kad jie pasitrauktų nuo politinio darbo ir eitų dirbti į parapijas.

Bet aktyvūs krikščionių demokratų politikai buvo kitokios

nuomonės. Jis skelbė, kad visi katalikai turi būti suinteresuoti politiniu krašto gyvenimu ir, kiek sąlygos leidžia, visi turi prisidėti, kad katalikai politikai, dėl bendro katalikų neveiklumo, neliktų mažumoje, bet kad galėtų, reikalui esant, apginti religiniame gyvenime, ypač religiniame auklėjime katalikams svarbias pozicijas kovoje prieš netikinčiųjų mažumą.

Kunigų politiniam veikimui pradėjo atsirasti opozicija ir VDU teologijos-filosofijos fakulteto dėstytojų tarpe. Kunigai politikai plačiai pasireiškė visuomeninėje veikloje, dažnai buvo spaudoje minimi ir tuo būdu visuomenėje populiarinami ir buvo populiaresni už mokslo darbą dirbančius universiteto dėstytojus. Įkūrus Lietuvos bažnytinę prvinciją, trys nauji vyskupai buvo krikščionių demokratų veikėjai (du buvę centro komiteto nariai). Tai padidino teologijos-filosofijos fakulteto profesorių nepalankumą krikščionims demokratams. Tame fakultete profesoriavę buvę ateitininkų vadai taip pat pradėjo nebepritarti krikščioniškajai demokratijai. Jaunesniojo personalo nariai — iškilūs ateitininkai visuomenininkai pradėjo svarstyti, kuo galima būtų pakeisti krikščioniškąją demokratiją ir kokios politikos turėtų imtis katalikai. Tokios idėjos darėsi aktualios, esant partijoms uždarytoms ir joms neveikiant. Po ilgesnių svarstymų jie paskelbė manifestą, kuriame kaip praktinę politinę organinę sistemą jie pasiūlė korporacinę sistemą — tada gana aktualią — prigijusią fašistinėje Italijoje ir Portugalijoje ir propaguojamą nedemokratinės tautininkų valdžios (ypač prof. J. Aleksos) Lietuvoje.

Vokietijoje, tremties stovyklose, viduriniosios kartos visuomenininkai pradėjo organizuoti naują politinę partiją, kuria jie norėjo pakeisti Lietuvoje krikščioniškąją demokratiją. Jos vadai, kartu buvę ir ateitininkų veikėjai, ėmė aštriai kritikuoti krikščioniškąją demokratiją. Jai priekaištų tarpe buvo ir tai, kad politikoje laikytis pasaulėžiūros yra nedemokratiška. Taip ta naujai susikūrusi srovė pasiūlė katalikams nepasaulėžiūrinę politiką.

Krikščionims demokratams neatsisakant popiežiaus Leono XIII-jo paskelbtos krikščioniškosios demokratybės, įvyko katalikų politinis skilimas. Vyresnieji pasiliko kaip buvę krikščionimis demokratais, įsikūrus nauja srovė pasivadino Lietuvių Frontu, vėliau Lietuvių Fronto Bičiuliais. Katalikiškoji visuomenė pasiskirstė tarp krikščionių demokratų ir frontininkų. Prel. M. Krupavičius tą skilimą pavadino didžiausia nelaime lietuvių katalikų gyvenime. "Susisprogdinom be priešų pa-

galbos", — išsitarė susijaudinęs. Jis labai skaudžiai tą skilimą apgailestavo: "Juk tai tie patys katalikai (bent steigėjai ir sumanytojai), tie patys ateitininkai ir sendraugiai, su kuriais mitom tais pačiais idealais ir su kuriais tas pačias svajas svajojom . . . Šiandien stojam į priešingus lagerius".

Tačiau jaunesjieji, kurių didelė dauguma niekada nebuvo priklausę krikščionims demokratams, nuėjo su buvusiais savo profesoriais, dabar Lietuvių Fronto vadais, į nepasaulėžiūrinės politikos srovę.

Amerikoje augusiai jaunajai lietuvių ateivių kartai, brendusiai labai liberalios politikos atmosferoje, krikščioniškoji demokratija labai dažnai nėra artima. Lygiai jai nėra labai artimi bei savi ir ateitininkijos pagrindiniai principai. Ypač dviem politinėms srovėms priklausančių vyresnių tarpusavio nesutarimai, nevieningumas ir jų politinės kovos jiems apsunkina tos organizacijos principų supratimą.

Įvykus katalikų politiniam skilimui, neišvengiamai tarp tų dviejų politinių srovių turėjo atsirasti ir kai kurių ideologinių skirtumų, ypač frontininkams pasisakius už nepasaulėžiūrinę politiką. Kalbant su frontininkais, jau nuo pat pradžios iš jų pusės buvo pasisakoma, kad jie yra liberalesni. Tuo klausimu nekartą yra pasisakęs Leonardas Dambriūnas, spaudoje priekaištaudamas net aukštiesiems dvasininkams dėl jų per griežto religinių principų taikymo viešajame gyvenime. Tačiau tas klausimas atvirai nebuvo niekur griežtai aptartas ir negalima pravesti griežtos ribos tarp krikščionių demokratų ir frontininkų pasaulėžiūrinių ir kitų principų.

Nuo pat katalikų suskilimų į krikščionių demokratų ir frontininkų sroves ateitininkų vadovavimas perėjo į frontininkų rankas. Taip jau tvarkomasi, kad jiems visą laiką vadovauja frontininkai. Tad ir ateitininkiškas jaunimas daugiausia brėsta jų įtakoje ir seka vadų liniją. Taip frontininkai pasiėmė atsakingumą už ateitininkus, už jų tarpe besiplėtojančias vienokias ar kitokias tendencijas ir už jų ateitį bei jų likimą.

POLITINIAI BEI SOCIALINIAI SKILIMAI

J. VARNAS

Visi žinome bent keletą mūsų svarbiose politinėse ir visuomeninėse organizacijose įvykusių skilimų, sukėlusių visuomenėje didesnių ar mažesnių sukrėtimų bei santykių nesklandumų ir neigiamai palietusiu ilgus laikus išpažintus principus ir turėtas vertybių sistemas. Kiekvienas tokių įvykusių skilimų turėjo vienokį ar kitokį poveikį mūsų visuomenės politinei ar visuomeninei plėtotei ir atsiliepė net ir tolimai jos ateičiai.

"Skilimas" yra žodis, paimtas iš medžiaginės sferos, kur kalbama apie medžio, akmens, stiklo ir kitų daiktų skėlimą ir skilimą. Socialiniame gyvenime tas žodis vartojamas perkelta prasme, remiantis kai kurių daiktinėje aplinkoje ir žmonių santykiuose vykstančių procesų panašumu bei reikšme.

Skilimas daiktinėje aplinkoje neįvyksta visiškai savaime, o žmogui, atmosferos įtakoms ar kam kitam kurį nors daiktą smūgiu ar kaip kitaip paveikiant. Tada kalbama apie skėlimą ar skaldymą. Suskaldydami medį, akmenį ar kurį kitą daiktą, suardome jo vientisumą ir padaliname jį į normalioje jo padėtyje nenumatytas dalis.

Skilimai socialinėje aplinkoje paprastai įvyksta dėl psichologinių, socialinių ir kitokių priežasčių, kaip asmeniniai nesutarimai, tarpusavio varžybos, pavydas, vyravimo manija ir daug kitų faktorių, kuriems veikiant, suardomas organizacijos vieningumas, ir iš jos atsiranda du jos normalioje padėtyje nenumatyti organizaciniai vienetai. Nebegalint kurioje nors organizacijoje vieningai veikti ir visų siekimų vieningai suderinti, dažnai ji pasidalina, tariant, skyla į dvi dalis, ir gaunasi dvi, dažnai jau skirtingos organizacijos. Tokį organizacijos išsiskyrimą į dvi atskiras organizacijas vadiname jos skilimu.

Su skilimu paviršutiniškai panašus procesas yra visuomeninė diferenciacija, tačiau iš esmės ji yra skirtinga nuo skilimo. Ji įvyksta ne dėl atsiradusių vidinių nesutarimų, o kurioje nors visuomenėje pribrendus naujiems uždaviniams ar naujomis idėjomis pagrįstai naujai veiklos sričiai, kurios ji nebepajėgia apimti. Tuo būdu gimsta nauja jai gimininga organizacija, teisingiau jos atsišakojimas pagal naujus uždavinius. Čia visuomenės dalis atsiskiria, bet neskyla.

Diferenciacija, reiškia pozityvią visuomenės plėtotę, pagrįsta

naujos veiklos atradimu ar senosios praplėtimu. Joje išsiskyrimas nekyla iš nesantaikos, nesuardo gerų santykių, jame neatsiranda kitų paneigimo, noro paveržti kitų veiklą ar tarpusavio kovos, o įvyksta veiklos lauko pasidalinimas.

Būdingas diferenciacijos pavyzdys buvo 1920 įvykęs Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos pasidalinimas pagal skirtingus politinės veiklos kelius į Krikščionių Demokratų Partiją, Lietuvių Ūkininkų Sąjungą ir Darbo Federaciją — tris politinius vienetus, kurie ir toliau ilgai dirbo, stengdamiesi išlaikyti vieningumą krikščioniškajame bloke.

Diferenciacija yra pozityvus socialinės plėtotės kelias, gi skilimas reiškia socialinį byrėjimą, kuriame gimsta dvi organizacijos, kurios jau sunkiai gali kur bendradarbiauti ir kurios vargiai gali veikti draugiškame sutarime, o dažnai pasirodo kaip nedraugai.

Kadangi skilimas, kaip esamos organizacijos suardymas, vyksta dažniausiai nesutarimų ir tarpusavio kovos atmosferoje, jį reikia vertinti kaip neigiamą apraišką socialinėje plėtotėje, kurioje dažnai pasireiškia asocialių procesų, kaip nesutarimai, buvusių tos pat organizacijos narių santykių pablogėjimas, dažnai vienų kitiems priekaištai, paliekantys nemaža kartumo. Skilimai neišvengia paliekamų nesutarimų, nedraugiškumo, iš kurio plėtojasi neapykanta vienų kitiems. Skilimai — nuo kitų atsiribojimai — paprastai remiasi prileidimu, kad kita pusė yra bloga, žemesnė, neverta ar bent neparanki bendrauti. Čia, iš arčiau pažiūrėjus, prasikiša kitos pusės nepakentimas, netoleravimas. Netoleravimas siekia kitus iš jų veiklos išstumti, izoliuoti ir net sociališkai sunaikinti, kad tolimesnėje veikloje neliktų galimų varžovų.

Kai kurie lietuvių visuomenėje įvykę skilimai

Politinių ir visuomeninių organizacijų skilimų pavyzdžių mums netrūksta. Nėra nei reikalo juos čia suregistruoti. Čia dera panagrinėti labiausiai mūsų gyvenimą sukrėtusius ir lietuviškajam reikalui gresiančius skilimus.

1. *Lietuvių Tautininkų Sąjungos skilimas nepriklausomoje Lietuvoje*

Visuomeninių ir politinių organizacijų skilimai dažniausia įvyksta nenormaliose gyvenimo sąlygose. Tautininkų Sąjungos skilimui foną sudarė ta situacija, kuri susidarė po gruodžio 17-sios perversmo, būtent nukrypimo nuo Lietuvoje jau prigijusio normalaus demokratinio kelio. Lietuvoje įsi-

tvirtinusi demokratinė santvarka buvo sukilimo atmesta, o naujai bandoma įvesti situacija su nauju režimu buvo dar nenusistovėjusi, nesubrendusi. Ir valdančiųjų santykiai buvo dar neįsitvirtinę. Tokioje padėtyje lengvai gali įvykti dalykų, kurie normaliame gyvenime neranda sau vietos.

Skilimas Lietuvių Tautininkų Sąjungoje buvo labiausiai tragiškas iš visų skilimų lietuvių visuomenėje. Du buvę draugai ir politinėje veikloje glaudūs bendradarbiai, abu vadovavę jų sukurtai po perversmo vyriausybei, vienas kaip tautos vadu pasivadinęs valstybės prezidentas, kitas, kaip užsiangažavęs už naują tvarką ministeris pirmininkas, varžydamiesi dėl įtakos, kurią prezidentas buvo įgijęs savo praeities veiklos nuopelnais, o ministeris pirmininkas savo veržlumu, savo planų radikalumu ir perversmo šalininkų parama. Tose varžybose jie tiek išsiskyrė, kad tapo asmeniniais priešais. Prezidentas, pasinaudodamas naujosios konstitucijos jam suteikta prerogatyva ir savo šalininkų pagalba, išstūmė iš valdžios ministerį pirmininką. Po to sekė jo trėmimai ir karinio taismo bausmė.

Remdamiesi jų įsigyta įtaka visuomenėje, abu jie turėjo nemaža savo sekėjų, ir taip įvyko Tautininkų Sąjungos skilimas į dvi viena prieš kitą nusistačiusias ir jau nesutaikomas dalis, kurios jau per daug metų nesuranda kelio į vienybę, sudarydamos dvi jau atskiras politines organizacijas, nors jau seniai nebėra anų tą skilimą sukėlusių asmenų.

Suprantama, lietuviškajam reikalui būtų naudingiau, jei būtų tarp jų atstatytas vieningumas, kad jie reikštųsi kaip viena stipri, konsoliduota organizacija, kuri būtų stipriausia ir gausiausia politinė grupė, kuri, jei ji ateityje išliktų demokratiniame kelyje, galėtų vaidinti svarbesnį vaidmenį Lietuvos laisvinimo veikloje.

2. *Katalikų politinis skilimas.* Demokratiniais laikais dauguma lietuvių katalikų palaikė krikščionis demokratus. Tik maža dalis konservatyvesnių katalikų pabalsuodavo už tautininkus. Padėtis pasikeitė, įsigalėjus tautininkų autoritetiniam režimui, valdžiai uždraudus politinių partijų veikimą ir pasireiškus nedemokratinei akcijai prieš įvairių srovių politikus. Jų veikla buvo visiškai sustabdyta, liko tik centrų komitetai.

Ilgai neveikiant Lietuvių Krikščionių Demokratų partijai, pribrendo nemaža tada jau į visuomeninį veikimą išeinančių jaunų žmonių, kurie jau nebuvo dalyvavę krikščionių demokratų veikloje ir su ja nebuvo nei susipažinę. Jų daugeliui nebuvo pažįstama nei krikščioniškoji demokratija nei jos va-

dai. Jiems nebeimponavo nei krikščioniškosios demokratijos principai, su kuriais jų daugelis nebuvo susipažinę ir kuriems jie ieškojo kitokio pakaitalo. Negalint išvystyti krikščioniškojo demokratinio veikimo, jaunesnieji katalikų visuomenininkai nebuvo arčiau susipažinę nei su krikščioniškosios demokratijos idėjomis, nei su jos politine praktika. Todėl jie pradėjo daugiau domėtis nepartinės politikos veikimu, ką piršo ir to meto režimas. Jiems užimponavo korporacinės santvarkos idėja, kuria Musolinis buvo pagrindęs Italijoje įgyvendintą santvarką, kurią buvo įgyvendinęs savo nedemokratinėje santvarkoje A. Salazaras Portugalijoje ir kurios įgyvendinimą buvo pradėjęs tautininkų režimas, sukurdamas Žemės Ūkio, Prekybos ir Pramonės ir Darbo Rūmus, planuodamas dar įkurti kitokius rūmus, kurių atstovai turėjo sudaryti parlamento pakaitalą.

Korporacinės santvarkos idėja jos skelbėjų ir jai pritariančių katalikų veikėjų buvo priimta kaip organinė visuomenės santvarka, kuri turėjo Lietuvoje įgyvendinti tos rūšies demokratiją. Bet ta korporacinės santvarkos programa nebuvo Lietuvoje ja susidomėjusių nei detalizuota, nei išvystyta, ir turbūt niekam dar nebuvo aišku, kaip turėtų astrodyti ja pagrįstas politinis gyvenimas, nei kaip joje savo teises demokratiškai gins įvairūs visuomenės sluoksniai, įvairios jos klasės ir įvairios profesijos. Visuomenei buvo žinomas tik jos pavadinimas.

Krikščionys demokratai nebandė suderinti savo demokratinės visuomenės sampratos su naujai jaunesniųjų proklamuojama korporacine santvarka, nors jų kai kas ir palankiai domėjosi jaunesniųjų visuomenininkų naujai keliama idėja. Jie daugiau ją vertino kaip totalistinės krypties fašistinės santvarkos doktriną, kuri nesiderino su jų demokratijos samprata bei jos idealais. Dėl to atsirado nesusiderinimas tarp jų ir korporacinės santvarkos teorinių šalininkų.

Karo metu dalį krikščionių demokratų vadų bolševikams deportavus į Sibirą, kitiems jų negalint veikti, savo veiklumu daugiau pasireiškė jaunesnieji veikėjai rezistencijoje prieš okupacijas ir 1941 metų sukilime, pralenkę savo veikla vyresniuosius krikščionius demokratus, kurie taip pat dalyvavo tiek 1941 metų laikinojoje vyriausybėje, tiek ir VLIKo sukūrime ir jo veikloje.

Tremtyje, Vokietijoje, atstatant Krikščionių Demokratų Partijos veiklą, prie jos jau nebesidėjo jaunesnieji, kurie sukūrė savo organizaciją, pavadinę ją Lietuvių Fronto Sąjūdžiu. Krikščionims demokratams veikiant, Lietuvių Fronto veikėjai

nuo jų atsiribojo, išvystė krikščioniškosios demokratijos kritiką, ją pasmerkdami kaip konservatyvią politinę grupę ir ėmė stropiai verbuoti visuomenę stoti į Lietuvių Frontą. Atsiribodami nuo krikščioniškosios demokratijos krikščioniškosios politikos, Lietuvių Fronto vadai savo šūkiu pasirinko ir pasiskelbė kaip vieną pagrindinį principą — nepasaulėžiūrinę politiką.

Susidarius tokiems santykiams, krikščionių demokratų ir frontininkų skilimas buvo atbaigtas. Bet kuris bandymas bendrai dirbti buvo lydimas naujų konfliktų. Visi daugelyje vietų ir daugelio iškilių asmenų bandymai išlyginti tų dviejų grupių santykius baigėsi nesėkmingai. Dominavo jaunesniųjų pastangos įsistiprinti katalikiškose organizacijose ir institucijose, visur užimant vadovaujančias pozicijas, jas paveržiant iš krikščionių demokratų. Krikščionys demokratai tokią veiklos taktiką laikė agresyvia, frontininkai tai vadino veržlumu.

Taip buvo susilpninta didžiausia nuosaiki demokratinė politinė jėga, kuriai išugdyti daug metų dirbo žymiausi lietuvių katalikų vadai nuo lietuvių tautinio atgimimo pradžios, į kurią nepriklausomo gyvenimo demokratiniais laikais buvo susitelkę katalikiškosios politinės jėgos veikiančios pagal popiežiaus Leono XIII enciklikose paskelbtus krikščioniškosios demokratijos principus ir kuri nepriklausomoje Lietuvoje vaidino nepaprastą vaidmenį.

Skilimas Lietuvių Bendruomenėje

Lietuvių Bendruomenė buvo VLIKo sukurta ir paskirta būti visuotine nesrovine organizacija, kurioje visų krypčių bei srovių veikėjai solidariai, be jokių partinių skirtumų, veiktų bei dirbtų didžiajam visų lietuvių uždaviniui — lietuvybės ir lietuviškosios kultūros išeivijoje išlaikymui. Jos kūrėjo jos principus bei ideologiją aptariančiame dokumente (aplinkraštis, Nr. 3) buvo stipriai pabrėžta, kad kas bandys įnešti savo sroviškumą, į jos vadovaujamus organus, tas griaus Bendruomenę ir bus jai kenksmingas.

Bet kitaip išėjo Amerikoje. Perėjus Lietuvių Bendruomenei nuo Laikinio Organizacinio Komiteto (LOKo) į jos normalų veikimą, joje įsitvirtino viena politinė srovė. Palaipsniui iš JAV LB centro valdybos buvo išstumti kitų krypčių bei srovių veikėjai, ir joje pasiliko tik vienos srovės arba jai palankūs žmonės, kuriems jau nebebuvo sunkumų Lietuvių Bendruomenėje vykdyti tos srovės politiką. Taip JAV LB įsigalėjo vienos srovės įtaka ir kontrolė. Visiems pasidarė aišku, kad Bendruomenės

veikimas buvo vairuojamas vienos srovės žmonių, kurie atvirai ar mažiau atvirai vyravo jos vadovaujamuose organuose. Jai nepriklausantys LB nariai turėjo pasijusti, lyg jie dalyvautų jau ne savoje, visus lietuvius apimančioje organizacijoje. Taip vyko LB vidinis skilimas tarp vienos srovės vairuojamos ir jos įtakoje esančios Bendruomenės ir tai srovei nepriklausančių LB narių.

Įsigalint vienai srovei LB centriniuose organuose, jai nepriklausančių žmonių dar buvo apylinkių valdybose. Ypač dvi didžiausių LB apylinkių valdybos dar nebuvo tos srovės žmonių rankose. Tada ji, negalėdama paimti į savo rankas normalia rinkimų tvarka, jas paėmė revoliuciniu būdu. Bet dalis tų apylinkių narių, nesutikdami su tokiu valdybų pakeitimu, pasitraukė iš LB, sudarydami atskirus, jau JAV LB valdybos nepripažįstamus LB skyrius. Taip įvyko vieną dieną dviejų LB apylinkių skilimas. Nežiūrint centro valdybos pastangų ir sušauktų apygardų suvažiavimų nuo LB atskilusiems pasmerkti, skilimas nebuvo sulaikytas. Tiesą sakant, be atskilusių pasmerkimo LB aukštesnieji organai nieko pasityvaus nepadarė tam skilimui išlyginti. Taip iš atskilusios LB dalies susidarė Reorganizuota Lietuvių Bendruomenė, kuri, tiesa, nėra didelė, bet kuriai, nors jai ir nepriklausydami, pritaria nemaža išeivių, kurių daugumas laukia, kada LB susitvarkys ir kada bus galima tinkamai likviduoti joje įvykusį skilimą. "Atskalūnų" pasmerkimas nėra nei tinkamas ir nei pakankamas būdas nesusipratimams likviduoti ir ir organizacijos vienybei atstatyti. Nebuvo priimtas ir pakartotinis VLIKo pirmininko pasisiūlymas tarpininkauti, siekiant sutaikymo. Tiesa, nusikračius daugeliu kitų srovių veikėjų bei sekijų, buvo pasiektas likusių vidinis vieningumas; bet tai negali būti LB tikslas. Jos tikslas turėtų būti visus lietuvius apimanti ir visiems lygi Bendruomenė. Bet LB politikoje matyti nusistatymas ne atskilusią LB dalį susigrąžinti, o ją sunaikinti. Tik tokia LB politika neatitinka jos pagrindinių tikslų. LB, posūkis dabartine kryptimi ir jos suskaldymas buvo smūgis ne tik lietuviškai išeivijai, bet ir lietuviškam reikalui. Dviejų tarp savęs kovojančių Lietuvių Bendruomenių buvimas prieštarauja pačiai LB idėjai.

3. Lietuvos laisvinimo veiklos skaldymas

Sukūrus Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą ir Amerikos Lietuvių Tarybą konsolidavus, atrodė, kad bent Lietuvos laisvinimo organizacija buvo gerame kelyje, ko lietuviams

pavydėjo kitų Sovietų pavergtų tautų išeiviai. Bet buvo išeivių grupių ir asmenų, kurie turėjo kitokių planų, dėl ko lietuvių vieningumas tose Lietuvos laisvinimo institucijose nebuvo labai tvirtas ir ateičiai užtikrintas. Nuolat buvo jaučiamas sąmoningai keliamų nesklandumų buvimas, kas rodė ne visų geras intencijas centrinių Lietuvos laisvinimo institucijų veikloje. Dar VLIKui tebesant Vokietijoje, iš jo pasitraukė dvi grupės su satelitiniais balsais ir separatistinės veiklos intencijomis. Taip laisvinimo veiklos skaldymas prasidėjo prieš trisdešimt metų. Bet iš atskilusių grupių neišaugo atskiri VLIKai, ir jos po ilgo laiko laimingai grįžo į VLIKą, tačiau jų bent kai kas atsinešė nevieningumo dvasios..

Per paskutinius kelerius metus rimtai ėmėsi laisvinimo veiklą skaldyti Lietuvių Fronto Bičiuliai Lietuvių Bendruomenės vardu. Daug straipsnių ir ypač jų tonas jų vadovaujamuose laikraščiuose, Lietuvių Bendruomenės politinės veiklos organų sukūrimas, jų samdyto veiksnio kūrimas ir kitokia jų veikla su politinėmis konferencijomis rodo, kad jie ryt ar poryt nueis į šalį ir taip bus įvykdytas pilnas Lietuvos laisvinimo kovos suskaldymas. Iš kai kurių vadų ir jų pagelbininkų nuotaikų matyti, kad tai bus įvykdyta. Reikia visiems būti prie visko pasiruošus. Politinės tarybos ar kitaip vadinamos komisijos stiprins savo pastangas ir veršis į kitų dirbamą darbą, ir taip atsiras dveji veiksniai, sugriaudami laisvinimo darbo vieningumą ir pakenkdami jo rimtumui.

Šis skilimas iš visų lietuvių organizacinių-visuomeninių-politinių skilimų pavergtai tautai bus skaudžiausias, nes ji palies gyvybinį tautos reikalą — jos laisvinimą iš bolševikinės okupacijos.

Išvados

1. Visi skilimai prasidėjo organizacijų viršūnėse, siekiant laimėti vadovavimą. Skilimus sukelia vadų dominavimo siekimas.

2. Nė vienas čia svarstytų skilimų neįvyko dėl tautinių, valstybinių ar kitų objektyviai pagrįstų sumetimų. Jie prasidėjo ir pribrendo asmeninių ar grupinių interesų sferoje, kas rodo, kad skilimuose asmeniniai bei grupiniai interesai pirmauja prieš bendruosius principus bei reikalus.

3. Tautai, valstybei ar kuriai nors plačios apimties organizacijai yra sveikiausia ko plačiausias visuomeninės, politinės bei socialinės bazės sukūrimas, pagrįstas plačia socialine sinteze.

Skaldymasis visuomenę smulkina ir ardo jos vieningumą.

4. Skilimams sąlygas pagerina gyvenimo sąlygų nenormalumas, kaip visuomenės pastovumo pairimas, emigracija ir kiti gyvenimo nenormalumai.

5. Skilimai reiškia atsiribojimus nuo kitų, prileidžiant, kad tie kiti yra blogi, kad su jais negalima nei dirbti, nei sugyventi. Skilimai ne tik yra pagrįsti nesutarimais, bet ir toliau aštrina tuos nesutarimus, išryškina priešingumus. Organizacijose skilimai buvusius draugus padaro nedraugais.

6. Skilimai retai įvyksta demokratinėje tvarkoje ir vyraujant demokratinei dvasiai. Nuoširdžioje demokratijoje dideli nesutarimai yra lengviau išvengiami.

7. Didelių organizacijų skilimuose neretai slypi totalizmo pradai. Skilimo būdu nuo kitų atsiribojama, kada nenorima pripažinti kitiems lygių teisių ir kada asmeniškumas daugiau reiškia, negu visumos nusistatymas. Į skilimus neretai įsimeta totalizmo negerovė.

8. Socialiniai ir politiniai skilimai paprastai reiškia atitinkamų socialinių vienetų krizę, kuri pasireiškia tarpusavio nesutarimais, priekaištais, kritika, pasmerkimais, kol įvyksta vienų nuo kitų atsiribojimas. Organizacijos skilimas bent kuriam laikui nutolina ją nuo normalaus plėtojimosi ir sudaro nenormalius santykius.

9. Skilimuose vietoje visumos atsiranda dalis, vietoje vienybės — išsiskyrimas. Kiekvienas visuomeninio ar politinio vieneto skilimas suardo visumą, suardo buvusius santykius. Abi skilusio viento dalys yra kai kas mažiau, negu jos buvusi visuma. Skilimai reiškia smulkėjimą.

10. Bet kur skilimui įvykus, ilgai negrįžtama į normalią padėtį. Vietoje normalios veiklos dėmesys būna susitelkęs į kitų kaltinimą bei smerkimą — ilgai užsitęsia atvira ar neatvira kova. Vietoje pozityvaus darbo ilgai neišblėsta neigiamos tarpusavio kovos apraiškos. Skilimuose nelengva įžiūrėti principą, kuris leistų susitarti, nes vyrauja reikalavimas kitai pusei paklusti, nutilti, įsijungti.

11. Visų mūsų srovių ir organizacijų veikla turėti remtis Tėvynės meile. Gi skilimai sukelia partinę tarpusavio neapykantą, pereinančią į partinį fanatizmą. Lietuvis pradeda neapkęsti kitaip manančio ar kitai organizacijai priklausančio lietuvio. Lietuvių išeivijos spaudoje yra nepaprastai daug srovinės neapykantos, labai daug piktų žodžių, skirtų kitam lietuviui sunaikinti. Toks susiskaldymas kenkia Lietuvai.

APIE GYVENIMO PASIKEITIMUS SOVIETŲ SĄJUNGOJE

M. GENYS

Amerikiečių žurnalistas George Feiferis nuo 1959 metų apie Rusiją yra parašęs daug straipsnių ir septynias knygas. Anksčiau buvo Sovietų Sąjungoje lankęsis prieš devynerius metus. Praėjusiais metais, ten besilankydamas, susirado savo senus pažįstamus, stebėjo gyvenimą įvairiose Sov. S-gos dalyse, kalbėjosi su daugeliu žmonių ir ten naujai įgytą patyrimą apibūdino ilgame straipsnyje, kurį išspausdino "Harper" žurnale. Kadangi mes vis labiau domimės gyvenimu ir jo tendencijomis okupuotoje Lietuvoje, apie jį kai ką suprasime ir iš Feiferio aprašyto gyvenimo Sovietų Sąjungoje. Jis daugiausia rašo apie gyvenimą Rusijoje.

Bendras sovietinio gyvenimo bruožas — tai visuomeninės moralės sumenkėjimas. Kalbamo žurnalisto žodžiais sakant, civilinė moralė Rusijoje yra pasibaisėtina. Rusija yra sugedusi ir demoralizuota. Jau ir durų užrakinimai nieko negelbsti. Labai pablogėjęs ir žmonių viešas laikymasis. Žmonės nebesilaiko nei marksistinio moralės kodo.

Kai kuriuose ūkiuose ir kai kuriuose provincijos miestuose Lenino vardas dar tebėra apgaubtas pagarba. Mažiau išauklėti žmonės Leniną traktuoja kaip išmintingą senuką ar gerą dėdę ir mano, kad ne dėl jo ar jo idėjų taip pasunkėjo jiems gyvenimas, o dėl godžių jo sistemos paveldėtojų. Išskyrus tuos vyresniuosius, kurie anksčiau dirbo ir kovojo dėl komunizmo įgyvendinimo, šiaip niekas juo nebetiki ir laiko marksizmą-leninizmą subankrotavusiu. Vietoje jo liko niekuo neužpildyta tuštuma. Keleivis Rusijoje jaučiasi tarsi jis keliautų epidemiškai atmestų įsitikinimų tuštumoje. Ilgai užsitęsęs nepasitenkinimas diktatūra sugriovė žmonių tikėjimą marksizmo sukurta sistema. Pagrindinis žmonių nusiskundimas yra jų nusivylimas žadėjusia juos geru gyvenimu aprūpinti ir nepavykusia sistema, kuri nepajėgia patenkinti jų pakenčiamo gyvenimo standarto lūkesčių.

Vienas pirmųjų nusiskundimų yra kainų kilimas. Kada viešai skelbiama, kad Sovietų Sąjungoje, išskyrus karo metą, niekada nebuvo ir nėra infliacijos, žmonės žino, kad taip nėra ir kad, jų infliacija yra blogesnė, negu Vakaruose. Jie mato, kaip restorane

maisto kainos pakilo 50%, benzino kainos pakilo 100%, o kavos — 300%, kada tuo tarpu uždarbiai labai mažai tepadidėjo. Žmonės atsimena, kad Stalino laikais gyvenimo lygis buvo daug žemesnis, bet jie dar tiki, kad Stalinas rūpinosi žmonių gyvenimu ir mažino prekių kainas. Brežnevas buvo pažadėjęs geresnį gyvenimą, bet dabartinis gyvenimo gerėjimo sustojimas sugriovė jų viltis. Žmonės vis mažiau betiki statistikomis, rodančiomis jų gyvenimo gerėjimą, ir mato jų gyvenimo lygio kritimą.

Dauguma rusų ekonominius nepasisekimus aiškina ne jų ekonominės sistemos klaidingumu, o netinkamu žemės turtų naudojimu, nereikalingais jų eikvojimais. Kiti ekonominių sunkumų priežastimi laiko labai žemą darbo produktingumą. Rusija kenčia dėl dviejų jos gyvenimo žaizdų: masinio alkoholizmo ir visiško nenoro dirbti. Kiekviename laikraštyje nusiskundžiama blogu pramonės vadovavimu ir nesukontroliuojamu absentizmu. Nebesant darbui paskatinti motyvų, rusai beatodairiškai nekenčia darbo ir jo vengia. Didėjantis vartotojų nepasitenkinimas ir vis didėjantis nepasitikėjimas socializmu labai sumenkino dirbančiųjų moralę. Visokie vieši skatinimai daugiau produkuoti ir garbinimai "didvyriško darbo" yra nusidėvėję, pasenę ir nebeveikia.

Alkoholizmas masiniu mastu. Sovietinio gyvenimo tikrovė — tai besaikis alkoholio vartojimas. Nežiūrint alkoholinių gėrimų pabranginimo (200-300%), girtavimas didėja, ir alkoholinių gėrėmų daugiau gaminama. Alkoholinius gėrimus darbininkai slaptai nešasi ir į fabrikus; ir išgėrę valdo mašinas ar vairuoja automobilius, nežiūrint jiems gresiančių didelių bausmių.

Su didėjančiu alkoholio vartojimu rišasi ir didėjantis vaikų mirtingumas. Čia kaltinamas vis didėjantis moterų alkoholio vartojimas. Net ir vaikai iki dvylikos metų nemažai geria. Didėja ir vyrų mirtingumas, už ką kaltinamas alkoholio vartojimas ir su juo susiję nelaimės ir ligos. Sveikatos specialistai skelbia, kad alkoholizmas veda į tautinę degeneraciją. Sovietų Sąjunga laikoma kraštu, kuriame labiausiai didėja alkoholio vartojimas. Girtavimas labai sumažina gamybą ir kenkia krašto ekonomijai.

Ekonominiai sunkumai. Didelė gamybos dalis Sovietų Sąjungoje yra skirta karo reikalams, kas neprisideda prie gyvenimo lygio pagerinimo. Primityviai Sovietų ekonomijai, norint pralenkti Vakarus savo apsiginklavimu, karo reikmenų gamybos išplėtimas sudaro didelių sunkumų. Karinė gamyba sudaro neįtikėtinai didelę visos gamybos dalį. Trūkstant Sovietams

užsienio valiutos ir negalint jiems reikalingų dalykų bei medžiagų importuoti iš Vakarų, Sovietų ekonomija artėja į chaosą.

Buvusi Sovietų viltis ir išganymas — centralizuota ir planinga ekonomija, anksčiau jiems išsprendusi daugumą ekonominių problemų, dabar pasirodo kaip prakeikimas ir ekonominė beprotybė. Pelno pasmerkimas stabdo visą ekonomiją. Ekonominiai pagerinimai ir brangūs tyrimo institutai ignoruojami, kadangi jie niekam neduoda pelno. Didžiuliai pramoniniai investavimai stovi nenaudojami, o gaminami nereikalingi, tačiau užplanavimuose numatyti dalykai, reikalingi įmonių planams įvykdyti. Užsakomi milžiniški plieno kiekiai, nes čia gamyba vertinama gaminių kiekiu ir svoriu. Milžiniški projektai mėnesiais sulaikomi, nes dėl kurių nors smulkmenų ginčijasi kelios ministerijos. Nesamos įmonės figuruoja kaip tikros, spaudoje aprašomas jų darbas, jos išgarbinamos, jų sumanytojai, statytojai ir direktoriai apdovanojami medaliais, kada tikrovėje tokių fabrikų nėra. Skelbiami planai, tolimi nuo tikrovės.

Toks Sovietų planuojamos gamybos netvarkingumas duoda didelius perteklius ir chroniškus trūkumus. Pramonė prigamina daugybę parduoti netinkamų prekių tik todėl, kad išpildytų savo normas. Bet pirkėjai jų neperka, nes jos nereikalingos ar nepritaikytos jų reikalams. Tuo pat metu provincijose didėja reikalingų prekių trūkumas, ir jų negaminama, nes jos neužplanuotos arba pasenę fabrikai negali jų pagaminti.

Nors laikraščiai niekada nerašo apie Sovietų Sąjungos ekonomijos esminius trūkumus ir jų priežastis, tačiau žmonės žino ir apie tai kalba. Gyvenimui darantis labiau sudėtingam, ir ekonomija darosi labiau komplikuota ir griauna pačią sustingusią sistemą. Tokia pramoninga šalis pritrūksta pačių pagrindinių dalykų, nekalbant jau apie vartotojams reikalingas prekes. Prieš daug metų buvo panaikinta kapitalistinė ekonomija, tačiau komunistinė sistema neužpildo naujai atsirandančių trūkumų. Sukurta sunkioji pramonė, bet nebuvo surasti sėkmingi metodai socialistinei pasiūlai ir gaminiams išplatinti.

Žmonės darosi kritiški ir pačios sistemos atžvilgiu. Žmonės anksčiau tikėjo, kad ji yra pažangiausia pasaulyje ir yra vienintelės, geros, ir teisingos visuomenės pagrindas. Bet dabar tas tikėjimas jau praėjo. Paprastas rusas, giliai konservatyvus ir labai lojalus komunistinei idėjai, jau prarado optimistinį tikėjimą, kad gyvenimas pagerės. Praranda tikėjimą ir dabartinei sistemai, kuri pasirodė neveiksminga.

Gyvenimas eina įprasta vaga. Žmonės juodosios rinkos dėka,

neblogai apsirūpina reikalingiausiais dalykais. Bet kraštas pateko į gilią dvasinę krizę. KGB labiau budi, kad vakariečiai neišnaudotų tos specifinės situacijos. Bet bendra pažiūra į sovietinį gyvenimą negerėja, o blogėja apie sistemą, kuriai reikalinga didelių esminių pakeitimų.

Maisto trūkumas. Blogėja aprūpinimas. Daug kur maisto rimtai trūksta. Ulijanovske vaikams malta mėsa (hamburger) gaunama vaistinėse pagal receptą. Čia geresnis aprūpinimas, nes užsieniečiai lankosi į Lenino namus. Kitur nė taip nėra. Maisto padėtis blogesnė, negu Vakarų spauda aprašo. Kituose miestuose trūksta mėsos, sviesto, vaisių, miltų. Kitur reikia labai ilgai stovėti eilėse, kol ką gauna. Daugiausia kalbama apie mėsos trūkumą. Jos trūksta plačiose srityse, įskaitant ir pramonės miestus. Maskva tuo atžvilgiu yra privilegijuota. Bet į ją žmonės iš kitur plūsta maisto pirkti. Bet ir Maskvoje tėvams vargas su pieno gavimu vaikams. Fabrikai organizuoja savo darbininkams krautuves, kad jie nestovėtų eilėse ir nevėluotų į darbą. Blogėja ir maisto kokybė: pieno riebumas, dešros papildomos kitokiais priedais. Įstaigų tarnautojai, eidami į darbą, nešasi krepšius ir pakelėje ieško progų ko nors nusipirkti.

Rusai jau seniai buvo įpratę į įvairius sunkumus bei trūkumus. Bet dabar kalbami trūkumai yra svarbiausias jų nepasitenkinimo šaltinis. Jie jau visi žino, kad Vakaruose, kur veikia kitokia ekonominė sistema, nieko netrūksta. Tas žinojimas kaip tik ir didina jų nepasitenkinimą, kas atsiliepia į jų moralę.

Juodoji rinka. Pirkimas ir pardavimas juodojoje rinkoje Rusijoje jau senokai prigijęs. Bet dabar jis tapo jų centrine gyvenimo dalimi. Anksčiau juodojoje rinkoje buvo ieškoma daugiau liuksusinių dalykų, dabar čia prekiaujama viskuo. Cinizmas ir korupcija persunkė žmonių gyvenimą, ir jie laikosi socialistinės etikos tik tiek, kiek reikalinga išvengti galimiems nemalonumams. Kas tik turi prekybinę vertę, viskas nuteka į juodąją rinką — į "antrąją ekonomiją", kur viskas kainuoja daug brangiau. Kas tik nori ką nors geresnio įsigyti, jis turi ką nors vogti, kas tik jam prieinama. Kitaip jis neturės pinigų kam nors nusipirkti. Juo daugiau parduodama iš po prekystalio ir, suprantama, dvigubai-trigubai brangiau "antrinėje ekonomijoje", juo didėja infliacija, juo mažiau galima kas gauti, jei nenori dalyvauti nelegalioje primityvioje prekyboje. Pasitikėjimas tvarkinga prekyba nyksta, krautuvės darosi tuščios, tik šaldytuvai pilni tų, kurie verčiasi nelegalia prekyba. Žodis "pirkti" dingsta iš kasdienio žodyno, o įėjo į apyvartą jo pakaitalas "įgyti". Socialisti-

nė prekyba sugriuvo.

"Įgyti" gali reikšti juodojoje rinkoje mainikauti, iškeisti, nustatyti kainas, papirkinėti, sudaryti ryšius, ir kitus nelegalios prekybos procesus. Juo daugiau energijos sunaudojama tiems nelegaliams veiksmams, juo mažiau jos belieka tarnybai ir kitokiems darbams.

Žemės ūkio darbininkai dirba kolūkiuose, atsilygindami už jiems leistus žemės sklypelius, kuriuose jie, panaudodami savo susidomėjimą ir sugebėjimą, pagamina arti 50% visos krašto žemės ūkio gamybos iš savo žemės, kuri sudaro mažiau kaip 3% viso šalies kultivuojamo žemės ploto. Miestuose darbininkai eina į darbą, bet savo energiją rezervuoja savo privačioms pajamoms gauti ir išleisti. Kolektyvo idėja menkėja drauge su ideologinio įsipareigojimo ir moralinio susidomėjimo menkėjimu.

Civilinės moralės žlugimas. Nepaprastai išplitę apgavystės ir vagystės griauna viešąją moralę. Senieji moraliniai apribojimai ir senieji moraliniai varžtai griūva. Tai reiškia plintančią demoralizaciją. Žmonės yra jau gana demoralizuoti. Senesnieji liūdnai nukalba, sakydami, kad Sovietų visuomenė savo vidutiniame lygyje tampa vagių visuomenė. Prileidimas, kad visi vagia, sunaikina tautos gėrio ir blogio pajutimą. Senosios Rusijos tradicinės vertybės yra jau sutryptos, o socialistinis eksperimentas nepalieka jokių dvasinių pagrindų. Jaunuolio komunizmo statytojų moralinio kodo išjuokimas nereiškia nieko gero. Toks moralinių principų išjuokimas privedė sovietinę visuomenę prie moralinės tuštumos, kas gyvenime pasireiškia masine apatija, apgavystėmis ir melais, kurie sutinkami kiekviename žingsnyje. Tėvai papirkinėja mokytojus, kad tie jų vaikams rašytų geresnius pažymius, gydytojai žmogų gydo, iš jo reikalaudami privataus atlyginimo, slaugės nekeičia ligoninėje skalbinių, jei pacientai neprimoka. Kaimynas kaimyną, net draugas draugą skundžia kegebistams. Socialiniai žmonių santykiai yra užnuodyti.

Beveik kiekvienas pasisako, kad jis nebeklauso niekada nesibaigiančios komunistinės propagandos, nebesidomi reklamų, portretų ir šūkių plakatais, nebekreipia dėmesio į įkalbinėjimus, pasižadėjimų reikalavimus, skelbiamus "dokumentus", statistikas ir panašią agitacinę medžiagą. Kai kas kalba apie nepaprastą socialinę šizofreniją: žmonės girdi viena, o mato ką kitą. Viskas iškreipta. Negalima žiūrėti televizijos programos, nes matysi baisią propagandą. Negalima skaityti laikraščio,

nes ten dar blogiau. Negalima gauti nei padorios knygos, nes padorią knygą gauti sunkiau, negu padorų maistą. Ir geria žmonės, kad užpiltų savo gyvenimo tuštumą.

Gėrimas Sov. Sąjungoje išplito į epideminę proporciją. Visiems gyvenimo atžvilgiams — dvasiniam, moraliniam, ekonominiam, socialiniam ir intelektiniam gresia tuštumas, betikslingumas, nuovargis.

Sovietų Sąjungoje stiprėja dvejopas judėjimas, nepalankus režimui. Vienas jų — tai etninių grupių judėjimas: per visą jos teritoriją — nuo Lietuvos vakaruose iki mozulmoniškų tautelių rytuose — jos reiškiasi atviriau ir stipriau. Ypač sovietams rūpestį kelia Kaukaze ir už Kaspijos jūros gyvenančios tautelės, kurios labai greitai gausėja ir nesiasimiliuoja su rusais, ir ukrainiečiais, kurių tautinis judėjimas nesiduoda nuslopinamas.

Kitas judėjimas yra didėjanti opozicija prieš režimo valdančiuosius sluoksnius. Vis su didesniu cinizmu kalbama apie šalies vadus. Dažnėja kalbos ir stiprėja įsitikinimas, kad žmonėms darosi sunkiau gyventi todėl, kad valdantieji gyvena vis geriau. Žmonės jaučiasi įstumti į skurdų gyvenimą: po daugelio pažadų ir jų pasiaukojimo jie laiko save apgavystės aukomis: šalies resursai yra iš jų atimti sugedusios, parazitinės valdančios klasės gerovei. Žmonės jaučiasi apgaudinėjami ir išnaudojami. Partijos — KGB — ir kariuomenės sąjunga išsivysto į paveldimąją valdančiąją klasę. Tai yra savos rūšies aristokratija be aristokratiškų manierų, be jos skonio ir sugebėjimų. Jie visur privilegijuoti: gauna didelius atlyginimus, turi atskiras krautuves su privilegijuotomis prekėmis ir išskirtiniais maisto produktais, subsidijuojamomis kainomis, gyvena apsitvėrę nuo kitų, policijos saugojami; jų vietos garantuotos jų vaikams. Jiems priekaištaujama, kad jie perkasi užsieninius baldus ir devi užsieninės gamybos apsirengimą, nors ir aukštieji vadai yra savo gabumais antraeiliai, vidutiniški žmonės.

Esant tokiam nepasitenkinimui režimu, palankiomis aplinkybėmis galėtų kilti revoliucija tokiai diktatūrai nuversti. Bet kalbamos studijos autorius to nesitiki, nes rusai iš viso yra linkę turėti tvirtą valdžią. Ir disidentų sąjūdis juose neranda didelio pritarimo. Ir darbininkai nėra palankūs labai liberaliam demokratiniam judėjimui. Todėl didesnių permainų jis Sovietų Sąjungoje artimiausiu metu nesitiki.

SIEKIME VIENYBĖS LAISVINIMO DARBE

P. STRAVINSKAS

Šiandien Lietuvos laisvinimo organizacija (plačiąja šio žodžio prasme) išgyvena gilią krizę dėl mūsų nesutarimų ir susiskaldymų laisvinimo darbe. VLIKas nesutaria su jo paties įsteigta Lietuvių Bendruomene. JAV Lietuvių Bendruomenė nesutaria su ALTu. Nesutarimai ir susiskaldymai vyksta ir kolegialinių veiksnių viduje, tarp jų narių. VLIKą sudarančios politinės grupės susiskaldė į du blokus, nesutariančius dėl VLIKo pirmininko asmens ir dėl VLIKo santykių su PLB. ALTą sudarančios organizacijos skaldosi savo pažiūromis į ALTo santykius su JAV LB. JAV LB nariai taip susiskaldė savo pažiūromis kai kuriais laisvinimo ir vad. "bendradarbiavimo" klausimais, kad dalis jos narių nuo jos atskilo ir veikia kaip "Reorganizuota Lietuvių Bendruomenė".

Lietuvos laisvinimo organizacijos krizę labai pagilino ir laisvinimo darbui kenkia VLIKo ir PLB vadovybių tarpusavio santykių visiškas nutraukimas dėl incidento 1979 m. rugsėjo 29 d. posėdyje, Washingtone, kurį čia suglaustai aprašysiu, o po to padarysiu dėl jo savo kelias kritines pastabas ir duosiu savo geros valios sugestijų, kaip išeiti iš susidariusios padėties ir kaip būtų galima pasiekti taikos ir vienybės plačia apimtimi, tarp visų laisvinimo veiksnių ir kitų nesutariančiųjų.

I. PLB valdybos atstovo pareiškimas VLIKo valdybai

1979 m. rugsėjo 29 d. PLB valdybos ryšininkas Algimantas P. Gureckas VLIKo valdybos posėdyje, Washingtone, perskaitė savo pareiškimą su priekaištais ir kaltinimais VLIKo pirmininkui dr. Kaziui Bobeliui dėl jo veiksmų, neva trukdančių PLB ir VLIKo bendradarbiavimą. Tas pareiškimas vėliau, tų pačių metų spalio mėn. buvo paskelbtas ir PLB organe "Pasaulio Lietuvis".

Pareiškimo pradžioje sakoma, kad "PLB, o taip pat ir JAV, Kanados ir kitų kraštų Lietuvių Bendruomenės yra įsitikinusios, kad paveikesniam išeivijos įnašui į lietuvių tautos laisvinimo kovą yra reikalingas kiek tik įmanoma glaudesnis bendradarbiavimas ir tarpusavio veiklos derinimas tarp PLB ir kitų kraštų Lietuvių Bendruomenių ir VLIKo.

PLB ir kraštų Bendruomenės yra pasirengę su VLIKu bendradarbiauti, įsteigiant bendras komisijas, kartu leidžiant įvairius leidinius ir plečiant lietuvišką informaciją svetimomis kalbomis, o ten, kur atrodo tikslingiau, veikti atskirai, pasidalinant darbais".

Po šio labai gražaus ir įtikinančių minčių įvado prasideda jau gana šiurkščiais žodžiais VLIKo pirmininko dr. Kazio Bobelio kaltinimas ir jam daromi priekaištai:

Pirmiausia jis kaltinamas tuo, kad jis palaikąs ryšius su Reorganizuota Lietuvių Bendruomene, *"siekdamas suskaldyti JAV Lietuvių Bendruomene, kas užkerta kelią LB ir VLIKo bendradarviavimui"*. Toliau rašoma: *"Kol VLIKo pirmininkas neatsisakys savo skaldomosios veiklos, nuoširdus bendradarbiavimas tarp LB ir VLIKo bus neįmanomas"*(visur mano pabr.)

Į VLIKo pirmininko, matyti, duotą PLB valdybai pasiaiškinimą, kodėl jis palaikąs ryšius su Reorganizuota LB, pareiškime atsakoma taip:

"*Skaldymo veikla negalima pateisinti noru dirbti su visais lietuviais, respektuojant jų visų nuomones.* Čia, manau, reikia priminti, kad *mažuma turi teisę kurti savo organizacijas ar grupes LB ribose ar anapus jų ar organizuotai reikšti savo opoziciją LB vadovybei* (tai labai svarbus pripažinimas, kuriuo aš toliau pasiremsiu, P.S.). *Tačiau neleistina, pasisavinti LB vardą ir savivališkai, be įgaliojimų bandyti veikti jos vardu".*

Šis VLIKo pirmininko dr. Kazio Bobelio kaltinimas, greičiausiai, bus palietęs jo širdį, dėl ko pirmininkas, pasijutęs giliai įžeistas, savo įžeidėjui "atsimokėjo" tuo pačiu, išprašydamas jį net ir iš posėdžio, gi VLIKo valdyba vienbalsiu nutarimu PLB valdybai pranešė, kad ji savo ryšininką-atstovą Gurecką, kaip VLIKo valdybai, taip sakant, *"persona ingrata"* (nepageidaujamą asmenį) atsiimtų ir jo vietoje paskirtų kitą.

PLB valdybos pirmininkas viešai pareiškė, kad PLB ryšininko Algimanto Gurecko pareiškimas padarytas su PLB valdybos žinia ir pritarimu. Matyti, dėl to PLB valdyba Alg. Gurecko iš ryšininko pareigų neatleidžia ir jo vieton kito asmens neskiria. Susidarius tokiai padėčiai, jau antri metai VLIKo ir PLB valdybų santykiai laikomi nutrauktais.

II. Pareiškimo vertinimas faktų, teisės ir etikos šviesoje

1. Reorganizuota Lietuvių Bendruomenė savo viešuose skelbimuose niekada nesiskelbia JAV Lietuvių Bendruomene, sutr. JAV LB. Žodis "Reorganizuota", pridėtas prie "Lietuvių

Bendruomenė", rodo, kad ji vadinasi ne tuo pačiu vardu, kokį turi PLB padalinys Amerikos krašte. Todėl ji, ta RLB, JAV Lietuvių Bendruomenei jokios žalos nedaro.

2. JAV LB, kiek man žinoma, prieš keletą metų iškėlė Amerikos teisme RLB-nei bylą, reikalaudama teismą jai uždrausti tuo vardu vadintis. Byla to teismo buvo keliasdešimt kartų nagrinėjama, bet iki šiol ji neišspręsta. Jei teismas per keletą metų keliasdešimtyje teisiamųjų posėdžių tos bylos neišsprendė ir neišaiškino, kurios šalies yra teisė, tai kaip galima VLIKo pirmininką reikalauti nutraukti visus ryšius su ana lietuvių draugija tik dėl to, kad ji pasivadino Reorganizuota Lietuvių Bendruomene, ypač kad ji VLIKą visokeriopai remia, niekuomet neturi su juo jokių nesusipratimų ir nedaro jam jokių jo vardo niekinimų ir įžeidimų, kokių VLIKas dažnai susilaukia net PLB spaudos organe "Pasaulio Lietuvis"?

3. VLIKo 1944 metų vasario 16-os dienos deklaracijos 10-me straipsnyje pasakyta:

"Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas, skelbdamas tautai šią savo deklaraciją, kviečia visų politinių nusistatymų geros valios lietuvius nusiteikti bendradarbiavimo ir vienybės dvasia nelygstamoje kovoje dėl Lietuvos". Tai kaip gali VLIKo pirmininkas atstumti aiškiai lietuvišką organizaciją, pasivadinusią "Reorganizuota", taigi lyg ir patobulinta Lietuvių Bendruomene, kuriai priklauso visų politinių ir pasaulėžiūrinių įsitikinimų-pažiūrų lietuviai, kurios vadovybėje yra net ir labai žymaus vardo mūsų veikėjų, kaip buvęs "Draugą" leidžiančios Lietuvių Katalikų Draugijos valdybos narys ir "Draugo" direktorius, garsus Amerikos daktarų milijoninio tirašo senjorinis redaktorius dr. Z. Danilevičius, buvęs ir tos RLB tarybos pirmininkas, arba žymus dar iš laisvosios Lietuvos laikų kunigas kan. V. Zakarauskas, irgi buvę RLB Tarybos narys?!

Tai "Reorganizuotai" Lietuvių Bendruomenei priklausė ir priklauso ne tik paskiri asmenys, bet ir atskiri socialiniai jungiai, draugijos, klubai ir kitokių vardų organizaciniai vienetai. Argi VLIKo pirmininko dr. Kazio Bobelio tų visų gerų lietuvių su jų organizacijomis atstūmimas nuo savęs ir VLIKo, lyg kokių tautos priešų ar raupsuotojų, derintųsi su VLIKo 1944 metų vasario 16-sios dienos deklaracijos čia pacituotais žodžiais, pagaliau net ir su PLB "konstitucija", Lietuvių Charta, kurioje ypač pabrėžtas visų lietuvių solidarumas?!

Taigi matome, kad PLB Ryšininko Algimanto P. Gurecko, šiaip mūsų visuomenei pažįstamo kaip idealisto, gabaus, išlavin-

to proto visuomenės ir politikos veikėjo, pareiškimas VLIKo valdybos posėdyje, nesiderino su faktais, su teise ir su morale, daugiausia gal ir su, deja, visuomenine etika.

Bet iš tikrųjų gi daugiausia VLIKo pirmininkui moralinės skriaudos padarė PLB atstovo-ryšininko Algimanto Gurecko pareiškimo labai šiurkštus, žmonių santykiavime nepriimtos formos, asmenį įžeidžiantis stilius, ypač gi kaltinimas jo tyčiniu skaldymu JAV Lietuvių Bendruomenės, vadinant jį "skaldytoju", jo gi taikingą santykiavimą su Reorganizuota Lietuvių Bendruomene apibūdinant kaip jo skaldomąją veiklą. Čia tai jau būta tikro jo asmens įžeidimo, dėl ko jis, dr. Kazys Bobelis, savo priešininkui, jo asmens įžeidėjui, kaip sakiau, ir "atsimokėjo" tuo pačiu, pavadindamas jį nevisai jau gražiu žodžiu ir išprašydamas jį iš posėdžio, kas buvo, aišku, PLB atstovo įžeidimas.

Pagal Lietuvos Baudž. Statuto 530 (nuoskunda) ar net ir pagal 531 str. (šmeižimas) — Alg. Gurecko ir dr. Kazio Bobelio vienas kito asmens garbės palietimai laikomi nusikaltimu, bet Baudž. Statuto 536 straipsniu jie laikomi vienas kitam "atsilyginę" ir paliekami nebaudžiami.

III. Sugestijos

1. Mūsų garbingiems veikėjams VLIKo pirmininkui dr. Kaziui Bobeliui ir PLB valdybos atstovui Algimantui P. Gureckui, padariusiems vienas kitam asmenines nuoskaudas, laikyti "atsiskaičiusiais" ir patarti, padavus vienas kitam ranką, tą nemalonų incidentą užmiršti.

2. Paaiškėjus, kad PLB atstovo-ryšininko Algimanto P. Gurecko pareiškimas VLIKo valdybos posėdyje perskaitytas su PLB žinia ir pritarimu, laikyti Alg. Gurecką asmeniškai už jį neatsakančiu ir sugestijuoti VLIKo valdybai savo 1979 metų rugsėjo 29 d. nutarimą, kiek jis liečia Alg. Gurecko asmenį, panaikinti.

3. Reorganizuotai Lietuvių Bendruomenei siūlyčiau laikyti save ne atskira draugija, o tik JAV LB organizuota opozicija, kaip aš esu aiškinęs savo knygoje "Ir šviesa ir tiesa" (jos devintoje dalyje) ir tartis su JAV LB valdyba kilusiems tarp jų nesutarimams išsiaiškinti, gi jei tas pasisektų, tai RLB sutartomis su JAV LB vadovybe sąlygomis savo opozicinę veiklą nutraukti.

4. JAV LB veikėjams ir kitiems baigti visus RLB vardo niekinimus bei pravardžiavimus (RLB-nės vadinimą reorgais ir kitaip), kas nesiderina su etika ir Lietuvių Chartos dvasia. Šia proga noriu pasveikinti Alg. Gurecką, PLB ryšininką prie

VLIKo valdybos ir PLB valdybą tuo Alg. Gurecko perskaitytu pareiškimu pripažinusius, kad JAV LB opozicija, net ir organizuota (kokia aš laikau RLB) yra leistina.

5. Jei atrodytų dėl tam tikrų psichologinių sąlygų Reorganizuotai Lietuvių Bendruomenei dabar susijungti su JAV LB dar nėra atėjęs laikas, tai siūlyčiau kurį laiką veikti kad ir atskirai, bet ne kaip visai atskirai organizacijai, draugijai, o kaip PLB padaliniui, panašiai kaip veikia kraštų Lietuvių Bendruomenės, savo atskirais vardais ir skirtingais įstatais. Tada Amerikoje turėtume dvi Lietuvių Bendruomenes, kaip atskirus PLB padalinius — vieną šalia antros, bet gyvenančias lietuviško solidarumo dvasioje, viena su kita bendradarbiaujančias, kartais tegul viena kitą pakritikuojančias, bet etikos ribose ir taikos, kaip laisvės ramybėje, dvasioje. Laikui bėgant, atšilus dvasiniam klimatui, tos abi Lietuvių Bendruomenės galėtų ir visai susijungti į vieną Amerikos Lietuvių Bendruomenę pagal bendrus, gal net ir visai naujai paruoštus įstatus, pvz. pasinaudojant RLB organizacinės struktūros principu, kad LB nariais gali būti ne tik paskiri asmenys, bet ir jų socialiniai junginiai, atskiros draugijos, klubai ir kiti organizaciniai vienetai, iš dalies panašiai, kaip yra susiorganizavusi Amerikos Lietuvių Taryba, ALTas. Gal tada tokia Amerikos Lietuvių LB galėtų susijungti su dabartiniu mūsų ALTu.

Būtų labai gražu, kad tame PLB, VLIKo ir ALTo su JAV LB bendrame susirinkime-pasitarime dalyvautų ir RLB vadovybė. Tada gal tuojau būtų atstatyta taika ir vienybė mūsų visų su visais, ypač vienybė Lietuvos laisvinimo darbe.

"Knygnešių gadynė, nepriklausomybės kovos, Lietuvos atstatymas parodė lietuviuose esant milžiniškų jėgų ir pasiaukojimo Tautos ir Tėvynės reikalams"

Arkivysk. Mečislovas Reinys

MIRĖ A.A. DR. ZENONAS DANILEVIČIUS

Nekrologo vietoje

KAN. V. ZAKARAUSKAS

Minios žmonės yra vienos minties, jie visi vienas kitą supranta. Ji juos vienybėn jungia. Bet jei kas į juos prabyla kita mintimi, tai juos erzina, ir jie šaukia "mus skaldo"! Ir tai jiems nesvarbu, apie ką jis kalbėtų: nors apie saulę, nors tik apie Dievą, ar pavergtą tautą. Jiems nesvarbu, ir į ką jis juos bekviestų, — nors ir į šviesą, į laimę, į tikėjimą, ar net į laisvę. Minios žmonės, kartais tokį šauklį, apšaukia net bepročių, tada jį palydi pajuoka — jį suniekina. O kartais jį apšaukia pranašu. Bet jis tada akmenimis apmėtomas, ir jam mirus, jo vardas spaudos lapuose neminimas, apie jį nerašomi nekrologai. Toks tragiškas likimas lydi kiekvieną, kuris kalba miniažmogiams.

Bet kai apie tokias iš minios išskirtines asmenybes tenka kalbėti, tik tada pasirodo, kaip sunku, žmonių žodžiais tokių dvasios milžinų širdies gelmes išsemti.

Ir tikrai kaip šiandien sunku kalbėti apie tuos mūsų pavergtosios tautos brolius ir seses, kurie kaip dvasios milžinai grumiasi su pavergėju, kurie kalba ne ta kalba, kuria jis kalba propagandos garsiakalbiais. Kaip sunku kalbėti apie Nijolę Sadūnaitę! Arba apie tas lietuvaites, kurios Sibiro kančiose sukūrė maldas, kurių žodžiuose sukaupta tiek didžios meilės Dievui, Tautai ir žmogui, kad skaitai ir nežinai, kuo daugiau gali dar stebėtis. Tie jų maldos žodžiai atskleidžia tokias širdies ir dvasios gelmes ir jų pasiaukojimą savo artimui ir tautos meilei. Junti, kaip tas jų pasiaukojimas eina ligi pilno asmens išsižadėjimo. Toks jų savęs išsižadėjimas — tai sužibusių naujų žvaigždžių šviesa Lietuvos padangėje, šių dienų politiniame ir bendrai socialiniame chaose ir mūsų tėvynės vergijos sutemose, kurios mes patys gyvendami laisvoje tėvynėje nepastebėjome. Jų sukūrtos maldos, ne tik mus nustebino, bet jos sukėlė didelį nusistebėjimą ir visose tautose, kur tik ši mažytė savo formatu knygutė pasirodė.

Tokių asmenybių mūsų tauta turėjo gyvendama laisvėje, jų šiandien turi, jų turime ir išeivijoje. Vienos jų jau mirusios, kitos dar mūsų tarpe gyvena. Bet kai jos miniai kalbėjo ar dar tekalba, jų kalba jai svetima, ji ją erzina, ji jos nebesupranta,

A. A. Dr. ZENONAS DANILEVIČIUS

nors jie kalbėjo ar tebekalba tiesą, nors jos šaukia ją, įspėdamos dėl klastos, nors šaukia į kovą dėl pavergtos tautos laisves. Bet minios žmonės prieš tokias asmenybes niršta ir jas pravardžiuoja. O joms mirus, jų vardas neskelbiamas, ir taip jos pranyksta tyloje . . .

Šių metų balandžio mėnesio vidury, mirė a.a. dr. Zenonas Danilevičius. Neminėsiu jo gyvenimo raidos datų, nes sausos datos nedaug, o gal ir nieko nepasakys, koks buvo tas žmogus. Daug daugiau apie jį sužinosime pasiklausę, ką žmonės apie jį kalbėjo ir ką jis savo gyvenimo eigoje savo veikla nuveikė, kokius gilius įmintus pėdsakus jis paliko.

Dr. Zenonas Danilevičius, galima drąsiai pasakyti, buvo spalvinga ir šakota asmenybė. Jis buvo ypatingų gabumų, dvasios ir širdies apdovanotas. Kas gi nėra girdėjęs jo vardo, kas nėra girdėjęs jo ugningų jaunatvės polekiais liepsnojančių kalbų, raginančių prie didelių tautos vadavimo darbų, ginančių principus. Tai buvo taurus, sąmoningas, drąsus ir aukšto išsilavinimo lietuvis.

Būdamas didžiai sąmoningas lietuvis, jis, kaip puikus kalbėtojas ir judrus spaudos žmogus, buvo nepamainomas daugelyje organizacijų. Savo įsitikinimus sugebėjo aiškiai formuluoti ir drąsiai ginti. Iki pat mirties jis liko įsitikinęs, kad su tautos pavergėju ir jos žudikais laisvas lietuvis gali tik kovoti, bet ne bendrauti. Jis buvo opozicijos prieš bendradarbiavimą su komunistais skatintoju ir vienytoju. Todėl jis savo paskaitoje 1980 m. RLB-nės Tarybos suvažiavime, Chicagoje, taip kalbėjo: "Mes laiku pamatėme JAV LB palinkusios nendrės politiką, bendravimo su okupantu ir komunizmo tolerancijos atžvilgiu. Kai jie tylėjo, reikėjo kam nors iškelti balsą prieš vaikų vežimą į pionierių stovyklas, prieš komunistinius vadovėlius ir prieš politinės propagandos įsiveržimą į mūsų mokyklas. Negalima buvo toleruoti pavojingo eksperimento, jaunimo išvykų į Kapsuko universitetą "lituanistikos" semtis. Okupanto agentų priėmimai buvo labai populiarūs lietuviškuose sluogsniuose, kurie iš tikro privalėjo tuos priėmimus smerkti. O ar mums ašarų neišspaudė lankymasis į okupanto organizuojamus propagandinius, meninius pasirodymus ir koncertus, kuriuose mūsų silpnaširdžiai broliai nematė, kad okupantas džiaugdamasis trina rankas, jog tos emocijos migdo aštrų pajautimą, kad Lietuva okupuota, kad ji žiauraus komuninizmo ir rusiško imperialisto bato trempiama. Reikėjo gi, kam nors mūsų klystančius brolius pažadinti. Tad, ko siekia RLB-nė — jis kalbėjo

— visomis jėgomis remti ALTo ir VLIKo pastangas atgauti Lietuvai laisvę. Dirbti kultūros ir švietimo darbą". (žiūr. paskaitą "RLB-nės Vaidmuo dabarties laisvinimo situacijoje").

Jis buvo puikus kalbėtojas, jo kalba ne tik buvo įdomi, bet paremta faktais ir logika. Buvo nuodugniai susipažinęs su visomis politinėmis problemomis, kurias lietuviai tremtyje turi spręsti. Rodė aiškų kovos kelią siekti laisvės ir nepriklausomybės gimtam savo kraštui.

Dr. Zenono asmenybės bruožas — tai jo meilė tiesai. Jis dėl tiesos ryžosi kovoti, bet neužsidaryti savo kiaute. Jis žinojo, kad tiesa yra pavojingiausias ginklas prieš tautos priešus. Juk kaip gydytojas gerai pažino ne tik žmogaus kūną, bet ir dvasią. Gerbė ir bendravo su kiekvienu, nežiūrėdamas ideologinių, nei partinių skirtumų. Jis neužsidarė savo profesiniame darbe, nors jame ir buvo labai pajėgus. Didelę dalį savo poilsio ir laisvalaikio atidavė pavergtai Tėvynei. Juk jis aktyviai reiškėsi ateitininkijoje, Krikšč. Demokratų Sąjungoje, RLB-je, Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Federacijoje, Lietuvos vyčiuose. Rėmė visas institucijas,kurios tarnauja pavergtos Lietuvos interesams.

Asmeniškai daktaras Zenonas buvo draugiškas ir pasiruošęs padėti net tiems, kurie jo nekentė. Štai, kad ir toks faktas, kuris rodo jo taurią asmenybę. Kai sykį vienas lietuvių laikraštis jį išvadino bepročiu, jis, kaip žymus profesionalas ir mokslinio Amerikos gydytojų žurnalo redaktorius, pasirėmęs Amerikos įstatymais, už jo asmens apsmeižimą galėjo skaudžiai tam laikraščiui "atsiteisti". Tačiau jis tik numojo ranka ir nusišypsojęs pasakė: "Aš nekeršysiu!"

Vadovauti tautiniam, politiniam ir kultūriniam darbui visada buvo ir yra reikalingos didžios dvasios asmenybės. Tokių asmenybių reikalinga ne tik tautoms ir bendruomenėms jų laisvės laikais, bet dar labiau reikalinga sutemų ir blogio siautėjimo dienose, kad rodytų kelią į gėrį, į šviesą, į laisvę. Tokias asmenybes iškelia ne žmonių balsų dauguma, bet jos iškyla didžia savo gyvenimo auka, protu, darbu ir neeilinės asmenybės pavyzdžiu.

Dar 1940 metais, vos tik bolševikams užėmus Lietuvą, mūsų genialusis poetas J. Baltrušaitis iš Paryžiaus kreipėsi į Amerikos lietuvius šiais žodžiais: "Rūpestis mūsų kultūros likimu, mūsų tautos kūrybine dvasia gali ypatingai padidinti žmonijos dvasios lobyną, nes ji turi savo didžiąją misiją amžių raidoje". Šį poeto šaukimą išgirdo ir dr. Zenonas Danilevičius. Palikęs gydytojo ofisą įsijungė į mokslo darbą ir jo tą šauksmą te-

bevykdė pasaulyje plačiai paplitusiu anglų kalba leidžiamu Amerikos Gydytojų moksliniu "JAMA" žurnalu, turinčiu 300,000 Amerikoje prenumeratorių ir kurio 80,000 yra pasklidę visame pasaulyje. Jis garsino Lietuvos vardą kaip lietuvis gydytojas, mokslininkas, įkopęs į tarptautinės mokslinės spaudos aukštumas. Jam, būnant šio žurnalo vyresniuoju redaktoriumi, teko daugelį metų kartu atstovauti šią didžiąją Amerikos gydytojų organizaciją daugelyje įvairių konferencijų. Čia dirbdamas, dr. Zenonas Danilevičius turėjo ryšius su vyraujančiais viso pasaulio medicinos mokslininkais. Savo žiniomis jis įsigijo mokslo žmonių pagarbą. Tad nestebėtina, kad, jam mirus, daugelis žymių gydytojų mokslininkų atsiuntė jo žmonai ir šeimai užuojautos laiškus. Būdamas šio žurnalo redaktorium, jis nekartą rado progą paminėti apie mūsų pavergtą Lietuvą, kaip ji komunistų alinama ir kaip ją mindo okupantas. O patį minėto žurnalo viršelio aplanką nekartą papuošė ir lietuvių menininkų kūriniais. Jis žinojo, kokių realių pasekų siekia savo tautai.

Tikrai daktaro asmenyje Lietuva neteko, vieno iš tų kovotojų už jos išsilaisvinimą. Lietuvių visuomenė neteko optimisto ir nepavargstančio darbininko, Krikšč. Demokratų Sąjunga vieno iškiliausio savo nario.

Baigdamas šią trumpą dr. Zenono Danilevičiaus asmens apybraižą, noriu paminėti ir tai, kad jis buvo Marijonų leidžiamo Draugo stambus remėjas, vienas iš jo direktorių ir steigėjas Draugo leidžiamų knygų klubo. Bet kokia ironija! Draugo leidėjai apie dr. Zenoną Danilevičių įdėjo trumputę žinutę paskutinio puslapio kronikoje, paminėdami, kad jis dirbo Amerikos Medikų draugijos biuletenio redaktoriumi ir tai tik Draugo paskutiniame puslapyje. Laikraštis nebesurado vietos žymiam katalikui, visuomenininkui, mokslininkui ir savo remėjui. Taip pagerbė tą, kuris mylėjo savo tautą, kuriai aukojo savo jėgas ir sielojosi jos skaudžiu likimu. Nejaugi minia ir jo nesuprato, kad, jam mirus, nerado verta paminėti nekrologu jo šventos atminties?

"Lietuvio charakteris tiesus, atviras, nemėgsta nei zigzagų, nei vaidmainiavimo".

Arkivysk. Mečislovas Reinys

APIE KRUPAVIČIAUS MEMORANDUMĄ BOLŠEVIKINEI VALDŽIAI

V. BAGDANAVIČIUS

V. Bagdonavičiaus žodis pristatant knygą **Valstybininkas politikos sūkuriuose.**

Kviečiu šį vakarą sugretinti ir palyginti du to paties dešimtmečio valstybininku: Leniną ir Krupavičių. Antrąjame šio šimtmečio dešimtyje buvo parašytos jų abiejų knygos: Lenino *Valstybė ir revoliucija* ir Krupavičiaus *Mūsų keliai.* Tiek viena tiek kita knyga neliko negyva raidė, bet buvo įgyvendintos valstybiniame gyvenime.

Šį sugretinimą padaryti skatina ypatingai šis vakaras, kada sutinkame naują knygą apie Krupavičių. Šioje knygoje Jūs rasite dokumentą, kurį Krupavičius įteikė Lietuvą okupavusiai Sovietų komunistinei valdžiai, iš kurio galės atrodyti, kad Krupavičius savo valstybės samprata yra artimas komunistinei valstybės sampratai. Bet iš tikro tarp jų yra didelis skirtumas. Norėdami tuo įsitikinti pirmiausiai pažvelkime į Lenino valstybės sampratą, o vėliau į Krupavičiaus.

Leninas aiškindamas marksizmą čia minėtoje savo knygoje neturi didesnio rūpesčio, kaip apsaugoti, kad marksizmas neišvirstų demokratija. Tai jam nesunku buvo padaryti, nes tiek Marksas tiek Engelsas, stebėdami įvairias buvusias revoliucijas, buvo pastebėję, kad pasisekusios revoliucijos tuoj pat išvirsta panašia kapitalistine valstybe, kokią jos buvo nuvertusios. Dėl to Marksas savo kuriamos valstybės sampratoje norėjo, kad ji nesiremtų vidurine klase. Ji turėjo būti valdoma buvusių revoliucijonierių ir proletarijato, arba varguomenės. Taip, kaip prieš revoliuciją valdžią turėjo kapitalistų klasė, taip dabar ją turės turėti darbo klasė. Valstybė, Markso supratimu, yra prievartinė organizacija; ji tokia turi likti ir po revoliucijos.

Taip valstybę suprato ir Leninas. Tačiau vienas Markso sakinys, ar tiksliau, jo dalis kėlė Leninui didelio rūpesčio. Tas sakinys teigęs proletarijato valdžią, bet kaž kaip pabaigoje pridėjo du žodžiu: "demokratijos pergale". Šia sakinio dalimi pasikliaudami socialdemokratai sukūrė demokratinę marksizmo

versiją. Leninui tai kėlė labai didelį rūpestį. Jis bijojo, kad šis šalutinis sakinys nesunaikintų viso marksistinio radikalizmo. Visa jo knyga dėl to yra skirta įrodinėjimui, kad demokratija turi būti sunaikinta (127 psl.) Jos vietą turi užimti proletarijato diktatūra (127 psl.). Demokratijai čia neturi būti vietos. Leninas šitaip aptaria Markso valstybės sampratą: Valstybė yra klasės valdymas, prievartos įrankis vienos klasės prieš kitą. Nors ir neįtikimai žiauriai atrodo šitokia valstybės samprata, bet ji Sovietų Sąjungoje tapo gyvenimo realybe ir taip reiškiasi iki šiai dienai.

Dabar galime pereiti prie Krupavičiaus valstybės sampratos. Ji yra ryški ne tik iš jo raštų bet ypač iš jo praktikos. Visos Lietuvos vyriausybės, kurių sudaryme Krupavičius turėjo įtakos, buvo įėmusios kitų partijų žmones.

Žinoma, krikščioniška ideologija Krupavičiui nei iš tolo neleido galvoti apie vienos žmonių klasės ar grupės geriui valdomą valstybę. Tai jis yra paliudijęs savo studijoje, išleistoje 1921 metais, kuri kartu yra ir Lietuvių krikščionių demokratų programa. Joje galima pastebėti, 1. kiek Krupavičius rūpinasi proletarijato būkle ir 2. ar proletarijatu besirūpindamas jis nepraranda iš akių kitos visuomenės.

Apie skaudžią darbininkijos būklė šioje studijoje kalbama daug ir į šį reikalą žiūrima kaip į pirmaeilį. Krupavičius net randa reikalo aiškiai atsiriboti nuo katalikiško misticizmo, kuris į vargą kartais nori žiūrėti kaip į toleruotiną dalyką augštesnių vertybių dėlei. Jis rašo: "Jeigu net liaudis ramiai kentėtų, jei, atsidavusi Dievo valiai, Bažnyčioje ieškotų sau paguodos ir nuolatos siųstų prie Dievo savo prašymus . . . ir krikščioniškos meilės, vardan visuomeninės krikščionybės ir krikščioniškos tvarkos keltų protestą ir kovą prieš tas neteisybes" (35 psl.)

Krikščionims demokratams tada matyt buvo daroma priekaištas, kad jie, rūpindamiesi darbininkais, užmiršta ūkininkus ir net kursto darbininkus prieš ūkininkus. Krupavičius šitaip į tai reaguoja. "Jei taip ir būtų, tai mums negarbės nedarytų; bet kadangi tai yra netiesa, skaitau pareiga tą klausimą plačiau nušviesti . . . (33 psl.) Jis toliau plačiau kalba apie tai, kad ūkininkai yra pagrindinis lietuviškos visuomenės klodas ir jų reikalais rūpintis yra taip pat krikščionių demokratų reikalas. Ir žemės reforma yra daroma tam, kad ūkininkiška visuomenė Lietuvoje būtų sustiprinta. Krikščionys demokratai nepritarė

kaikieno sumanymui, darant žemės reformą, sumažinti esamų ūkininkų žemes. (33 psl.)

Nėra ko šiandien leistis plačiau į šias diskusijas. Mus tai rūpi tik tiek, kad paaiškėtų, jog Krupavičius nebuvo vien darbininkų atstovas.

Knygoje apie Krupavičių, kur šiandien mums yra pateikiama iš Krupavičiaus memorandumo komunistinei valdžiai, kuris ištisai čia yra paskelbtas, galės atrodyti, kad jis yra taip pat tik darbininkų atstovas ir turįs bendrų pažiūrų su marksizmu.

Gal kas sakytų, kad šio dokumento visai nereikėjo skelbti, nes jis iš tikrųjų yra prievartos reiškinys. Tačiau, nepaisant to, jis yra mūsų tautos istorijos lapas. Ir būtų naivu, jeigu mes iš savo istorijos norėtume išplėšti mums nemalonius lapus. Į tai kartais mus skatina perdėtas idealizmas, vien gerumų ir gražumų jieškojimas. Bet šitokia istorija sukuria iškreiptą vaizdą. Verčiau yra priimti gyvenimo faktus taip, kaip jie mus ištinka, ir įvertinti juos atsižvelgiant teisingumo ir meilės reikalavimų.

Marksas tarpe savo perdėtų pareiškimų gal būt turi teisingą priekaištą, kad modernus žmogus yra per mažai realus. Šiuo priekaištu mes galime pasinaudoti ir paties marksizmo studijoms. Priimkime jį kaip iššaukimą, kuris savo prievartinumu mus stebina. Krupavičius realistiškai sutiko marksistinę okupaciją Lietuvoje. Jis savo memorandumu norėjo išlaikyti lietuvių tautos vertybes, net ir tokioje situacijoje į kurią ji buvo patekusi.

"Visuomet ėjau lietuviškuoju keliu. Už tai nebijau atsakomybės prieš lietuviškąja visuomenę ir lygiai nebijosiu ir paskutinio Teismo dieną stoti Dievo akivaizdoje. Padariau tai, ką galėjau. Norėčiau, kad mano vietą užėmę daugiau padarytų gera Lietuvai ir savo visuomenei, įvesdami Lietuvą į platesnius gerovės, garbės ir laimės kelius."

Mykolas Krupavičius

ENCIKLIKOS RERUM NOVARUM SUKAKTIS

P. MALDEIKIS

1891 m. gegužės 15 d. popiežius Leonas XIII paskelbė encikliką *Rerum novarum* arba darbininkų klausimu. Ji svarbi tuo, kad joje popiežius atkreipė to meto pasaulio dėmesį į neteisingą ekonominę padėtį ir paskelbė naujus principus socialinėms neteisybėms pašalinti ir socialiniam gyvenimui pakreipti nauja vaga.

Enciklikos tema — darbininkų klausimas. Kaip enciklikos pradžioje pasisakoma, jos paskelbimo priežastis buvo nauji gyvenimo pakitimai: nauja technikos pažanga, visuomenės santykių pakitimas, daugumos turto susitelkimas mažumos rankose, didesnis darbininkų savimi pasitikėjimas ir jų organizuotumas ir, be to, doros nusmukimas. Tie klausimai buvo jau pasidarę visiems aktualūs ir buvo plačiai svarstomi bei diskutuojami. Apie tai kalbėdamas, popiežius pabrėžią, kad jų svarstymu užimti mokslo vyrų protai, specialistų ieškojimai, tautų atstovybių įstatymų leidėjai, valdovų pasitarimai. Tai verčia persvarstyti valstybės galios, žmogaus laisvės ir valstybių krikščioniškosios santvarkos klausimus. Tuos klausimus išsprendžiant, siekiama išjungti iš socialinių santykių kovą. To siekiant, reikia skubiai suteikti žemesniesiems sluoksniams skubią ir tinkamą pagalbą, nes darbininkai yra palikti vieni be apsaugos turtingųjų savanaudiškumui, nepažabotam darbdavių gobšumui: maža turtuolių bei pasiturinčiųjų saujelė yra pavergusi plačias mases.

Darbininkų klausimo sprendimą Leonas XIII suveda į šias temas:

1. Bažnyčios pažiūra darbininkų klausimu,
2. Socializmo doktrinos netinkamumas darbininkų klausimui išspręsti,
3. Krikščioniškoji pažiūra privačios nuosavybės klausimu,
4. Valstybės vaidmuo sprendžiant socialinį klausimą,
5. Darbininkų atlyginimo už darbą principai,
6. Darbininkų organizacijų reikalingumas.

Svarstydamas šiuos klausimus, popiežius Leonas XIII drauge atsako ir į daugelį kitų su jais susijusių klausimų.

1. Popiežius ragina visų laipsnių dvasininkus susirūpinti

darbininkų dvasiniu gyvenimu, ypač jų dorove ir krikščioniškosios meilės skiepijimu. Bet Bažnyčia greta dvasinės darbininkų gerovės rūpinasi ir jų medžiaginiais reikalais, kurdama bei plėsdama labdaringas įstaigas. Prie darbininkų klausimo sprendimo, kaip popiežius pabrėžia, turi prisidėti visi, pirmoje eilėje valstybių valdžios, kurių pareiga rūpintis visais darbininkų reikalais, saugant kaip atskiro žmogaus, taip ir šeimos teises. Bet darbininkų klausimas negali būti išspręstas be Bažnyčios vadovavimo. Ji reikalauja, tą klausimą sprendžiant, remtis žmogaus prigimtimi. O prigimtis nėra įvedus nuolatinės kovos tarp turtingųjų ir vargingųjų.

2. Popiežius Leonas XIII atmeta socialistų darbininkų klausimo sprendimą, pagrįstą neturtingųjų pavydo kurstymu prieš turtinguosius ir jų reikalavimą panaikinti privačią ir įgyvendinti bendrą arba kolektyvinę nuosavybę. Socialistų doktrinos įgyvendinimas vestų piliečius į vergiją, o jų svajojamoji lygybė virstų visų be išimties skurdžia ir negarbinga būkle. Socialistų paržiūrą jis laiko atmestina, nes yra neteisinga ir darbininkams nenaudinga.

3. Daug vietos enciklikoje paskirta privačios nuosavybės klausimui. Privati nuosavybė darbininkui yra siekiamas tikslas, taupymo vaisius ir būdas pagerinti savo būklei. Ji jam būtinai reikalinga, siekiant šeimos saugumo. Įsigydamas nekilnojamą nuosavybę, darbininkas geriau užtikrina savo šeimos saugumą ir sumažina tarpą tarp savęs ir darbdavio. Tuo būdu sustiprinamos šeimos teisės ir pareigos, kurios nėra menkesnės už valstybės teises.

Privatinės nuosavybės teisė yra suteikta ne žmonių įstatymų, o pačios prigimties, dėl ko niekas negali jos panaikinti. Nėra pagrindo žmogaus aprūpinimą pavesti valstybei, nes žmogus yra pirmesnis už valstybę.

Bet ir privačios nuosavybės teisė nėra absoliuti. Turto naudojimo klausimu Bažnyčia moko, kad žmogus neturi žiūrėti į šio pasaulio gėrybes kaip į visiškai nuosavas; prireikus jis turi jomis dalytis su kitais. Tik nereikalaujama atiduoti kitiems tai, kas pačiam ar artimiesiems būtinai reikalinga pragyventi pagal savo luomo reikalavimus. Pagalba kitiems eina ne iš teisingumo, o iš artimo meilės.

4. Valstybė, jos įstatymai ir jos nuostatų dvasia turi pasiekti tai, kad jos santvarka ir vadovavimas savaime skatintų tiek visuomenės, tiek ir atskirų jos narių gerovę. Valstybinės išminties uždavinys yra siekti, kad joje klestėtų piliečių gerovė ir lai-

mė. Valstybė turi rūpintis lygiais visais — tiek aukštai, tiek ir žemai stovinčiais. Valstybės turtingumas pareina ne nuo ko kita, kaip nuo darbininkų darbo. Todėl darytina visa, kas naudinga darbininkų būklei bei darbo sąlygoms pagerinti. Saugojant atskirų asmenų teises, ypatingai atsižvelgtina į vargingųjų reikalus. Todėl valstybės privalo globoti darbininkiją ir ja rūpintis, nes ji daugiausia kenčia skurdą. Turtingieji savaime turi daugiau priemonių ir būdų savimi pasirūpinti.

Rūpinantis piliečių gerove, pagrindinis valstybės ir įstatymų reikalas — saugoti privačią nuosavybę.

5. Darbininkai turi už savo darbą gauti teisingą atlyginimą. "Viena didžiausių darbdavio pareigų — duoti kiekvienam, kas jam teisingai priklauso". Atlyginimas nustatomas darbdavio ir darbininko susitarimu. Bet jis turi būti teisingas. Darbininko atlyginimas neturi būti mažesnis už tą, kokio jam reikia, kad galėtų padoriai pats su savo šeima išsilaikyti. Jei darbininkas būtų sąlygų priverstas dirbti už mažesnį atlyginimą, tai prieštarautų teisingumui. Iš teisingai gauto atlyginimo, ir taupydamas, darbininkas gali įsigyti nekilnojamą nuosavybę. Tai padidina jo ir jo šeimos saugumą ir jo norą dirbti bei taupyti.

6. Darbininkai gali savo padėtį pagerinti, susiorganizuodami į draugijas bei sąjungas. Draugijų buvimas yra pagrįstas taip pat prigimtąja teise. Valstybė yra sukurta tai teisei saugoti, o ne jai naikinti. Jei valstybė draustų piliečių susivienijimus, ji prieštarautų pati sau. Valstybė turi teisę joms prieštarauti tuo atveju, jei jos prieštarautų dorovei, teisingumui arba valstybės gerovei. Popiežius laikė pageidautina, kad darbininkų draugijos augtų savo skaičiumi ir savo veikla.

Enciklikoje stipriai pabrėžtas reikalas burtis ir į religines draugijas, į kurių reikalus valstybė neturi kištis.

Kaip matome, enciklikoje išdėstyta Bažnyčios socialinė doktrina. Nors ji paskelbta prieš 90 metų, dauguma joje išdėstytų principų galioja ir šiais laikais, nežiūrint, kad gyvenime nuo to meto daug kas pakito. Ji joje keliamus klausimus nagrinėja socialiniu požiūrių. Bet jie išplito ir į politines programas. Tuo būdu kalbama enciklika paskatino krikščioniškosios demokratijos atsiradimą ir jos išplitimą. Ji buvo svarbiausias krikščioniškosios demokratijos šaltinis ir pagrindas. Ji nurodė pagrindinius principus, nuo kurių socialiniame gyvenime negali nutolti krikščionis valstybininkas. Sakoma, kad, nesusipažinus su *Rerum novarum*, negalima suprasti ir krikščioniškosios demokratijos.

TAUTOS FONDAS IR LIETUVOS LAISVĖS IŽDAS

Tautos Fondas (sutrumpintai TF), angliškai Lithuanian National Foundation, Inc., (sutrumpintai LNF), kurio buveinė yra 345 Highland Boulevard Brooklyn, N.Y. 11207, yra vienintelė pasaulinio masto korporacija telkianti lietuvių aukas nenuilstamai kovai remti okupuotos Lietuvos išlaisvinimui ir nepriklausomybės atstatymui.

Tautos Fondas yra sumanytas ir įsteigtas VLIKo nutarimu.

1973 m. TF persiorganizavo ir Amerikos valdžios įstaigose užsiregistravo kaip niekam nepriklausoma, savarankiška ir nuo valstybės mokesčių atleidžiama pelno nesiekianti korporacija. TF turi anspaudą su įrašu "Lithuanian National Foundation Corporate Seal 1973".

VLIKui visam laikui Statutu yra patikinta 45% visų balsų, sprendžiant bet kuriuos TF organizacinius ar financinius klausimus. TF glaudžiai bendradarbiauja su VLIKu. Nuolatiniam ryšiui palaikyti į VLIKo tarybos posėdžius yra kviečiamas TF Valdybos pirmininkas arba jo atstovas.

Kasmet yra šaukiamas Tautos Fondo narių suvažiavimas. TF pilnateisiais nariais yra visi asmenys ir organizacijos įnešę į TFą ne mažiau 100 dol. Suvažiavime išrenkama Tautos Fondo Taryba, kuri yra vyriausias TF organas. Taryba išrenka valdybą einamiesiems reikalams tvarkyti, kontrolės komisiją ir TF teisinius tarėjus.

Keičiantis VLIKo vadovybei, TF vadovybė lieka ta pati. Renkant Tautos Fondo naują tarybą, VLIKas, kaip minėta, turi 45% viso suvažiavimo balsų.

TF atskaitomybę tikrina metiniame suvažiavime išrinkta Kontrolės komisija.

Tautos Fondas sutelkti reikalingoms lėšoms turi platų talkininkų tinklą. Kitose šalyse ir šio krašto didesnėse vietovėse sudarytos TF atstovybės, o mažesnėse lietuvių apylinkėse yra TF įgaliotiniai. Atstovybės ir įgaliotiniai yra pagrindiniai finansų organizatoriai remti ir palaikyti Lietuvos laisvinimo bylą. Floridos valstijoje veikia St. Petersburg atstovybė su įgaliotiniais: Miami Beach, Palm-Juno Beach ir Sunny Hills apylinkėmis. Numatytas ateityje ir platesnis tinklas. Be to, yra įgaliotiniai Daytone ir Rochesteryje. Sudaryta TF atstovybė Californijos valstijoje. Sėkmingiausiai veikia Kanados krašto atstovybė ir

tolimesnėse šalyse — Australijoje, Anglijoje, Naujoje Zelandijoje atstovybės.

Tautos Fondas pirmoje eilėje yra įsipareigojęs pilnai apmokėti visą metinę VLIKo priimtą ir patvirtintą išlaidų sąmatą. VLIKas garsina pavergtų lietuvių troškimą išsilaisvinti iš sovietų priespaudos ir atgauti valstybinę nepriklausomybę, kurią sugriovė sovietai. VLIKas planuoja stiprinti ryšius su Europos valstybėmis, laimėti Europos forumą Lietuvos išlaisvinimo bylai. VLIKas palaiko artimus ryšius su Lietuvos Diplomatinės Tarnybos atstovais ir Baltijos bei kitų pavergtų kraštų organizacijomis.

VLIKo redaguojamas ir Tautos Fondo finansuojamas "ELTA" informacinis biuletenis net šešiomis kalbomis kiekvieną mėnesį pasiekia laisvojo pasaulio valstybių pareigūnus, politikus, veikėjus, kongresų ir parlamentų narius, žinių agentūras, bibliotekas, universitetus ir lietuvių spaudą, informuodamas apie sovietų sistemos terorą, apie naujus areštus ir tardymus pavergtoje Lietuvoje, apie rezistentų žygius, kančias kalėjimuose, darbo lageriuose, psichiatrinėse ligoninėse ir Sibiro taigose. ELTA leidinyje dedamos ištraukos iš Bažnyčios Kronikos ir kitos pogrindžio spaudos, nušviečiant dabartinę esamą padėtį pavergtų tautiečių, nenuilstamą kovą, bei pastangas ir ryžtą už savo tautos laisvę. ELTA dar reguliariai leidžia Paryžiuje prancūzišką "Bulletin Lithuania" (keturis kartus per metus, redaguoja B. Venskuvienė) ir Romoje itališką "Elta-Press" (kas mėnuo, redaguoja msgr. V. Mincevičius). Europietiška spauda tuos biuletenius daugiau panaudoja, negu kur kitur. Tat lietuvių aukotojų įnašas Tautos Fondui ir yra palaikoma visa VLIKo ir ELTos veikla. Kas TF aukoja bent 25 dol. metuose, gauna veltui ELTA biuletenius lietuvių arba anglų kalbomis pagal pageidavimą.

Daug išlaidų pareikalauja VLIKo remiamos radijo programos į okupuotą Lietuvą, tačiau jos reikalingos, nes pavergtų lietuvių labai laukiamos. Be to, memorandumai, peticijos, bendravimai su įtakingais Amerikos ir kitų kraštų valdžios pareigūnais, bei atatinkami leidiniai, knygos kur taip pat susiduriama su išlaidomis.

Šiais metais Tautos Fondas finansavo išleidimą dr. Juozo Pajaujo-Javio knygos "Soviet genocide in Lithuania". Parašyta anglų kalba apie sovietų lietuvių tautos naikinimą-žudymą. Knyga tinka informuoti kitataučius apie sovietų sistemą, genocidą ir tautų naikinimą.

Tautos Fondas yra įsteigęs Lietuvos Laisvės Iždą — tai kraitis Lietuvai, kurio pagrindinis kapitalas yra užšaldytas ir laikui atėjus, bus perduotas laisvos demokratinės Lietuvos vyriausybei. Lietuvos Laisvės Iždo palūkanos ar koks kitas pelnas yra pervedamas į bendrą Tautos Fondo kasą tautos laisvinimo kovai paremti. Šį iždą tvarko ir administruoja Tautos Fondo vadovybė, tik yra užvesta atskira šio iždo sąskaita. Daugiausia į šį iždą yra įnešami testamentiniai palikimai, bet gali būti įnešamos ir kitos aukos pagal aukotojo pageidavimą. Testamentiniai lietuvių palikimai yra labai didelė parama tautos laisvinimo kovai. Nors daugiausia jie saugojami išlaisvintai Lietuvai, tačiau jų palūkanos naudojamos šiandien.

TF vadovybė yra nusistačiusi visus pinigus laikyti šios šalies bankuose, kurie moka didesnes palūkanas.

Tautos Fondas aukas renka ištisus metus. Visos aukos atleidžiamos nuo federalinių mokesčių.

Visi lietuviai, jaučiantieji pareigą, Lietuvos laisvei skiriamą auką atiduokime tiems, kurie rūpinasi Lietuvos išlaisvinimu, tai yra Tautos Fondui.

Testamente įrašykite: Lithuanian National Foundation, Inc. 345 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

Susirašinėkite ir aukas siųskite šiuo adresu: Tautos Fondas (arba Lithuanian National Foundation, Inc.) P.O. Box 21073 Woodhaven, N.Y. 11421

Marija Petraitienė

"Kai dabar civilizuota barbarija slenka užvaldyti pasaulio iš kairės ir iš dešinės, krikščionija yra viltingiausias pusiausvyros veiksnys, kuris saugoja visuotines kultūrines vertybes, gina vienu laiku asmenybės teises ir visuomenės pagrindus, tikrą autoritetą ir gerai suprastą laisvę ir sykiu laidoja tolimesnės pažangos galimybes."

Stasys Šalkauskis

SUKAKTYS

DVI VYSKUPO ANTANO DEKSNIO SUKAKTYS

Šių metų gegužės mėn. lietuvių vyskupas išeivijoje dr. Antanas Deksnys atšventė savo 75 metų amžiaus sukaktį ir kiek vėliau tą patį mėnesį atšventė ir savo kunigystės 50 metų sukaktį.

Sukaktuvininkas vyskupas A. Deksnys yra kilęs iš rytų aukštaičių gausios ir religingų ūkininkų šeimos, išlaikiusios religines tradicijas ir religinę nuotaiką. 1918 metais baigdamas Onuškio pradžios mokyklą ir 1926 m. Rokiškio gimnaziją, gerų mokytojų įtakoje gavo gerą mokyklinį išauklėjimą. Brendo idealistinėse ateitininkų ir skautų organizacijose. Visa tai paveikė būsimąjį Sielų Ganytoją pasirinkti Dievui, tėvynei ir žmonėms tarnauti pašaukimą, kurį subrandino Kauno kunigų seminarijoje, sutvirtindamas jį filosofijos ir teologijos mokslais.

1931-34 vikaravo Panevėžio katedroje, o 1934-36 Biržų parapijoje. Norėdamas pagilinti savo išsimokslinimą ir itin sociologijos ir pedagogikos mokslus, studijavo Fribourgo, Šveicarijoje, universitete, kurį 1941 metais baigė filosofijos daktaro laipsniu.

Bolševikams Lietuvą okupavus, kun. dr. A. Deksnys iš Šveicarijos nuvyko į Ameriką, kur dirbo pastoracinį darbą Šv. Kryžiaus parapijoje Mt. Carmel, Pa. vikaru. Nuo 1943 m. lietuvių parapijos klebonas East St. Louis, Ill. Čia pastatė parapijai naują bažnyčią. Buvo pakeltas prelatu. Čia dirbdamas savo pasiaukojimu patraukė į tikėjimą jau nuo Bažnyčios atšalusius savo tautiečius.

Šv. Sostas, įvertindamas prel. dr. A. Deksnio religinį uolumą ir pasiaukojimą savo parapiečiams, paskyrė jį vyskupų vadovauti Vakarų Europoje plačiai išsiskleidžiusių lietuvių sielovadai. Jos uždavinys, kad tikintieji pilniau gyventų Evangelijos dvasia, kad religijos dvasia klestėtų šeimose ir kad jaunimas pasisavintų religinius ir tautinius idealus.

Vysk. A. Deksnys yra bendradarbiavęs katalikiškoje spaudoje Lietuvoje (XX Amžiuje, Panevėžio balse ir kt.) ir JAV pedagoginiais ir socialiniais klausimais.

P.M.

KAN. VACLOVAS ZAKARAUSKAS

Kan. Vaclovas Zakarauskas, vienas mūsų iškilių dvasininkų, žymus pamokslininkas, auklėtojas, visuomenininkas, gabus publicistas ir šio žurnalo bendradarbis, šiais metais švenčia dvi savo gyvenime svarbias sukaktis: gegužės mėn. su iškilmingomis pamaldomis atšventė savo kunigystės 50 metų sukaktį ir lapkričio mėn. švenčia 75 metų savo amžiaus sukaktį. Abi šios sukaktys yra kartu ir kanauninko V. Zakarausko intensyvaus darbo Bažnyčiai ir tautai sukaktys.

Kan. V. Zakarauskas gimė 1906 m. Pievelių kaime, Rumšiškių valsčiuje. Mokėsi Kaune "Aušros" berniukų gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje ir Vytauto Didžiojo Universiteto teologijos-filosofijos fakultete. 1931 metais buvo įšventintas kunigu ir paskirtas Kauno arkikatedros-bazilikos vikaru. Čia greitai ėmė garsėti savo pamokslais, kurie per 13 metų buvo transliuojami per radiją visai Lietuvai. Pasitaikydavo, kad, jam kritiškai pasisakant dėl valdžios politikos Bažnyčios atžvilgiu, pamokslų transliavimas radijofone buvo pertraukiamas.

1933-40 dar dirbo "Aušros" mergaičių ir berniukų gimnazijose kaip kapelionas ir mokytojas.

1948 m. Kauno arkivyskupas J. Svireckas kun. V. Zakarauską pakėlė Kauno kapitulos garbės kanauninku. Vokietijoje buvo Augsburgo gimnazijos ir technikos mokyklos kapelionu. 1950 metais atvyko į JAV ir visą laiką dirbo pastoracinį darbą Čikagoje kaip Šv. Marijos Gimimo parapijos vikaras. 1950-65 buvo Marquette Parko lituanistinės mokyklos vedėjas ir mokytojas.

Kaip visuomenininkas kan. V. Zakarauskas veikė ateitininkuose, Kauno Pilies pavasarininkų kuopoje, kaip dvasios vadas zitiečių draugijoje, buvo Pavasarininkų Vyrų Sąjungos dvasios vadas, leidyklos Lux narys, JAV LB pirmosios tarybos narys, 1958-64 Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos centro valdybos narys, Reg. Lietuvių Bendruomenės prezidiumo vicepirmininkas, Čiurlionio galerijos Inc. direktorius ir kitų organizacijų narys.

Bendradarbiavo Ryte, Vyrų Žygiuose, Pavasaryje, Tiesos Kelyje, Žiburiuose, Drauge, Lux Christi, Tėvynės Sarge ir kituose laikraščiuose.

Savo straipsniuose kan. V. Zakarauskas, kaip gabus ir subrendęs publicistas, pasižymi labai aštria logika, taikliais klausimų formulavimais ir teisingais atsakymais į laikraščiuose ke-

liamas nereikalingas diskusijas ir neteisingus išpuolius.

Vokietijoje yra kurį laiką redagavęs Žiburius, Amerikoje Muzikos žinias ir ilgą laiką buvo Tėvynės Sargo redakcijos narys. Yra išleidęs brošiūras Pasninkas 1932 m., Motina Sopulingoji 1934 ir Auklėjimas 1938 m.

P.M.

DEŠIMT METŲ NUO ANTANO REPŠIO MIRTIES

Šių metų birželio 12 d. sukako dešimt metų, kaip išeivijos katalikiškosios organizacijos ir visuomenė neteko teisininko Antano Repšio: neteko didelio idealisto, veiklaus ir pozityvaus visuomenininko, turėjusio įvairių užsimojimų visuomeninėje ir politinėje veikloje ir dėl to vaidinusį reikšmingą vaidmenį lietuvių visuomenėje.

Jo netekimas ir dabar jo atstovautose organizacijose dar jaučiamas, kad jis visur galėjo stipriau pasireikšti dėl savo didelio išsilavinimo: jis buvo išėjęs VDU teologijos-filosofijos fakultetą (istorijos ir geografijos mokslus), baigęs teisių fakultetą ir tremtyje buvo Heidelbergo universitete pasiruošęs teisių mokslų doktoratui: buvo išlaikęs privalomus daktaro laipsniui gauti egzaminus ir parašęs disertaciją ir tik, atėjus laikui važiuoti į Ameriką, nebespėjo jos apginti. Taigi Antanas Repšys buvo plačiai išsilavinęs, kokių išeivijai, ypač Lietuvos laisvinimo veiklai yra labai reikalinga.

Rokiškio gimnazijoje Antanas buvo pasižymėjęs kaip veiklus moksleivis ateitininkas, universitete kaip veiklus studentas ateitininkas, Vytauto klube veiklus narys ir pirmininkas, universiteto studentų atstovybėje kaip veiklus veikėjas, atstovavęs studentus ateitininkus. Baigęs Karo mokyklą, kaip atsargos karininkas dirbo Ginklavimo Valdyboje. Okupacijų metu buvo pogrindžio dalyvis. Tremtyje, Vokietijoje, ir vėliau Čikagoje buvo ateitininkų ir krikščionių demokratų veikėjas. Čia suorganizavo išeivijoje esančius Vytauto klubo narius, atgaivino jo veikimą ir vadovavo jo seniūnijai.

Susidūręs su studijas baigusiais ar bebaigiančiais ateitininkais, besidominčiais politiniais klausimais ir Lietuvos ateitimi, padėjo jiems susiorganizuoti į Krikščioniškosios Demokratijos Studijų Klubą, rūpindamasis juose gaivinti Lietuvos valstybingumo idėją. Greta to, Antanas įsijungė į Amerikos Lie-

IN MEMORIAM

MIRĖ STASYS BARZDUKAS

Stasys Barzdukas buvo gimęs 1906 metais Marijampolės valsčiuje, Meškučių kaime. Baigęs Marijampolės gimnaziją ir Lietuvos universitetą, nuo 1928 metų buvo lietuvių kalbos mokytojas Tauragės mokytojų seminarijoje ir Prienų ir Alytaus gimnazijose. 1941-44 m. Alytaus gimnazijos direktorius. 1945-49 Eichstaetto lietuvių gimnazijos mokytojas. 1949 m. emigravo į JAV, apsigyveno Clevelande. Buvo vienas lituanistinės mokyklos steigėjų ir jos ilgametis mokytojas. Dirbo Lietuvių Bendruomenėje. Vadovavo Clevelando apylinkei ir apygardai. Nuo 1961 m. LB JAV centro valdybos pirmininkas. PLB centro v-bos vykd. vicepirmininkas. 1969 — 73 PLB centro valdybos pirmininkas, vėliau garbės pirmininkas. Jam LB-nei vadovaujant, ji pateko į Lietuvių Fronto Bičiulių įtaką ir jų vadovavimą.

Savo straipsnius spausdino "Ateityje", "XX Amžiuje", "Gimtojoje kalboje", "Aiduose", "Drauge" ir kt. Įsteigė "Pasaulio lietuvį" ir 1963-75 m. jį redagavo. Savo straipsniais, savo įtaka ir veikla nustatė tolimesnę LB kryptį bei jos santykius su VLIKu ir ALTu.

Mirė 1981 m. rugsėjo 3 d.

V-as

---

tuvių Katalikų Federacijos veiklą ir buvo jos Čikagos apskrities pirmininkas ir ilgai jam vadovavo.

Negalėdamas Amerikos gyvenimo sąlygose dirbti savo specialybėje, Antanas dirbo kitų sričių sunkų darbą, kuris pakenkė jo širdžiai. Ir to nelabai paisydamas, Antanas Repšys ėmėsi dirbti ir Amerikos Lietuvių Taryboje, rašė jos istoriją, dirbo kaip Leono XIII-jo fondo reikalų vedėjas. Organizavo Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos Čikagos skyrių, buvo pirmininkas. Daug rūpinosi Cicere sergančiu prelatu Mykolu Krupavičium ir, jam mirus, buvo jo testamento vykdytojas.

Kalbami darbai bei rūpesčiai drauge su pasiaukojančia veikla galutinai pakirto jo sveikatą, ir jis išsiskyrė iš šio pasaulio, kur išeivijos visuomenėje jo laukė dar daug atsakingų darbų.

ĮVYKIAI IR PROBLEMOS

Išsilaisvinimo perspektyva

"Perspektyvų" 9-me numeryje yra ilgas Aleksandro Solženicyno laiškas, kuriame svarstoma Rusijos ateitis, ir Andrejaus Sacharovo išdėstytos kritiškos mintys dėl Solženycyno ateities planų. Tie rusų didieji protai — Solženicynas ir Sacharovas — atvirai kalba apie, rodos, netolimą komunistinės santvarkos subyrėjimą ir planuoja būsimos Rusijos valstybės santvarką. Tai rodo, kad tų įvykių laikai jau artėja ir jau nebe toli. Jeigu jau tie rusai numato Sovietų Sąjungos eneksuotų tautų atpalaidavimą laisvam gyvenimui, tai tuo labiau mes turėtume drąsiai siekti Lietuvos išsilaisvinimo, daugiau juo tikėti ir dažniau jį svarstyti, nes anksčiau ar vėliau tas išsilaisvinimas įvyks.

Ten tebėra dar tokia pažiūra į žmogų

Sovietų Sąjunga dar nėra pasiekusi tos socialinio išsivystymo stadijos, kada žmogus yra traktuojamas kaip žmogus, kaip žmogiškoji būtybė. Kas turi savo įsitikinimus ir jų laikosi ir aukojasi dėl savo tautos, kaip kad bolševikų įkalinti lietuviai patriotai Balys Gajauskas, Viktoras Petkus, Antanas Terleckas ir Julius Sasnauskas, — jiems tokie žmonės tik socialinės atmatos, išmestinos į sąšlavyną (kaip kad jie yra padarę su daugeliu milijonų į Sibirą deportuotų geriausių žmonių). ("Komjaunimo Tiesa, 1981 m. balandžio 5-6 d.).

ELTA

Bolševikų persekiojamieji

Laužydami Helsinkio susitarimą, bolševikai 1980 m. nuteisė lietuvius patriotus Vytautą Skuodį, Gintautą Iešmantą, Algirdą Statkevičių, Justą Gimbutą, Julių Sasnauską, Antaną Terlecką, Povilą Buzą, Anastazą Janulį, Oną Vitkauskaitę, Genę Navickaitę, Liutarurą Kazakevičių, Vytautą Abrutį ir Jadvygą Stanelytę sunkiomis ir ilgalaikėmis bausmėmis.

Pranešdami apie tai, lietuvių Helsinkio grupės nariai Ona Lukauskaitė-Poškienė, kunigas Bronius Laurynavičius, Mečislovas Jurevičius ir Vytautas Vaičiūnas skatina visus daryti viską, kad jiems būtų panaikintos teismo uždėtos bausmės, kurios prieštarauja tarptautiniams Sovietų Sąjungos įsipareigojimams.

Išeiviams grasinimai

1. Amerikoje lankydamasis, aukšto lygio agentas, buvęs profesorius, susiradęs kai kuriuos buvusius bendradarbius bei pažįstamus, įtaigojo: turite panaikinti VLIKą, taip bus (jums) geriau (suprantama Sovietų Sąjungai užėmus Ameriką).

2. Bendresnis agentų gąsdinimas: "Tu savo veikla išeivijoje esi padaręs Sovietų Sąjungai daug bloga. Jai tai viskas yra žinoma, ir ji to nepamirš. Bet tu dar gali savo darbais išeivijoje išpirkti savo nusikaltimus".

Kai ką tai yra paveikę.

Fanatizmas

Fanatizmas reiškia dvasinį siaurumą — per didelį susitelkimą su stipria emocine baze į vieną kurią nors vertybę, nebeatsižvelgiant į jų kitas, svarbesnes. Tuo fanatizmas reiškia didelį vienpusiškumą, sustiprintą vyravimo siekimą.

Fanatizmas yra priešingas tolerantiškumui. Jis griauna viską, kas tik ne "aš" ir ne "mūsų".

Politikoje fanatizmas yra daugiau būdingas politiškai nesubrendusiems nekritiškiems jauniems žmonėms, kurie lengvai pasiduoda kurstymui bei kiršinimui, padėdami įvykdyti visas revoliucijas ir pagelbėdami įsigalėti visiems diktatoriams. Neatsakingi vadai sufanatina aktyvesnį jaunimą, palenkdami jį savo planams įvykdyti ir savo įtakai visuomenėje išplėsti.

Mūsų gyvenimo sąlygomis fanatizmas atlieka skaldomąjį vaidmenį. Fanatikai stoja į kryžiaus karą prieš kitų srovių žmones ir išvysto žalingą prarają tarp "savųjų" ir "kitų".

Fanatizmas yra labai žalingas išeivijoje. Mums yra reikalingas visų jungimas bendram uždaviniui, o ne fanatiškas kitų smerkimas bei jų atstūmimas nuo bendro darbo ir bendrųjų tautos uždavinių.

Fanatizmas pasireiškia beatodairiškumu: asmeninių ar grupinių tikslų siekdamas, fanatikas nepaiso, kokią žalą jis daro visuomenei, tautai, tėvynei, organizaciniam gyvenimui.

Fanatikui visos priemonės pateisinamos. Fanatizmas kliudo jaunų žmonių socialiniam išsivystymui, įdiegdamas jiems asocialumą — neapykantą kitaip manantiems ir kitoms organizacijoms priklausantiems asmenims.

Samdytasis veiksnys

"Naujų kelių" ieškotojai ir siekiantieji sulikviduoti esamus Lietuvos laisvinimo veiksnius išėjo į viešumą su nauju sumany-

mu — siūlymu amerikiečių pavyzdžiu pasisamdyti jų interesams ginti kompetetingus žmones, kurie vietoje mūsų pačių atstovų už pinigus kovotų dėl Lietuvos išlaisvinimo. Pavyzdžiu čia nurodoma neviešai veikianti labai išplitusi lobininkų arba lietuviškai verčiant, prieangininkų profesija. Visų labai pinigingų korporacijų ir institucijų vadovai jau nebesikreipia su reikalais į aukštus pareigūnus, o pasisamdo apsukrius asmenis, kurie prieangiuose susitinka įtakingus politikus bei galinčius savo balsais reikale nusverti kongreso bei senato narius ir moka bei turi priemonių jiems paveikti jų naudai.

Iš laikraščių sužinojome, kad kai kurie Kalifornijos lietuvių politikai jau yra susitarę su viena prieangininkų grupe, kuri jiems apsiėmė vesti Lietuvos laisvinimo veiklą.

Kalbamiems politikams plačiau neatskleidus, kaip lobininkai veiks Lietuvos laisvinimo dirvoje plačiame pasaulyje, tenka palaukti platesnių tuo reikalų informacijų. Tuo tarpu jiems linkime nepakenkti lietuviškam reikalui.

Padorioji dauguma

Vis daugiau įsigalint Amerikoje liberalizmui, didėja tolerancija įvairiems nemoralumams. Moralinis nuosaikumas dažnai komentuojamas kaip konservatyvumas. Valdymo sferose nekovojama su korupcija, gausėja nusikaltimai, vis daugiau suira šeimų. Auklėjime nyksta drausmė, iš jo dingo moralinis ugdymas. Vis daugiau nemoralumų rodoma televizijoje. Seksualiniu auklėjimu mokyklose sunaikintas sekso intymumas, sumenkinta seksualinė moralė. Jaunime plinta narkotikų vartojimas. Daug kas tose apraiškose mato viso gyvenimo numoralėjimą. Prieita prie to, kad žmonių mokesčių keliu sumokėtais pinigais apmokamas negimusios gyvybės žudymas. Netrūksta spaudoje pasisakymų, kuriuose kalbami nemoralumai išvedami iš gyvenimo pažangos, o jų smerkimas paaiškinamas nepažangumu.

Taip Amerikoje didėjant moralinei degeneracijai, pradėjo gausėti pasisakymų, kad įvairiems nemoralumams gyvenime nesipriešina ir dargi juos pateisina bei gina tik maža gyventojų dalis — tik mažuma. Tuo tarpu didžioji jų dalis yra susirūpinusi dvasinių vertybių naikinimu viešajame gyvenime. Žodžiu, didžioji amerikiečių dalis, arba jų dauguma, nors ir gyvendama nemoralioje aplinkoje, yra dar padori. Taip pribrendo mintis ir reikalas padoriai daugumai pasipriešinti prieš moralei abejingosios visuomenės dalies visų rūšių viešųjų nemoralumų toleravimą. Pradėta reikalauti, kad padorioji dauguma imtųsi

iniciatyvos su jais kovoti. Taip gimė Padoriosios daugumos (Moral Majority) sąjūdis, kuris jau drąsiai pasisako viešosios moralės ir dar daugiau viešosios nemoralės klausimais.

Tam sąjūdžiui populiarėjant, jo įtakos didėjimu labai susirūpino liberalai politikai, kurie bijo jo galimos įtakos rinkimuose. Jie griebėsi nuginčyti visuomenės moralinio menkėjimo prileidimus ir įrodyti, kad šiais laikais nėra tokių dorovinių nukrypimų, kurie pralenktų praeities nemoralumas ir dėl kurių reikėtų susirūpinti.

Nežiūrint šios liberalų reakcijos prieš moralistų skelbimą nemoralumams kovą, padoriosios daugumos balsas vis daugiau girdimas.

Išeivijos gyvenime iškyla kiek kitokios moralinės problemos, negu amerikiečių gyvenime. Tačiau ir čia jų netrūksta, kaip melas ir šmeižtai spaudoje ir daugelis kitų. Tik ir čia reikia sutikti, kad jos liečia tik išeivių mažumą.

Lietuvos laisvės lyga

Okupuotoja Lietuvoje veikianti Lietuvos Laisvės Lyga, kovojanti dėl Lietuvos nepriklausomybės atstatymo, buvo įkurta Vilniuje 1978 m. birželio 14-15 dienomis.

Jos 1979 m. rugpiūčio 3 d. Sovietų Sąjungos vyriausybei įteiktą Moralinį Ultimatumą, neseniai skaitėme išeivijos laikraščiuose (perspausdintą iš "Aušros" 17 nr.

Lietuvių grupės veikla

Nors ir pati persekiojama, Lietuvių grupė Helsinkio nutarimams sekti nuo 1976 metų, protestuodama prieš lietuvių persekiojimą, yra įvairioms Sovietų S-gos vyriausybės institucijoms įteikusi arti 40 skundų bei protestų ir daug kartų kitaip reagavusi dėl lietuvių areštų ir persekiojimų.

(ELTA).

KRITIŠKAI VERTINANT

VALSTYBININKAS POLITIKOS SŪKURIUOSE

Neseniai Čikagoje buvo išleista knyga, pavadinta "Valstybininkas politikos sūkuriuose". Tai yra ypatinga knyga. Ji yra ypatinga tuo, kad išeivių tarpe atsirado kruopščiai ir su meile paruoštas veikalas, bet be autoriaus pavardės. Jos autorius yra nežinomas arba, jei ir yra kitų spėliojamas, tai neskelbiamas. Ir net nežinome, ar jis tebegyvena, nes ją parašęs autorius gyvena okupuotoje Lietuvoje, ją rašė slaptai ir tos knygos rankraštis į Vakarus buvo atvežtas taip pat slaptai.

Tas faktas mums atskleidžia, kokiomis sąlygomis veikia, kuria ir rašo mokslo veikalus mūsų broliai okupuotoje Lietuvoje. Ir argi netragiška, kad žmogus su dideliu pasiaukojimu ilgą laiką renka dokumentus ir kitokią knygai parašyti reikalingą medžiagą, slaptai kur užsidaręs ją rašo, kelis kartus šimtus puslapių perrašinėja ir po to ne tik nesusilaukia nusipelnytos autoriaus garbės ir negali jos išleisti, bet turi nuo barbariško režimo (net ir nuo savųjų) slėptis, kad už atliktą mokslo darbą jis nebūtų žiauriai nubaustas.

Valstybininku vadiname plataus masto politiką, kuris duoda didelį įnašą į valstybės valdymą ir padaro didelę įtaką jos gyvenimui bei jos vadovavimui. Kalbamoje knygoje aprašomas toks valstybininkas yra Lietuvoje pravedęs žemės reformą ir buvęs Lietuvos parlamentinės daugumos vadas prelatas Mykolas Krupavičius. Knygos autorius, susirūpinęs, kad okupacijų, emigracijos ir didžiųjų Lietuvos nelaimių laikais nedingtų ir neliktų istorijoje pamiršta iškili mūsų visuomeninio ir politinio gyvenimo asmenybė, surinkęs jam prieinamus Krupavičiaus gyvenimą bei veiklą liečiančius faktus, paruošė išsamų Krupavičiaus gyvenimo ir jo darbų aprašymą, kurį vadiname monografija.

Gyvendamas okupuotoje Lietuvoje, tos monografijos autorius nežinojo, kad išeivijoje išleista dvigubai didesnė ir platesnė to paties valstybininko monografija, parašė kitą, taip pat vertingą. Bet tas jo darbas nebuvo veltui. Krupavičius vertas kelių monografijų. Nors ir ta pačia tema rašydamas ir tą patį asmenį aprašydamas, jis jo vertingumą bei didingumą parodė daugeliu kitų atžvilgių, kurie nebuvo paliesti ar kitaip komentuoti išeivijoje išleistoje monografijoje. Jo knygoje daugiau atsispindi kiek kita aprašomo asmens gyvenimo dalis ir joje daugiau pa-

liečiamas kiek kitas laikotarpis. Jis su savo knyga mus nuveda į nepriklausomą Lietuvos gyvenimą, į Lietuvos nepriklausomybės atstatymą ir į laisvos Lietuvos gyvenimą. Tuo tarpu išeivijoje gyvenantis kitos Krupavičiaus monografijos autorius rašė daugiau remdamasis asmenine pažintimi su Krupavičium ir pasikalbėjimais su juo, straipsniais bei studijomis ir kitais dokumentais, randamais jau šiame krašte. Okupuotoje Lietuvoje gyvenantis autorius aprašė daugiau kalbamo valstybininko jaunesnių ir nepriklausomo gyvenimo laikų politinę ir visuomeninę veiklą, tuo tarpu išeivijoje parašytoje monografijoje daugiau atpažįstame jau vyresnio amžiaus Krupavičių. Tuo būdu abi monografijos viena kitą papildo.

Krupavičius buvo didelė ir šakota asmenybė, dirbusi Lietuvai visą savo gyvenimą arba, kaip prof. Simas Sužiedelis viename savo rašte jį aptarė, kad jis dirbo Lietuvai ir dėl jos kovojo nuo savo amžiaus saulėtekio iki jo saulėlydžio. Tą Lietuvai paaukotą gyvenimą savo monografijoje nežinomas autorius aprašo, nors jis nežinojo apie Krupavičiaus darbus VLIKe, jo Lietuvių Bendruomenės sukūrimą ir kitų jo darbų išeivijoje. Bet jis surinko medžiagą iš archyvų, savo ir kitų žmonių atsiminimų apie Krupavičių daugiausia iš nepriklausomos Lietuvos laikų — apie jo darbą Lietuvos valstybę atstatant, Lietuvos konstituciją paruošiant ir Seime ją pravedant bei vėliau ją gyvenime realizuojant, Žemės reformos įstatymą paruošiant, Seime jį priimant ir jį praktiškai įvykdant — dalinant dvarų žemes ir tuo įvykdant labai reikšmingą socialinę reformą Lietuvoje. Anie laikai mums dabar įdomiausi ir istoriškai svarbiausi. Tuo būdu ta Lietuvoje paruošta Krupavičiaus monografija yra svarbus istorinis dokumentas. Joje randama aprašytų istorinių įvykių, kurie išeivijoje jau nebežinomi. Pvz. Lietuvos Tarybos planas kviesti grafą Urachą į Lietuvos sostą ir numatytos monarchijos demokratinė konstitucija. Taip pat įdomu, kaip Lietuva tada, nesutikusi pasidaryti monarchija, nuėjo iki diktatūros: 1918 m. gruodžio mėnesyje, Lietuvos Tarybos pirmininkui Antanui Smetonai išvykus į Vakarus, Tarybos pirmininko pareigas einantis Stasys Šilingas Lietuvai valdyti paskyrė diktatorium ką tik iš Rusijos sugrįžusį Mykolą Sleževičių, kuris nesutiko formaliai būti diktatorium, o tik sudarė naują (II-jį) ministerių kabinetą iš savo pakraipos žmonių; veikė energingai ir parodė gerą valstybinių reikalų supratimą. Įdomi šioje knygoje yra ir krikščioniškosios demokratijos doktrinos analizė.

Aprašydamas Steigiamojo Seimo darbus, monografijos auto-

rius didžiausiais ir sunkiausiais darbais laiko Lietuvos konstitucijos ir Žemės reformos įstatymo paruošimą ir priėmimą, kas buvo pasiekta Krupavičiui vadovaujant krikščioniškajam blokui. Autorius išskaičiuoja ir visą eilę įstatymų, kuriuos priėmė krikščioniškasis blokas, Krupavičiaus vadovaujamas. Patiekta trumpa, bet gana išsami Žemės reformos vykdymo ir išdalintų žemių apžvalga.

Monografija mums padeda suprasti, kad Krupavičius buvo svarbiausias nepriklausomų demokratinių laikų politikas ir valstybininkas, atlikęs daug svarbių darbų. Iš tų pačių laikų žinome ir daugiau iškilių politikų ir veikėjų, įvairių politinių srovių vadų, daug Lietuvai dirbusių ir daug tautai nusipelniusių. Jų gyvenimui įamžinti yra taip pat išleistų knygų — monografijų. Bet Krupavičius labai anksti prisidėjo prie lietuviško darbo ir dirbo su didele energija, su dideliu pasiaukojimu ir idealizmu ilgiausiai — iki mirties nuo jo nesitraukė. Du kartus bolševikų pasmerktas mirti. Ir Lietuvai okupacijoje esant, bolševikai, siekdami sunaikinti Lietuvoje religiją ir lietuvių savo tautos išlaisvinimo pastangas, labai piktai puola Krupavičių, jo nepamiršdami, kad jis Lietuvoje pravedė žemės reformą, pagerino Lietuvos ekonominį gyvenimą ir tuo pakenkė bolševikų planams.

Lietuvoje parašytos monografijos autorius Krupavičiaus asmenį paryškina arti jo gyvenusių ir su juo įvairiais laikotarpiais dirbusių asmenų atsiminimais bei dokumentais. Gale pridėti Krupavičiaus pasirašytas ir bolševikinei vyriausybei bei komunistų partijai įteiktas memorandumas ir Krupavičiaus drauge su buv. prezidentu dr. K. Grinium ir min. J. Aleksa pasirašytas ir vokiečių gen. komisarui Kaune dr. Rentelnui įteiktas memorandumas.

Nežiūrint besikeičiančių laikų ir patirtų veiklos sunkumų, Krupavičius iki mirties iš lietuviškojo fronto nesitraukė. Ir jau po ilgo gyvenimo, prie kapo artėdamas, jis vis dar sielojosi dėl lietuvybės išeivijoje ir vis neatlaidžiai mus barė už didelį mūsų savanaudiškumą, dėl per menko mūsų rūpinimosi lietuvybės išlaikymu, dėl išeivių lietuvių kalbos nebranginimo, dėl jų nesipriešinimo prieš čia vykstantį jaunimo nutautimo, dėl jų menko patriotizmo ir nesirūpinimo Lietuvos laisvinimo reikalais ir už daugelį kitų mūsų klaidų ir nusikaltimų Lietuvai.

Nežinomasis autorius, atpasakodamas Krupavičiaus gyvenimą, jo darbus ir jo milžiniškas pastangas lietuvių tautai gelbėti didžiųjų jos nelaimių metu, padarė didelį darbą.

Knygą išleido Leono XIII literatūros fondas Čikagoje 1980 m., remiamas dr. B. Palioko, M. Šmulkštienės, Vygantų šeimos, dr. K. Šidlausko, P. Vaduvio ir kitų, aukojusių knygos išleidimui po 1,000 dol. ar kitas stambias sumas. Spausdino M. Morkūno spaustuvė, Čikagoje.

M. Ciceriškis

PREL. PRANCIŠKAUS JURO MONOGRAFIJA

Rašyti apie žmogų su visais jo sugebąjimais bei pergyvenimais ir įvertinti jo gyvenime realizuotus ir nerealizuotus darbus ir jame vyravusias dvasines tendencijas bei kitiems sunkiai prieinamą jo dvasinį pasaulį — nėra visai paprasta. Viso to negalima aptarti medžiaginėmis sąvokomis, o tenka giliau įžvelgti į aprašomo asmens siekimus bei jo sielos gelmes ir pagal tai objektyviai įvertinti jo atliktus darbus ir nustatyti jo vietą bei reikšmę visuomenėje.

Lietuvių visuomenėje labai kūrybingų asmenybių aprašymus yra sukūręs prof. dr. Juozas Eretas, anksčiau parašęs prof. dr. Stasio Šalkausko ir prof. dr. Kazio Pakšto įspūdingas monografijas. Su praėjusių metų data Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija išleido naują prof. Ereto knygą, taip pat monografiją, *"Valančiaus šviesa už marių. Pranciškaus Juro ir jo bendrininkų gyvenimas bei veikla"*.

Prof. Eretą žinome kaip kūrybingą ir dinamišką asmenybę, iškilų ir produktyvų mokslininką, stipriai pasireiškusį visuomenininką, įvairių sričių veikėją. Šiame jo veikale jį matome kaip labai darbštų kultūrininką, labai stropiai surinkusį įvairiausią rašytinę medžiagą apie prel. Pr. Juro gyvenimą, jo tautinę, religinę, visuomeninę ir kultūrinę veiklą ir apie jo per gyvenimą surankiotą muziejinį palikimą.

Kalbamas veikalas — tai su giliu įsijautimu aprašytas prel. Juro gyvenimas nuo jo vaikystės iki jo 85-jų metų sukakties, padarytas įdomiu pasiskaityti ir istorikui pasinaudoti. Čia prof. Eretas parodė savo talentą suprasti ir aprašyti žmones ir paaukojo jį prel. Juro įamžinimui. Giliau įšvelgdamas į prelato siekimus bei darbus, jis sukūrė gražų jo paveikslą. O tas Juro gyvenimas beskaitant pasirodo ir įdomus ir dramatiškas. Dramatiškas jis yra tuo, kad prel. Juras nuo pat vaikystės visada siekė kurių nors svarbių dalykų ir turėjo kovoti su kliūtimis, kurios grėse visą jo likimą pakreipti kita kryptimi.

Tik baigęs pradžios mokyklą, jis gauna krautuvėse pardavėjo darbą ir, atrodo, turėjo būti patenkintas. Bet jis, susižavėjęs

Valančiaus idealu, negali tuo pasitenkinti: jis jaučia aukštesnį pašaukimą — išeiti į kunigus ir eiti Valančiaus nušviestu keliu. Monografijos autorius realistiškai to meto gyvenimo duomenimis parodo, kokios buvo didelės kliūtys, jam siekiant savo pašaukimo, ir kaip su jomis turėjo grumtis idealistas, nuo Šiaulių kilęs, kaimo jaunuolis ir kaip, nedarydamas jokių nuolaidų gyvenimo aplinkybėms, pagaliau tampa reikšminga lietuvių išeivių gyvenime asmenybe.

Norint patekti į kunigų seminariją, Jurui reikėjo išeiti atitinkamą mokslą savo paties jėgomis ir dar išmokti lotynų ir rusų kalbas. Kol jis tai pasiekė, iškilo nauja ir dar didesnė kliūtis: reikėjo eiti į rusų kariuomenę. Jai nugalėti jis bėga į Ameriką nuo kurios jis anksčiau kitus atkalbinėdavo. Bet ir Amerikoje jį lydi kliūtys į seminariją. Bandant jam užsidirbti pragyvenimą ir kartu siekti mokslo — mokytis buvo dar sunkiau. Čia prisidėjo dar ir kiti rūpesčiai: reikėjo rūpintis lietuvybės išlaikymu išeivijoje. Jam teko atsistoti lietuvių išeivijos jaunimo priešakyje — veikti lietuvių organizacijose, ruošti jaunimo vaidinimų vakarus, rašyti į laikraščius, spausdinti knygas ir vis plačiau dalyvauti lietuviškoje veikloje. Taip jo trokštama kunigystė neartėja, ypač kad jis nori ne tik išeiti į kunigus, bet ir nepertraukti lietuviško kultūrinio ir organizacinio darbo. Jį būtų priėmę vienas kitas vienuolynas ir išleidę jį į kunigus. Bet jam vien kunigystės be lietuviškos visuomeninės ir kultūrinės veiklos nepakako.

Daug dirbdamas, gavo džiovą. Teko nutraukti mokslą. Bet jis pailsėjęs savo idealizmu nugalėjo ligą. Surado pagaliau kunigų seminariją, kurioje jis buvo šelpiamas, kad galėtų išeiti į kunigus ir kurioje besimokydamas jis nebuvo sulaikytas nuo lietuviško darbo. Taip seminarijoje besimokydamas ir neatitrūkdamas nuo lietuviško darbo, Pr. Juras baigė seminariją ir buvo įšventintas į kunigus.

Lyg ir iškopė iš vargo, tapdamas kunigu. Tačiau rūpesčiai ir reikalavimai ne tik nesumažėjo, o dar ir prasiplėtė. Greta organizacijų veiklos atsirado šalpos reikalai, rūpesčiai parapiečių religiniais reikalais. Iš vikaro, vėliau ir klebono Juro organizacijos, laikraščių ir knygų leidimas ir įvairios religinės institucijos vis daugiau laukia ir reikalauja, ypač kada pamato kunigo jų reikalų supratimą ir jo dosnumą. Lankydamasis Lietuvoje, aplanko Pažaislį. Čia seserys kazimierietės parodo daug dalykų, kuriuos vienuolyne, bažnyčioje, jų gimnazijoje būtinai reikia įrengti, nupirkti, sutaisyti, tuo pačiu prašydamos daugelio

tūkstančių litų aukų. Kun. P. Juras neatsisako jų šelpti ir net tokia didele jų prašoma suma. Kur tik jis važiuoja, visur beldžiasi į jo jautrią širdį. Taip jis pasidarė mecenatu daugelio žymiausių katalikiškų institucijų Lietuvoje ir Amerikoje.

Lietuviškajai kultūrai ugdyti Amerikoje Juras įkūrė Kultūros Institutą. Tačiau kultūros ugdymo jis ėmėsi pats vienas savo lėšomis: leisdamas knygas ir, siekdamas įamžinti visų sričių lietuviškąją kūrybą, jis įkūrė Alkos muziejų, kur sutelkė labai daug visų sričių eksponatų.

Daug per gyvenimą dirbęs, prel. Juras paliko gilius pėdsakus kaip kunigas Amerikoje, kaip lietuvis veikėjas, kaip kultūrininkas ir kaip praeities palikimo rinkėjas bei saugotojas, kaip katalikiškų įstaigų bei institucijų mecenatas, kaip žurnalistas, knygų leidėjas ir daugelyje kitų sričių. Daugiausia pats visą gyvenimą dirbęs, per maža savo darbais viešai rodęsis, daug kur liko visuomenės nepakankamai įvertintas. Prof. J. Eretas, surinkęs prel. Juro veiklos dokumentus ir kitokią medžiagą, susipažinęs su Juro darbais bei siekimais, atskleidė jo asmenybę, ne kartą primindamas, kad Prel. Juras ėjo vyskupo M. Valančiaus pėdomis, nešdamas jo šviesą į išeivijos gyvenimą. Neplačios klebono pareigos parapijoje ir jo veikla išeivių organizacijose neleido jam atlikti daug kitų didelių darbų tautai ir negalėjo pasireikšti užsimojimais, kurie buvo už išeivijos ribų ir lietė visą lietuvių tautą. Tačiau ir su savo pasiryžimais ir nelabai plačioje aplinkoje darbais Juras padarė labai daug. O jo darbus ištirdamas ir aprašydamas prof. Eretas pagelbėjo jam išlikti vėlesnėms kartoms ir, lyg ir atsidėkodamas už jo nenuilstamą veiklą, sukūrė jam paminklą, kuris šviečia Valančiaus šviesa už Atlanto plačiame Amerikos žemyne.

Prof. Ereto veikale nėra kurio nors prel. Juro gyvenimo išgražinimo ar dirbtinio jo išaukštinimo. Prof. Eretas, kruopščiai ir sąžiningai surinkęs įvairiausią prel. Juro gyvenimą bei jo veiklą liečiančią medžiagą, sukūrė gana objektyvų jo vaizdą, nenuslėpdamas nei jo silpnų vietų, kaip pvz. jo didelio noro ir pastangų gauti paaukštinimą į prelato rangą, kas lyg rodytų jo tuštumą. Tačiau iš viso aprašymo matome, kad jis siekė to poaukščio, kurį jis buvo savo darbais nusipelnęs.

Juozas Eretas, **Valančiaus Šviesa už Marių.** Pranciškaus Juro ir jo bendradarbių gyvenimas bei veikla. Išleido Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija, Piazza della Pilotta 4, Roma Italia. Spausdintas Pontificia Universita Gregoriana spaustuvėje, Romoje. 1980 m. 354 psl.

P. Miškinis

TĖVYNĖS SARGO RĖMĖJAI

Iki š. m. spalių mėn. 10 d. prisiuntė:

Už 1981 m. nr. 1 (48):

Prel. J. Balkūnas, M. Peteraitienė ir dr. K. Valiūnas po 25 dol.: J. Mikeliūnas 11 dol., D. Vaičius 10 dol., A. Tamulionis ir P. Tamulionis po 8 dol.; po 5 dol.: K. Bačauskas, kun. A. Gleveckas, A. Januška, J. Jokubka, A. Juška, dr. B. Kasakaitienė, J. Lapinskas, B. Lukas, dr. Č. Masaitis ir J. Mulokas.

Už 1981 m. nr. 2 (49):

P. Povilaitis 50 dol., dr. J. Starkus 25 dol., dr. A. Rugienė 21 dol., J. Bobelis ir J. Gravrogkas po 20 dol., H. Idzelis 18 dol., K. Pabedinskas, dr. E. Tallat-Kelpša ir D. Vaičius po 15 dol. ir V. Sonda 14 dol.; po 10 dol.: B. Brizgys, J. Danis, vysk. dr. A. Deksnys, kun. L. Dieninis, K. Januta, A. Kasulaitis, M. Kižis, dr. J. Kuodis, dr. A. Laucis, kun. A. Račkauskas, S. Raštikis, kun. dr. V. Skilandžiūnas, P. Spėtyla, J. Stravinskas, dr. K. Šidlauskas, J. Vidmantas ir kun. dr. T. Žiūraitis, O.P.; P. Pagojus 9 dol.; dr. L. Kriaučeliūnas, P. Mikšys, I. Vakselienė ir A. Valavičius po 8 dol.; A. Tamulionis ir P. Tamulionis po 7.50 dol.; po 7 dol.: S. Gimbutienė, L. Jaras, J. Inčiūra, P. Šilas ir kun. J. Velutis; po 6 dol.: dr. P. Atkočiunas, A. Orentas, Vl. Šoliūnas, A. Vaičiulaitis ir A. Zundė; po 5 dol.: K. Bačauskas, dr. S. Bačkis, P. Balčiūnas, prel. V. Balčiūnas, kun. P. Baltrumas, dr. V. Bublys, E. Butkienė, J. Damas, dr. J. Danilevičienė, J. Daugėla, dr. J. Dičpinigaitis, A. Dovydaitis, A. Gaška, A. Januška, S. Jasaitienė, J. Jasys, dr. A. Juozevičienė, A. Juška, V. Kačinskas, kun. V. Karalevičius, dr. B. Kasakaitienė, dr. K. Katilius, V. Kazlauskas, dr. J. Kriaučiūnas, prel. J. Kučingis, J. Lapinskas, J. Laučka, J. Litvinas, M. ir V. Liūlevičiai, B. Lukas, A. Mažeika, dr. B. Mikonis, P. Minkunas, M. Nagys, J. Palys, E. Paliulionienė, B. Paliulis, kun. A. Petraitis, P. Polteraitis, K. Povilaitis, V. Prižgintas, dr. Z. Prūsas, J. Puleikis, V. Reklys, dr. K. Rimkus, B. Sakalas, J. Sakas, dr. R. Sidrys, I. Skirgaudas, J. Skorubskas, J. Šiaučiūnas, H. Šilinis, dr. L. Šimutis, A. Tauginas, kun. J. Tautkus, D. Tričienė, kun. dr. I. Urbonas, E. Vainauskienė, J. Žaliaduonis ir B. Žukauskas; po 4 dol.: P. Aleškaitis, B. Galinis, S. Griežė, dr. J. Jakštas, J. Motiejūnas, J. Pažemėnas, I. Petrauskas, dr. J. Stiklorius ir M. Valiukėnas; kiti po mažiau.

Visiems nuoširdžiai dėkoja

TĖVYNĖS SARGO LEIDĖJAI

TURINYS

K. Bartkus, Lietuvių partizanų karas su Sovietų Sąjunga 1
A. J. Kasulaitis, Kelios mintys apie Steigiamąjį Seimą 17
L. Giriūnas, Bolševikai apie Lietuvą 30
P. M., Krikščionys demokratai ir ateitininkai 44
J. Varnas, Politiniai bei socialiniai skilimai 48
M. Genys, Apie gyvenimo pasikeitimus Sovietų Sąjungoje..... 56
P. Stravinskas, Siekime vienybės laisvinimo darbe 62
Kan. V. Zakarauskas, Mirė A. A. Zenonas Danilevičius 68
V. Bagdanavičius, Apie Krupavičiaus memorandumą bolševikinei valdžiai 72
P. Maldeikis, Enciklikos Rerum novarum sukaktis 75
M. Peteraitienė, Tautos Fondas ir Lietuvos laisvės iždas 78
SUKAKTYS
P.M., Dvi vyskupo Antano Deksnio sukaktys 81
P.M., Kan. Vaclovas Zakarauskas 82
P.M., Dešimt metų nuo Antano Repšio mirties 83
IN MEMORIAM
V-nas, Mirė Stasys Barzdukas 84
ĮVYKIAI IR PROBLEMOS 85
KRITIŠKAI VERTINANT
M. Ciceriškis, Valstybininkas politikos sūkuriuose 89
P. Miškinis, Prel. Pranciškaus Juro monografija 92

AISIŲSTA PAMINĖTI

Vincas Žemaitis, MAŽOJI LIETUVA IR MES. P. J. Kušnerio studijai pasirodžius. Čikaga, 1981 m. Išleido Lietuvos Miškininkų Sąjunga išeivijoje. Spausdinta M. Morkūno spaustuvėje. 112 pusl.

Zenta Tenisonaitė, VIENIŠI VĖJO VAIKAI. Eilėraščiai. Išleista mecenatų Vinco Žemaičio ir Aleksandro Tenisono bei autorės lėšomis. Spausdinta Nidos spaustuvėje Londone. 48 pusl. 30 eilėraščių. Kaina nepažymėta.

Zenta Tenisonaitė, PAVASARIS IR AŠ. Eilėraščiai. Spausdinta Nidos spaustuvėje, Londone. 30 eilėraščių, 48 pusl. Kaina 2.00 dol.

V Y T I S, Nr. 5. 1980. Lietuvos pogrindžio žurnalas. Vakaruose gautas 1981 m. vasario mėn. Vyr. red. Vladas Šakalys. Redakcijos adresas: Okupuota Lietuva. Išleido Pasaulio Lietuvių Bendruomenė.

PERSPEKTYVOS, Nr. 9, 1979. Vakaruose gautas 1980 m. Spausdintas M. Morkūno spaustuvėje. 61 psl. Kaina 3.00 dol. Išleido PLB.

3,-

Alp(LKA) 1745
1981, Nr.3

Kaina $3.00

88.296.23